

ДНЕВНИКЪТ

(стенографски)

на

XIV-то обикновено Народно събрание

Трета редовна сесия.

XXIV заседание, четвъртък, 18 ноември 1910 г.

(Открито отъ подпрѣседателя г. Н. Гимиджийски, въ 2 ч. 35 м. слѣдъ пладне)

Прѣседателствующъ Н. Гимиджийски: (Звъни)
Засѣданието се отваря.

Моля г. секретаря да отбѣлѣжи отсъствающитѣ г. г. народни прѣдставители.

Секретарь В. Александровъ: (Прочита списъка.
Отсъствуватъ г. г. народнитѣ прѣдставители: Георги Арабаджиевъ, Демиръ Атанасовъ, Михаилъ Бахърджиевъ, Константинъ Батоловъ, Янко Божиловъ, Димитъръ Бончевъ, Страшимиръ Бърневъ, Константинъ Велиновъ, Вѣлчо Георгиевъ, Никола Георгиевъ, Никола Гешевъ, Стамо Грудовъ, Йонко Гунчевъ, Василъ Димчевъ, Георги Динковъ, Димитъръ Драгиевъ, д-ръ Лука Дѣяновъ, Владимиръ Дяковичъ, Лазаръ Ивановъ, Иванъ Инджовъ, Александъръ Каназирски, Димитъръ Карапешовъ, Димитъръ Константиновъ, Теньо Константиновъ, Димитъръ Маноиловъ, Василъ Мантовъ, Киро Маричковъ, Османъ Мачинлъ, Асѣтъ Милчевъ, Цоло Мисловъ, Колю Нетковъ, Стефанъ Паприковъ, Рачо Пашовъ, Димитъръ Пенковъ, д-ръ Стефанъ Поповъ, Драганъ Поповъ, Никола Поповъ, Стефанъ Поповъ, Георги Радойковъ, Стефанъ Родевъ, Стефанъ Рожевъ, Иванъ Саллабашевъ, Александъръ Стамболийски, Тодоръ Статковъ, Стефанъ Стефановъ, Георги Танковъ, Петъръ Тодоровъ I, Богданъ Токовъ, Недѣлчо Тоналовъ, д-ръ Иванъ Трувчевъ, Алекси Филиповъ, Ефремъ Христовъ и Рангелъ Яневъ)

Прѣседателствующъ Н. Гимиджийски: Присѣствуватъ 148 души народни прѣдставители; има налице нужното число, за да се състои засѣданието законно.

Прѣди да пристѣпимъ къмъ дневния редъ, съобщавамъ на г. г. народнитѣ прѣдставители, че прѣдседателството е разрѣшило отпускъ на слѣднитѣ г. г. народни прѣдставители: на пловдивския д-ръ Иванъ Трувчевъ — 2 дена, на разградския Османъ Реджебовъ — 10 дена, на горнеорѣховския Никола Гешевъ — 3 дена, на горнеорѣховския Стефанъ Рожевъ — 1 донъ и на добришкия Василъ Рълевъ — 6 дена.

Пристѣпяме къмъ дневния редъ — продължение разискванията по първото четене на законопроекта за Кооперативната банка.

Има думата г. Паскаль Паскалевъ.

П. Паскалевъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Азъ ще бѣда съвършено кратъкъ въ своята рѣчь относително законопроекта за създаване на Кооперативна банка. Нѣма да злоупотребявамъ съ вашето търпѣние, а също нѣма да ви обрѣмениявамъ съ цифри и съ данни, които въ доста голѣмо количество се изнесоха отъ говорившитѣ прѣди мене оратори.

Създаването на една Кооперативна банка въ България, г. г. народни прѣдставители, ни кара да кажемъ изобщо нѣколко думи за кооперативното дѣло и за кооперацията. Какво нѣщо е кооперация? Менѣ ми се чини, че нѣма защо да я дефинираме тукъ — всички знаете, какво е кооперация. Споредъ мене, кооперацията е този родъ икономическо сдружаване, което има за цѣль да разрѣши, и то за себе си, отъ своя страна, безъ голѣми претенции, социалния въпросъ — за едно по-правилно разпрѣдѣление на богатствата и състоянията на страната. Кооперацията и кооперативната школа, паралелно съ другитѣ икономически школи, цѣли да закрѣпи икономически слабия и да даде възможностъ на голѣмото болшинство да проживѣе и да не умре. Доскоро ние слушахме отъ разни икономически школи, именно отъ школата на социалиститѣ, да ни говорятъ, че българскиятъ земледѣлецъ, дребниятъ и срѣдниятъ, е на пропадане, че той ще умре и че едниятъ земледѣлецъ ще смаже слабия земледѣлецъ, слабиятъ земледѣлецъ не въ дълго врѣме ще се обърне на единъ наемнъ работникъ, на единъ ратай. Ние слушахме същата социалистическа школа да говори същото нѣщо и за дребния занаятчия — че дребниятъ занаятчия скоро ще умре, той не може да се бори съ голѣмия капиталистъ и съ фабриката, и че той е осъденъ на погиване, той ще стане наемнъ работникъ на фабриканта. И дѣйствително, г. г. народни прѣдставители, до прѣди нѣколко години можеше да се смѣта, че тѣзи проповѣди имаха известнъ кредитъ, имаха известна сила на истинностъ; но отъ нѣколко врѣме други икономисти, даже икономисти не далече стоящи отъ школата на социалиститѣ, доказаха съ данни и статистики на рака, че този законъ на обезмотиване, този икономически неизбеженъ законъ, както говорѣха социалиститѣ, на пропадане на занаятчийтъ, не е единъ законъ фаталенъ, че той не е законъ отъ такова естество, на който не

можемъ да измѣнимъ вървежа и който фатално отива къмъ унищожаване на слабия собственикъ и на слабия занаятчия. Даже и социалисти — ако не съглася, социалистътъ Адамъ въ Германия — отъ нѣколко врѣме съ данни на ръка доказватъ, че дребното и сръдното земледѣлие не отива къмъ пропадане, но, напротивъ, отъ нѣколко години статистикитѣ въ Германия, напр., показватъ, че дребнитѣ и сръднитѣ земледѣлци съществуватъ и даже тѣхното число расте, че, паралелно съ това, занаятитѣ не отиватъ така бързо къмъ погибель, занаятчията нѣма да умре тъй скоро, както се пророкуваше, но ще съществува. И наистина, известни занаяти, които сѣжизнеспособни, доказаха послѣдѣтъ въ всички западни страни, че могатъ да съществуватъ, че могатъ да се усилятъ и могатъ да се модернизиратъ. Икономиститѣ доказаха, че самото естество на обработване на земята дава възможностъ на живѣние и вървѣние на дребния и сръдния селянинъ, че земята по-добъръ се рентира, когато се обработва сравнително въ по-малко количество, въ по-малко декари, когато тя се обработва отъ сѣмейството на собственика, когато този собственикъ може добъръ да проучи своята земя, когато не плаща нищо за единъ наемонъ работникъ и когато въ такива случаи, самъ обработващъ своята земя, работи я по-добъръ, работи я като сѣбия, работи я интензивно, и ти му дава по-голямъ приходъ на декаръ, отколкото грамадната земя на голѣмия чифликчия, който е принуденъ да взема наемни работници и който никога не може така добъръ да проучи своята земя, както дребниятъ собственикъ. Въ обработването на земята, машината не може да има такова силно приложение, както въ индустрията. Въ индустрията има малко по-други закони въ раздѣлението на труда, въ диференциацията на този трудъ, въ индустрията е съвсѣмъ друго нѣщо, тамъ всички работници работятъ подъ единъ покривъ, тамъ голѣмиятъ капиталъ има значение, тамъ машината може да измѣсти, да изтика ржчната работа на работника; но въ земедѣлието, особено въ интензивното земедѣлие, въ опѣзи култури, които даватъ по-голямъ приходъ, като въ културата на овощарството, на лозарството, на бостанджийството, машината не може да получи своето приложение. И ако машината получава своето приложение въ обработването на земята, то е само въ едрото земедѣлие, въ екстензивното земедѣлие, въ обработването на земята почти само съ зърнени храни. Тѣзи данни, дѣйствително, дойдоха да се признаватъ отъ всички икономисти, и сега никой не говори за смъртъ на дребния собственикъ, на дребния земедѣлецъ; напротивъ, има стремелъ въ всички държави, дѣто едрата, грамадната собственост е още силна, да отидатъ къмъ раздѣлението, къмъ парцелацията на земята, къмъ прѣминаването на едритѣ земи въ рѣцѣтъ на дребни собственици и къмъ създаването сравнително сръдни и дребни стопанства, които могатъ по-добъръ да осигурятъ поминѣка на земедѣлца, като тѣ ще дадатъ земята на опис, който я работи. Това се забѣлѣзва въ Русия, това се забѣлѣзва въ Англия, това се забѣлѣзва навредъ. Ние въ България нѣма защо да отиваме дотамъ, когато имаме още отъ незапомнени врѣмена това идеално разпрѣдѣление на земята изключително въ рѣцѣтъ на земедѣлцитѣ, което идеално положение въ другитѣ държави го нѣмаше.

Ако това е така, какво може да направи държавата, какво може да направи частната инициатива, какво могатъ да направятъ разнитѣ обществени учрѣждения, въ това число и изборнитѣ — общинитѣ и окръжитѣ — за да може на туй дребно земедѣлие да се даде и тази възможностъ, тази сила, която въ известни отношения притежаватъ по-едритѣ и по-силнитѣ земедѣлци, да може дребниятъ земедѣлецъ да се ползува отъ облагитѣ и

откритията на науката, да може и той въ известна степенъ да приложи земедѣлската машина, която се прилага отъ едрия земедѣлецъ, и да запази, отъ друга страна, своята собственост, своята самостоятелностъ? Паралелно съ това, пита се, какво може да се даде и на дребния занаятчия, за когото се говорѣше прѣди нѣколко години, че ще да умре, но за когото вече казватъ, че може да съществува — може да съществува, разбира се, до този прѣдѣлъ, до колкото единъ занаятъ е жизнеспособенъ — какво може да му се даде, та, като запазва своята самостоятелностъ, като остава частенъ собственикъ, безъ да става наемонъ работникъ, безъ да става обобщавале, експроприация и минаване на всички сръдства на производството въ рѣцѣтъ на обществото, казвамъ, като остава частенъ собственикъ и самостоятеленъ господаръ, да може да се бори, отъ друга страна, съ едрия индустриалецъ, който съ своята фабрика почва да го съсишава? Капиталътъ самъ по себе си е сила, голѣмиятъ капиталъ много пжти дава голѣми печалби, той дава възможностъ да се прилага и машината, да може по-евтино да се добио по-голямъ производство, да може да има съ по-малки разходи повече печалби. И именно тукъ дойде тази форма, тази, споредъ мене, идеална форма на сдружаване, която цѣли да запази самостоятелността на дребния земедѣлецъ и спаси нашия занаятчия отъ погибель; не само ги спаси, не само запази положението, въ което тѣ бѣха, но ги тикна по-нататѣкъ, като имъ даде възможностъ да приложатъ откритията на науката и облагитѣ на едрото производство. И ние вече дойдохме до това кооперативно сдружение, което въ всички държави е разпространено между всички слоеве, може да се каже, на частната собственостъ и на работническата класа; ние дохождаме до кооперацията земедѣлска, до кооперацията занаятчийска.

Какво дава кооперативното сдружаване на земедѣлца? Дава му възможностъ да добива всичкитѣ свои сурови материяли, като сѣмена, известни нови култури, торове, по-евтино, отколкото ги добивало самичѣкъ, да може да приложи земедѣлската машина — една вършачка, единъ царенъ плугъ — и въ своето частно стопанство. Това, което той самъ съ своитѣ скромни сръдства не можеше да има, ще му го даде кооперацията. Какво дава кооперацията на дребния занаятчия? Тя му дава евтинъ кредитъ, тя му дава възможностъ да се снабди съ модерна машина, да модернизира своя занаятъ, да си създаде модерна работилница, да си създаде модерна фабрика на кооперативни начала. Нѣма защо да отиваме влѣтъ отъ България, доста е да погледнемъ на развитието на нашитѣ кооперации влѣтъ въ България, и ние ще се убѣдимъ въ грамадната полза, която кооперативното сдружаване дава на земедѣлца и занаятчията. Всички г. г. земедѣлци и всички опѣзи, които отблязо см слѣдили развитието на кооперациятъ въ земедѣлската сръда, чувствуватъ благотворното дѣйствие на кооперацията. Напослѣдѣкъ, съвсѣмъ отскоро, отъ една-двѣ години даже, съ създаването на новия законъ за занаятитѣ, съ създаването на новия законъ за пасърченно мѣстната индустрия, съвсѣмъ незабѣлѣзано и несъмнено се даде единъ потикъ на подкрѣпа на нашето занаятчийство, която подкрѣпа досега никой съ никакви сръдства не е далъ. И ние виждаме тази година набързо да растатъ и се развиватъ занаятчийскитѣ кооперации, които въ скоро врѣме ще се обрънатъ въ силни и добъръ наредени модерни работилници и кооперативни фабрики. Азъ ще приведа единъ-два примѣра за занаятчийскитѣ кооперации само отъ Габрово. Тази година ние имаме създадени и образувани 3—4 кооперации, които строятъ сегазасага не модерни работилници, а модерни фабрики на кооперативни начала. Ние имаме една кооперация

на обущаритѣ, която вече е почти иззидала своята фабрика, и тази фабрика ще конкурира другата индустриална фабрика, която е въ Габрово. Ние имаме кооперация на желязаритѣ и коларитѣ, които строятъ вече своя модерна работилница. Ние имаме вънъ отъ Габрово, въ с. Нова-махала, кооперация на пожаритѣ, които съществуватъ още отъ турско врѣме, сдружаване за общо купуване на сурови материяли, напр. на стомана, което сдружаване също ще даде ползъ на този добъръ занаятъ, който напоследъкъ е отпадналъ, ще даде възможностъ на тази кооперация да конкурира съ фабрикантитѣ по качество и цѣна на своитѣ артикули. Единъ само членъ отъ закона за насърчение мѣстната индустрия — чл. 75 или 76, ако се не лъжа — който даде облагитѣ на този законъ и на занаятчийскитѣ кооперации, мълчаливо, неусѣтно и безъ шумъ улесни занаятитѣ и отвори очитѣ имъ, като ги накара да видятъ, че тѣхното спасение е въ кооперацията и кооперативното сдружаване. И ние вече съ спокойствие можемъ да гледаме на тази сръдна класа отъ български народъ, на занаятчийската класа, която цѣлѣще въ турско врѣме; тя почва да стѣпва на краката си и да се крѣпи: това, което виждаме у обущаритѣ днесъ, утрѣ ще го видимъ у чехларитѣ, ще го видимъ у грънчаритѣ. Въ Троянско се създава грънчарско училище и едно кооперативно сдружение на грънчаритѣ дава възможностъ на последнитѣ да правятъ по-хубави съдове, по-хубави предмети отъ глина, съ които да могатъ да конкуриратъ на фабриктѣ за такива артикули. Та нашитѣ занаяти почватъ да цвѣтятъ отново, и ние вече спокойно можемъ да кажемъ, че занаятчицата нѣма да умре; по кооперацията е, която му даде животъ и която ще го кара не само да запази положението, което той имаше, не само да запази пазарището, но да може да прогресира, като модернизира своя занаятъ, и да може спокойно да конкурира съ фабрикантитѣ. Защо ще конкурира? Затуй, защото той ще има сѣщия капиталъ, както го има и фабрикантътъ. Това, което само единъ занаятчинъ не можеше да има, 15—20 занаятчини, събрали заедно, го иматъ — тѣ иматъ единъ голѣмъ капиталъ. Ако единъ занаятчинъ имаше 1.000 л., сега 100 души съ по 1.000 л. събиратъ 100.000 л. и спокойно могатъ да направятъ една модерна работилница, една фабрика, която да ги крѣпи. Също и земледѣлецътъ, както казахъ, съ помощта на кооперацията може да се бори съ нуждитѣ и може да прилага и тѣзи приспособления, тѣзи придобивки, които науката вече дава.

Дѣйствително, г. г. народни прѣдставители, кооперацията и кооперативното сдружаване прѣдставлява отъ себе си такава сила и толкова значение за дребни собственици, за занаятчицата. А не само за него; азъ ще кажа, че кооперацията създава прѣимущества, изгоди и за работната рѣжа, за работника. У насъ никакъ нѣма да бѣде чудно и нѣма да сме далечъ отъ врѣмето, когато и голѣма частъ отъ нашитѣ работници, селяни — а такива ги има въ много балкански околии — ще образуватъ свои работнически кооперации. Даже тѣзи кооперации въ една примитивна форма съществуватъ и сега: тѣзи работници отиватъ почти заедно да работятъ въ Ромъния, въ Добруджа и въ Южна-България и подъ главатарството на единъ майсторъ тѣ участвуватъ съ единъ или два пая въ съдружието; но азъ казвамъ, че тѣ ще могатъ да образуватъ на модерни начала една работническа кооперация, и тази работническа кооперация ще може да се явява на търгове да взема обществени прѣдприятия, да строи шосета, мостове, здания и пр., и този работникъ, на който досега се плащаше, ще стане сега господаръ, и съ силата на кооперацията той ще може да участвува повече въ печалбитѣ, които днесъ може да има голѣмиятъ капиталистъ, голѣмиятъ фабрикантъ. Ако, казвамъ, та-

кова е значението и силата на кооперацията, трѣбва ли да се откаже подкрѣпата на кооперативното дѣло отъ страна на държавата и на всички обществени институти, и трѣбва ли държавата да се грижи за прѣусистването на това кооперативно дѣло и да му дава своята подкрѣпа, своето насърчение? Никой нѣма да каже не, никой нѣма да каже, че е противъ това, това ще бѣде абсурдъ. И всички оратори, които тукъ се изредиха на тази маса, дойдоха да признаватъ, че кооперацията е една щастлива, една идеална форма, ако мога да кажа, на сдружаване на частни собственици, на занаятчинъ, която трѣбва да заслужи вниманието на всички правителства, на всички партии и насърчение, подкрѣпа отъ страна на държавата.

Но тукъ ако се спорѣше, спорѣше се върху друго — трѣбва ли сега-засега да се създава една Кооперативна банка по типа на тази, която г. министърътъ на финанситѣ ни прѣдлага съ своя законопроектъ, наврѣмenna ли е тя, необходима ли е тя, не е ли прибрѣзана; и ако се създаде тази Кооперативна банка, ще принесе ли ти полза на кооперативното дѣло или, напротивъ, ще му понрѣчи, ще бѣде една опасностъ за нашитѣ кооперации? Така азъ разбихъ и схванахъ да се свежда всичкия споръ и всичкия въпросъ. Г. г. народни прѣдставители! Менѣ ми се чини, че не трѣбваше да се говори много, за да разберемъ, че създаването на Кооперативна банка по типа на тази, която ни прѣдлага г. министърътъ на финанситѣ, не само нѣма да бѣде врѣдно за кооперативното дѣло, но ще бѣде отъ грамадна помощъ, отъ грамадно значение за неговото процѣстване, за неговото развитие. Това не можеха да откажатъ даже и онѣзи отъ г. г. ораторитѣ, които се обиниха противъ нея, само че подъ друга форма тѣ разбираха помощта на държавата. Отъ г. Драгиса до г. Димитра Христовъ азъ разбихъ едно: да, държавата трѣбва да помага на кооперациятъ, трѣбва да ги подкрѣпя съ кредити. Какъ? Досега тя ги крѣпѣше съ двѣ банковъ учрѣждения: едното е Земледѣлската банка, която дава земи на всички земледѣлски кооперации, а другото е Българската народна банка, която даваше кредити тукъ-тамъ на едвамъ зародилятъ се занаятчийски кооперации. Държавата, каза се, съ тѣзи двѣ учрѣждения достатъчно може да крѣпи кооперациятъ и нѣма защо да се създава едно ново централно кооперативно учрѣждение, една нова банка, която ще внесе въ нашия животъ като-че-ли новъ бюрократизъмъ и която може да бѣде опасна и гибелна за кооперативното дѣло. Отъ самитѣ мотиви на законопроекта и отъ самия законопроектъ за създаване на Българската кооперативна банка ние ще дойдемъ до заключението, че тукъ ние не искаме да създаваме нѣкакъвъ си новъ начинъ на кредитиране кооперациятъ или едно банковъ учрѣждение отъ съвсѣмъ другъ родъ; ние не искаме да създаваме наново кредитъ на тѣзи кооперации — тѣ това иматъ — но съ Кооперативната банка се цѣли да се закрѣгли, да се оформи този кредитъ и кооперативното дѣло да влѣзе въ едни рѣцѣ, въ които да има единъ правилно начертанъ пътъ, да има една цѣлесъобразностъ и едно сходство въ кооперативната политика — ако мога така да се изкажа — която политика може поотдѣлно Земледѣлската банка, Народната банка и държавата да си иматъ. Тѣй поставенъ въпросътъ, Кооперативната банка нѣма да бѣде отъ врѣда, но ще бѣде отъ полза.

Казаха ни: Земледѣлската банка и безъ това кредитира кооперациятъ, и безъ това тя контролира, има право да контролира финанситѣ на самитѣ кооперации: защо ви е, казватъ, тази Кооперативна банка? Ти щѣла да създаде нови разходи, ти щѣла да иска нови учрѣждения, щѣла да отнеме работата на Земледѣлската банка, политиката ѝ, нѣкакъ си; тя е ненужна.

Г. г. народни представители! Действително, Българската земеделска банка и Българската народна банка поотдълго подпомагат на земеделските и на занаятчийските кооперации; тѣ сѣ финансови учрѣждения съ голѣми капиталы; тамъ сѣ резервоаритѣ, отъдето лесно може да се черпи кредитъ за една или друга кооперация. Обаче нека признаемъ, че главната задача и главната цѣль на тѣзи двѣ банкови учрѣждения не е само да подпомагат на кооперациитѣ. Цѣльта, назначението, идеалътъ даже на едното и другото банково учрѣждение сѣ съвсѣмъ други. Главната цѣль на Българската народна банка е да крѣпи, да финансира по-голѣмитѣ прѣдприятия, едритѣ търговци, едритѣ фабриканти, а дребнитѣ търговци, па даже и кооперациитѣ и коопериралитѣ се вече напоследѣтъ занаятчи могатъ мимоходомъ, посторонно, между другитѣ да намѣрятъ единъ кредитъ. Не е така лесно да се направи заемъ отъ Българската народна банка. Единъ дребенъ търговецъ трѣбва да намѣри два подписа и единъ неговъ — три, за да изиска заемъ отъ Българската народна банка, и то трѣбва да вземе минимумъ 1,000 л. — споредъ закона, тя не дава по-малко. И па-да-ли Народната банка ще даде на занаятчийската кооперация пари безъ извѣстни порѣчителы. Тамъ въ всѣхъ случаи нѣма насока, нѣма такъвъ контролъ върху кооперациитѣ; може да се каже, нѣма специаленъ отдѣлъ, който да се занимава съ кооперациитѣ и да контролира. Сѣщото може да се каже и за Земеделската банка. Ако тя дава кредитъ, ако тя между другата си работа контролира кооперациитѣ, нека признаемъ тукъ съ г. Христова и съ другитѣ оратори, които говориха, че главната ѣ цѣль не е да кредитира кооперациитѣ, а е друга: изобщо да кредитира и подкрѣпя нашето земледѣние, било съ своитѣ ипотечарни заеми, било съ своитѣ варантни кредити, било съ отиване къмъ други крупни кредити и прѣдприятия — постройка на складове за складирание стоки или постройка на разни фурци за сушене пашкули, сливи, въ общото продаване и експортиране едритѣ капиталистически производства. Тази е, може да се каже, главната задача на Българската земеделска банка, а не крѣпенето на кооперативното дѣло. И ако ние отидемъ да вземемъ отъ рѣцѣтъ на Земеделската или на Народната банка кооперативното дѣло и го дадемъ въ рѣцѣтъ на една специална Кооперативна банка, която ще се управлява отъ хората и па двѣтъ банки — Земеделската и Народната — пнѣсъ хората на земеделскитѣ и занаятчийскитѣ кооперации, то менѣ ми се чини, че ние съ туй ще улеснимъ и Народната и Земеделската банки да трѣгнатъ по-добъръ и по-силно по пѣти на своето съществено прѣдназначеніе и да кредитиратъ по-умѣло тѣзи крупни прѣдприятия — отъ една страна, земеделскитѣ и, отъ друга страна, индустриалнитѣ, и ще се отърватъ вече отъ този трудъ или баласть, който, може-би, съставлява кооперативното дѣло.

Отъ друга страна, ние даваме кооперативното дѣло въ рѣцѣтъ на едно автономно учрѣждение, което е полудържавно или въ зависимостъ наполовина отъ държавата, а сѣщо въ зависимостъ и отъ самитѣ кооперации. Досега кооперациитѣ, земеделски и занаятчийски, нѣмаха свой гласъ въ политиката на Земеделската или Народната банка, които ги кредитираха, но сега ще иматъ свой прѣдставителъ; тукъ законопроектътъ прѣдвижда, щото въ върховния съвѣтъ на Кооперативната банка да влизатъ двама души делегати на земеделскитѣ кооперации и единъ делегатъ на занаятчийскитѣ кооперации и, заедно съ другитѣ чиновници — администратори отъ Народната и Земеделската банки, да съставляватъ онова върховно тѣло, което ще насочва политиката и дѣйността на Кооперативната банка. Тѣзи кооперации, които ще бѣдатъ членове на тази Коопера-

тивна банка, които ще бѣдатъ кредитирани отъ нея, ще могатъ да изказватъ свой гласъ въ управлението, въ насоката и въ политиката на тази Кооперативна банка. И азъ вѣрвамъ, че тѣзи постоянни съприкосновения, отъ една страна, между кооперациитѣ и, отъ друга страна, между финансовитѣ хора на самото прѣдприятие на тази банка, ще иматъ това благотворно дѣйствие да могатъ поотдълго да се разбиратъ по-лесно и, може-би, да не дохождаме до това положение, до което напоследѣтъ дойдоха земеделскитѣ кооперации, които възставаха противъ намѣсата погѣсога на банката, противъ намѣсата или политиката по нѣкой пѣтъ на банковитѣ чиновници, които отиваха като делегати на тѣхнитѣ конгреси, и дойдоха до едно разцѣпление — образуването на два съюза, частъ отъ причинитѣ на което пѣкои отъ агрономитѣ, отъ кооператоритѣ хвърляха върху банковитѣ чиновници, може-би, затуй, защото Земеделската банка само финансираше, даваше кредитъ на кооперациитѣ, безъ да имъ дава една директива, една политика, която Кооперативната банка ще има сега. Щомъ е така, г. г. народни прѣдставители, менѣ ми се чини, че ние не трѣбва да възставаме противъ създаването на Кооперативната банка и трѣбва да признаемъ, че тя нѣма да принесе никаква врѣда на нашитѣ кооперации.

Г. Димитъръ Христовъ говорѣше вчера: „Да, ние признаваме, че почти въ всички държави — той взе за примѣръ Прусия — съществуватъ въ единъ и или другъ видъ централни кооперативни банки, които се финансиратъ отъ държавата: държавни, полудържавни или смѣсени — капиталъ държавенъ и капиталъ на кооперациитѣ — и които крѣпятъ кредитнитѣ кооперации и всички кооперативни сдружения; но Централната пруска кооперативна банка, която, казва, е свършенството на една централна кооперативна банка, която е най-могѣщиятъ лостъ на развитието на кооперативното дѣло въ Германия напоследѣтъ, се е создала, казва, слѣдъ като кооперативното дѣло израсна въ самата Прусия, слѣдъ като се бѣше засилило и слѣдъ като то само продиктува създаването на тази Кооперативна банка, а въ България ние, казва, не сме въ това положение, кооперативното дѣло у насъ е слабо, кооперациитѣ сѣ само па книга, кооперациитѣ у насъ, казва, не изпълняватъ тази функция, тази задача, които тѣ биха имали и бихме желали да изпълняватъ, а именно: да напѣтватъ нашия земеделецъ — той говорѣше главно за земеделскитѣ кооперации — въ по-добро култивирание на земята“. Единъ видъ, съзнанието за кооперативния духъ, за кооперативното сдружаване не е тѣй силно развито у нашия земеделецъ, както въ Прусия, Унгарско или другадъ, и затуй ние ще прибѣрземе ако създадемъ Кооперативна банка, и съ туй ще направимъ даже пакостъ на кооперациитѣ: когато ще иска, тази Кооперативна банка ще ги създаде изкуствено, за да може да пласира тамъ своитѣ капиталы. Менѣ ми се чини, че това положение, което г. Христовъ привелъ е тукъ, не е истинско положение; то може да бѣде оспорвано отъ фактическа страна: да-ли нашитѣ кооперации сѣ тѣй слаби, както той казва, и отъ друга страна, принципиално, че създаването даже прѣждевременно на една Кооперативна банка ще врѣди на тѣзи кооперации. Азъ не намирамъ, че нашето кооперативное дѣло е тѣй слабо. Ние вече виждаме, че въ 10 години нашитѣ кооперации отъ 10—20 парасватъ на 800, и сега имаме 800 кооперации; ние виждаме, че земеделскитѣ кооперации, които миналата година сѣ имали заеми отъ Земеделската банка около 7 милиона лева, днесъ разполагатъ съ влогово повече отъ 2 милиона лева. Менѣ ми се чини, че за тѣзи 800 кооперации единъ заемъ отъ 7 милиона франка, сключенъ съ Българската земеделска банка, не прѣдставя съвсѣмъ малка сила, не прѣдставя едно нѣщо съвсѣмъ малко,

не прѣдставя зачатѣкъ на кооперативното дѣло у насъ, въ България. Ако то не прѣдставлява още своя идеалъ, ако не прѣдставлява крайното развитие на кооперациитѣ, въ всѣхъ случаи то прѣдставлява отъ себе си едно таково положение, което е доста уязвимо, доста засилено и прѣдставлява кооперативното дѣло въ състояние вече да схване по-всипитѣ задачи на една централна кооперативна банка, да възприеме нейнитѣ насоки и да посме, по-добрѣ, нейнитѣ кредити. Възгъ отъ туй Кооперативната банка ще служи, отъ друга страна, за по-скорошното засилване и заячване на това кооперативно дѣло. Нека признаемъ, че нашитѣ кооперации, ако страдатъ, най-много страдатъ отъ липса на кредитъ. Кредитътъ, който самитѣ кооперативни членове могатъ да си доставятъ отъ своитѣ вноски — казвамъ за земледѣлскитѣ и занаятчийскитѣ кооперации — но е достатъченъ за тѣхнитѣ функции. Азъ имамъ случай да наблюдавамъ по-рано образуването на единъ видъ кооперации въ Габровско, въ с. Нова-махала, на ножаритѣ. Тя умрѣ и сега нова се образува; умрѣ затуй, защото не бѣше поставена на добри начала, защото нѣмаше още законъ за насърчение на мѣстната индустрия, който да дава облаги на кооперациитѣ, каквито иматъ фабриктѣ, и главно, защото липсваха пари, липсваше кредитъ. И това кооперативно сдружение бѣше принудено да иска кредитъ не отъ Земледѣлската банка, а отъ частни лица. Единъ или двама членове, които бѣха най-богати, финансираха туй прѣдприятие и въ шесть мѣсеца го взеха въ рѣцѣтъ си и достигнаха до положението, щото самитѣ кооператори да станатъ работници на тѣзи двама-трима членове, които бѣха най-богатитѣ хора. Липсата на кредитъ въ земледѣлскитѣ кооперации и на самитѣ кооперативни дружества е тѣхната най-голяма слабостъ. Кооперативната банка ще може по-добрѣ да раздава своитѣ кредити, ще може по-добрѣ да подкрѣпи тѣзи кооперации, и тѣ ще могатъ по-добрѣ да съществуватъ и да вирѣятъ.

Паралелно съ финансирането на кооперациитѣ азъ схващамъ — при всичко че въ настоящия законопроектъ изрично не се насочва и другата дѣйност на самата Кооперативна банка — че една централна кооперативна банка нѣма да се ограничи само съ финансирането на кредитнитѣ кооперации. Контролътъ, който тази Централна кооперативна банка ще упражни върху всичкитѣ кооперативни дружества, финансирани отъ нея, и съставляващи нейни членове, ще бѣде единъ контролъ по-разуменъ и по-ефикасенъ, отколкото контролътъ, който Земледѣлската банка досега упражняваше върху тѣзи кооперации. По-разуменъ и по-ефикасенъ, искамъ да кажа, въ тази смисълъ, че кооперативното дѣло, въ рѣцѣтъ на една специална кооперативна банка, ще бѣде по-добрѣ проучено, по-здравосъхрано, отколкото въ рѣцѣтъ на единъ чиновникъ отъ Земледѣлската банка, които специално не сж подготвени да се занимаватъ съ кооперациитѣ. И този духъ на кооператизъмъ, този духъ въобще за подкрѣпа на кооперациитѣ отъ една специална кооперативна банка, която ще има изключително операции само съ кооперациитѣ, ще може да се разви по-бързо и по-добрѣ, по-рационално и по-здравосъхрано, отколкото въ едно финансово учрѣждение, било то Българската народна банка, било то Земледѣлската банка, която между другитѣ операции върши и операции, като кредитира кооперативнитѣ дружества.

Затова, г. г. народни прѣдставители, азъ смѣтамъ, че страхътъ, който проявяваше г. Христовъ, като не отричаше ползата отъ една кооперативна банка, този страхъ, че тази банка се създава ненавременно, че нашето кооперативно дѣло не е тѣй закрѣпено и напѣднато, за да може да изиска и да наложи създаването на една кооперативна банка, както това е било въ Прусія, този страхъ, казвамъ, е неоснователенъ, неправиленъ; напротивъ, съ даннитѣ

и цифритѣ, които самъ г. Христовъ посочваше тукъ, дохожда до другъ логически изводъ, до друго умо-заключенно, че тази Кооперативна банка се явява тѣкмо навременно, за да може да подкрѣпи нашитѣ кооперации, които сж отишли доста напѣдъ, и да може, отъ друга страна, да тласне тѣхното развитие по-бърже, като даде единъ умъ по-сбранъ, единъ смисълъ по-правиленъ, едно направление и една насока по-добра въ нашето кооперативно дѣло, отколкото досега даваха другитѣ учрѣждения у насъ.

Когато тукъ се говорѣше за кооперациитѣ, говорѣше се главно за земледѣлскитѣ кооперации; нека признаемъ, че занаятчийскитѣ кооперации се оставаха малко настрана, като-че-ли никой не се интересуваше почти отъ тѣхъ и като-че-ли тази Кооперативна банка, която се създаваше, имаше за цѣлъ да кредитира и да подпомага само земледѣлскитѣ кооперации, а не и занаятчийскитѣ кооперации.

Г. г. народни прѣдставители! Нека погледнемъ по-отблизо на тѣзи занаятчийски кооперации, които у насъ се създаватъ, нека погледнемъ по-отблизо, защото нашитѣ занаятчи, нашето градско население, въ болшинството си, имаше свой поминѣкъ по-рано. Дребнитѣ занаяти и дребната търговия трѣбва да бѣдатъ подкрѣпени доста силно и доста мощно отъ нашата държава. И ако досега нашитѣ земледѣлци, нашитѣ земледѣлски кооперации бѣха добрѣ подкрѣпени и финансирани отъ Земледѣлската банка, ако трижитѣ на досегашнитѣ правителства отиваха само въ тѣзи земледѣлски кооперации, менѣ ми се чини, че грижитѣ на едно демократическо правителство трѣбва да отидатъ сжщо и въ закрѣпването на нашето занаятчийство и нека изкажемъ тукъ нашата благодарностъ на сегашния министъръ на финанситѣ г. Ляпчевъ, че само съ двѣ закончета, съ два закона, той можа да тикне тѣй напѣдъ занаятчийскитѣ кооперации, които досега никой не е тласкалъ. Законътъ за занаятитѣ, който унищожи задължителното сдружаване на занаятчитѣ, който унищожи единъ видъ старото, цеховото състояние на нашето занаятчийство — когато никой отъгъ не можеше да влѣзе, макаръ и по-способенъ калфа или работникъ, а само майсторитѣ за себе си вземаха всичкитѣ облаги на еснафа — рухна съ новия законъ, който ние прокарахме въ 1908 г., като дадохме свобода на занаятчийскитѣ сдружения, като обърнахме на друго мѣсто насоката и вниманието на нашитѣ занаятчи, не въ едно старо еснафско сдружаване, не въ ограничението на пазара само за нѣколко души, не въ мѣжотията, въ сѣнькитѣ, които се създадоха, за да може нѣкой да се промѣне и да стане самостоятеленъ майсторъ, но въ модернизирането на нашитѣ занаяти. Защото, г. г. народни прѣдставители, опасността за нашето занаятчийство не иде отъ самото занаятчийство, а опасността и конкуренцията идатъ отъ фабриката, идатъ отъ голѣмния индустриалецъ. Ако нашиятъ общаръ пропадеше, то е затуй, защото подъ носа му се създаваше една обуварска фабрика, която въ единъ день изкарва 250 чифта обувки и ги продава 1—2 л. по-евтино; сжщото бѣше и за другитѣ. И затуй трѣбваше да кажемъ на нашия занаятчи: не въ твоето затваряне, не въ твоето недопускане да влѣзатъ нови хора въ занаята е спасението; напротивъ, дай свобода на занаятчицата, сдружи се, създай си капиталъ, който ти липсва, създай си този лостъ, тази сила, този кредитъ и капиталъ, който има индустриалецътъ, създай модерна работилница, създай фабрика, ако искашъ, която ще бѣде покрѣпена и подпомагана отъ държавата, било съ даване помощи за снабдяване съ модерни машини, било съ ползуване отъ облагитѣ, които се даватъ на фабрикантитѣ, и ти ще можешъ да конкурирашъ съ едрото производство, съ едрия фабрикантъ. И при всичко че нашитѣ занаятчи тукъ иравиха митинги и протестираха противъ закона за занаятитѣ, поджкоросвани и подбуждани отъ съ-

всѣмъ други хора, които сж съвсѣмъ вѣпъ отъ занаятчинтъ и искаха само за партизански цѣли да използватъ едно такова движение, което се бѣше зародило, сега нашитѣ свѣстни занаятчини разбраха значението на новия законъ за занаятчинтъ, и ние виждаме единъ градецъ, като Габрово, дѣто занаятчийството вирѣше, въ една година само съ свѣтлавична бързина да се създаватъ двѣ-три кооперации, които закрѣпватъ и засилватъ нашитѣ занаятчини; виждаме и самото Министерство на търговията и земледѣлието въ послѣдно врѣме да изпраща хора да проповѣдватъ този духъ на занаятчийско сдружаване, да даватъ свои напѣтвания, да ги насочватъ, да ги каратъ да ускоряватъ създаването на тѣзи дружества. Азъ сега въ нищо не се съмнявамъ, че нашитѣ кооперативни занаятчийски сдружения ще могатъ да вирѣятъ, защото тѣ стѣнка вече на солидни, на здрави основи, тѣ създадоха една работилница, една фабрика, която може да конкурира съ одритѣ фабрикалци, тѣ създадоха единъ голѣмъ кредитъ, който е нуженъ на занаятчинтъ, тѣ модернизираха нашитѣ занаяти и по този начинъ ще му дадатъ възможностъ да вирѣе, да живѣе и да прогресира.

Г. г. народни прѣдставители! Съ това искахъ да кажа, когато говоримъ за създаването на Българската кооперативна банка, ще трѣбва да имаме прѣдъ видъ не само земледѣлскитѣ, а и занаятчийскитѣ кооперации, които прѣдимино и много по-добрѣ ще могатъ да бѣдятъ кредитирани въ Кооперативната банка, дѣто ще иматъ прѣдставители и отъ своитѣ занаятчини, и ще можемъ въ кѣсо врѣме да видимъ да се създаватъ въ всичкитѣ български градове редица занаятчийски кооперации, които вирѣятъ много успѣшно въ другитѣ страни, напр., въ Австрия, Германия, прѣдъ очитѣ, подъ носа на най-силно развитата одра индустрия, и ще могатъ да спасятъ отъ погибель болшинството отъ нашето градско население — болшинство, казвамъ, защото нашето градско население се състои, обикновено, отъ дребни занаятчини, отъ дребни собственици, които, при развитието на нашата индустрия, пѣха да умратъ и трѣбване да умратъ. И съ създаването на това кооперативно дѣло, менъ ми се чини, че и онѣзи икономисти, които едно врѣме говориха, че занаятчийството е осждено да умре, ще уговорятъ вече казаното по-рано, ще се откажатъ отъ туй и ще кажатъ, че занаятчийството нѣма да умре, но чрезъ кооперативнитѣ сдружения ще може да живѣе и да напредва, както дребнитѣ и срѣднитѣ земледѣлци съ земледѣлскитѣ кооперации.

Г. г. народни прѣдставители! Азъ не присъствувахъ тогава, когато сж говорили г. г. Драгиевъ и Петъръ Беровъ, но ако приемамъ, че онова, което четохъ по вѣстниците, е казано отъ тѣхъ, намирамъ, че опасенията, които г. г. Драгиевъ и Петъръ Беровъ сж изказали тукъ отъ създаването на една кооперативна банка, не сж били на мѣстото си. Азъ схващамъ, че г. Драгиевъ е намѣрилъ, какво въ този законопроектъ имало нѣкакви си драконовски разпорѣждания, имало единъ членъ, който принуждава земледѣлскитѣ кооперации да станатъ задължителни членове на Кооперативната банка, ако искатъ да бѣдатъ кредитирани или финансирани отъ тѣхъ. Не намирамъ, че това разпорѣждане е драконовско; даже то си има и смисълъта; то е едно разпорѣждане въ законопроекта, което утрѣ може да се измѣни и въ комисията, или може да бѣде съвсѣмъ отгласено, но азъ намирамъ, че туй разпорѣждане трѣбва да остане въ самия законопроектъ, и то си има своята цѣль. Какво нѣщо прѣдставлява това? Вие, кооперации, които имате кредитъ въ Земледѣлската банка, въ шестъ мѣсеца трѣбва да помислите да се изкажете, да-ли ще станете членове на новата Кооперативна банка и, ако не, въ нови шестъ мѣсеца трѣбва да ликвидирате съ Земледѣлската банка и

вамъ се прѣкрацава всѣкаквъ кредитъ тамъ. Това не е драконовско разпорѣждане, това не е принуждение на кооперациитѣ да станатъ непрѣмѣнно, пасива, членове на Кооперативната банка; напротивъ, смѣтамъ, че това е насочено въ полза на самитѣ кооперации. Самиятъ нариченъ дѣлъ, който едно кооперативно сдружение ще трѣбва да внесе, за да може да бѣде членъ на Кооперативната банка и да бѣде кредитирано отъ нея, да се ползува отъ нейнитѣ капитални, е 200 л. Ако съюзниятъ влогъ на всѣка кооперация бѣде по 100 л. и ако съюзътъ трѣбва да внесе толкова дѣлово по 100 л., колкото кооперативни сдружения има, ние имаме 800 кооперации — да кажемъ, че всички ще станатъ членове на Кооперативната банка; тѣ влизатъ всички въ единия и въ другия съюзъ — ако тѣ вложатъ по 100 л., ще имаме 80.000 л., които тѣ 800 кооперации ще внесатъ, за да могатъ да участвуватъ като членове на Кооперативната банка, да могатъ да пранатъ свои делегати, да могатъ да изказватъ своя гласъ, да насочватъ политиката на самата Кооперативна банка и да се ползуватъ отъ нейнитѣ капитални. 100 л. или 200 л. всѣка една кооперация може да отдѣли и тя ще ги отдѣли. Но не е тамъ въпросътъ; никаква трудностъ това не съставлява; даже то е задължение въ таквъ смисълъ, защото ще имате кредитъ; ако не станете членове на Кооперативната банка, вие нѣма отъ коя банка да вземате пари; вие ще трѣбва да отивате при частнитѣ лихвари, при частнитѣ банки, но нѣма да видите нито Българската земледѣлска банка, нито Народната, нито пъкъ Кооперативната. Въ таквъ смисълъ се отнема свободата. Свободата сѣществува, и ако кооперацията е силна, ако нѣма нужда отъ пари, тя нека не влиза като членъ въ Кооперативната банка; но самото участие на кооперациитѣ, като членове въ тази банка ще ги накара малко друго-яче, да гледатъ на срѣдствата на Кооперативната банка. Тѣ ще гледатъ на срѣдствата на Кооперативната банка не като на срѣдства държавни или на чужда нѣкоя банка, а като на свои срѣдства, и когато ще искатъ кредитъ отъ тази Кооперативна банка и когато този кредитъ ще го раздаватъ на своитѣ членове, тѣ ще си отварятъ повече очитѣ, отколкото сега, да питатъ, какъ е отишълъ този кредитъ, този заемъ, и нѣма да даватъ тогава заемъ, за да правятъ земледѣлнитѣ сватби, както говорѣше г. Христовъ и както Земледѣлската банка — нека признаемъ — въ началото е давала малко безогледно заеми за непродовителни цѣли. Тази кооперация, когато знае, че има и свои собствени пари, когато участвува въ печалбинтъ и загубитѣ на тази Кооперативна банка, ще си отваря по-добрѣ очитѣ и ще дава кредитъ, заемъ на своитѣ кооперативни членове само за производителни цѣли. А кооперацията това може да знае, защото тя стои въ самото село, тя е много близко до самия земледѣлецъ. Ако земледѣлската банка не знае, какъ отиватъ тѣзи 50 или 100 л., които тя дава на земледѣлцитѣ, кооперативното сдружение ще може да знае, какъ отиватъ тѣзи 50 л., които ги дава на единъ свой членъ-кооператоръ и ще знае, да-ли той си е купилъ добитѣка, за да замѣсти умрѣлото добиче, или си е купилъ сѣме, или си е купилъ рало, или ще ги употреби за пуждитѣ на земледѣлството. И когато знаатъ, че тѣ даватъ свои пари и, ако не отиватъ за производителни цѣли, утрѣ кооператоритѣ не ще могатъ да внесатъ своя заемъ и самата кооперация ще бѣде поставена въ едно трудно положение, и когато знаатъ, че тѣ участвуватъ въ Кооперативната банка като съдружници, ще бѣдатъ по-бдителни, по-внимателни въ раздаването на тѣзи кредити, и тази бдителностъ, това внимание ще бѣде полезно за самата кооперация, за самия кооперативенъ кредитъ. Кооперацията азъ разбирамъ въ такъ смисълъ, щото кредитътъ, отъ който тя може да се ползува и заемитѣ, които дава на коо-

перативните членове, да отиват за производителни, а не за непроизводителни цъли; не за сватби и жонитби, но да се раздават за разработване на земята, и тогава ще дойдем до положението, за което говореше г. Христовъ, че нашите кооперации по-добър ще вършат своите функции, по-добър ще вършат своята работа, че тѣ ще стоят по-близо до самите земледѣлци, че тѣ ще раздават заеми и кредити само за производителни цъли, и тъй като тѣ сж имотно, които ще бждат като посредници между банковите учреждения и земледѣлците, тѣ ще достигнат до поевтиняването на кредита, и то на производителния кредитъ. И ако това се постигне, нашите кооперации ще изпълняват полезно задачата си да служат като по-културни фактори, ядро за успѣха на земледѣлнето и за засилването на това земледѣлие.

Г. Беровъ е хвърлил и друго едно опасение, като е казалъ, че съ този законопроектъ министерътъ на финансите, г. Ляпчевъ, е внесълъ пѣкаква си уплаха въ самото кооперативно дѣло. Азъ не разбирамъ, каква уплаха е внесълъ той въ това дѣло. Азъ ще се съглася съ г. Беровъ, че може да е вселена уплаха въ ръководните кръгове на кооперативните съюзи, у агрономите, нека го кажа, но не и въ самите кооперации. И изглежда, че, когато дохождаме тукъ да се обявяваме противъ единъ законопроектъ за създаване на Кооперативна банка, като-че-ли пледираме не самото кооперативно дѣло, интересите на кооперациите и на кооператорите, а като-че-ли пледираме съвѣтъ други интереси, интереси може-би партийни, интереси на ръководни кръгове въ земледѣлския съюзъ, които не ще бждатъ тъй свободни въ своята политика, въ своите дѣйствия, както бѣха досега, тогавъ, когато ще се създаде една нова Кооперативна банка, която ще накара всичките кооперативни организации да станатъ нейни членове, която ще упражнява единъ контролъ по-ефикасенъ, отколкото сега, върху всичките тия кооперации. И нѣма да достигнемъ до положението, до което, споредъ г. Беровъ, сме щѣли да достигнемъ, а именно, че г. Ляпчевъ, че ние сме щѣли да унищожимъ тѣзи съюзи чрезъ тая Кооперативна банка; напротивъ, тя ще послужа да сдружи, да обедини тѣзи съюзи, като ще накара самите кооперации да се освободятъ и отърватъ отъ ръководните хора, които стоятъ начело на съюзите, които не въкога ги ръководятъ добър и не въкога тикатъ нашето кооперативно дѣло по пътя на истинската кооперация, по пътя на истинския прогресъ.

Нека да ми позволи г. Драгневъ да подчертае тукъ, че и неговото опасение и обявяването му противъ този законопроектъ за тази Кооперативна банка като-че-ли не пледира погрѣмѣнно защитата на кооперативното дѣло, а може-би защитата на други интереси. Той е изказалъ мисълта: „Уплашено отъ развитието на кооперациите, правителството или централната властъ нека да тури рѣка на тяхъ“. Нека да приемемъ, че ще тури рѣка. Та държавата има право да тури рѣка, защото тя е най-високата, най-крупната организация, тя е този институтъ, който има право да контролира всички класи, тя има право да се намиса въобще въ туй или онуй направление и да регулира по-добър разпрѣдѣлението на нашите богатства и развитието на нашето производство. Та, минаха тѣзи врѣмена на *laissez faire, laissez passer*, на тази свобода, която се даваше въ развитието на нашия кредитъ, на индустрията. Та, ако ние оставимъ това свободно положение и ако държавата не се намиса, за да поддържа кооперациите и запалителите, като имъ дава известни облаги, то и ние ще дойдемъ до туй положение, че икономически по-силниятъ, билъ той капиталистъ, билъ той банкеникъ, или фабрикантъ, да смаже по-слабия. Та, на държавата се налага дългъ да се намиса навсѣкждъ. И ние виждаме, че тя взема известни производства,

известни поминѣци, даже народни или държавни, въ своите рѣцѣ: тя взема желѣзнопътното дѣло, тя взема телеграфното дѣло, тя създава банки, Народната, Земледѣлската и други, които именно служатъ за поддържане и подпомагане нашето производство. Та, тя има право да се намеси и въ тѣзи кооперации и въ тия съюзи и тя има право да ги контролира, когато имъ раздава свои пари, тя има, спередъ мене, и право да ги насочва въ правия пътъ. Та намирамъ, че ако допуснемъ, че държавата тури рѣка върху кооперациите, тя ще има право само да ги контролира финансово, какъ разполагатъ тѣ съ парите си, тя ще има и право да имъ каже: „вне пѣмате право да измѣнявате вашия уставъ, докато не вземете моето съгласие, защото азъ ви кредитирамъ, защото вне сте членове на тази Кооперативна банка“. Това е единъ финансовъ контролъ; съюзите, обаче, пакъ ще останатъ свободни да си купуватъ каквото щатъ, да проповѣдватъ каквото щатъ на своите кооперативни членове, да имъ изписватъ каквито щатъ машини, каквито щатъ сѣмена, но тѣ нѣма да бждатъ свършено независими отъ държавния контролъ, отъ контрола на хората въ тази Кооперативна банка, която ще раздава своите 5 милиона лева на тѣзи кооперации. И ако този контролъ го има или държавата вземе туй дѣло подъ рѣка, азъ съмъ напълно убѣденъ, че ние въ заключение, ще дойдемъ до този благотворенъ резултатъ — независимостта на кооперацията, за която толкова се проповѣдва и която будто-би се застрашавала отъ този законопроектъ за създаването на Кооперативната банка. Тази независимостъ, независимостъ, казвамъ, политическа, нека си го кажемъ, ще може кооперацията да си я придобие: осигурена отъ държавата, подпомогната отъ държавата, като членъ на Кооперативната банка, кооперацията ще се отърси отъ разни политически гледища и нѣма да съставлява вече партизанско глѣздо, както сега се създаватъ много кооперации, отъ които единъ сж дружбашки, други радикалски, други демократически — нека си го признаемъ — но тя ще бжде *par excellence* едно икономическо сдружение, демократическо по духъ — нека си признаемъ — и никогда нѣма да бжде едно партизанско учреждение. Та, боязливата и страхътъ, които сж изтъкнали тукъ г. г. Драгневъ и Беровъ, менъ ми се чини, че не сж отъ искрено естество, а по-скоро сж отъ лично естество, отъ лично гледище.

Министъръ А. Ляпчевъ: Г. Паскалевъ! Тѣмъ обратното. Сега, както е въпросътъ съ Земледѣлската банка, всичкото кооперативно дѣло е изключително въ рѣцѣта на държавата, а тъй, както се устройва съ този законопроектъ, то се стреми да се освободи повече отъ държавата.

П. Паскалевъ: Именно и азъ това приемамъ, че кооперацията ще добне своята свобода, а ще бжде само финансово зависима отъ държавата. Та и въ този случай тѣзи драконовски разпореждания, които визираща г. Драгневъ, сж отъ благотворно влияние и тѣ трѣбва да останатъ, споредъ мене, въ самия законопроектъ.

Г. г. народни прѣдставители! Азъ почти свършвамъ. Ще отговоря само на едно още. Г. Димитъръ Христовъ говореше тукъ, че нашиятъ селянинъ, като-че-ли не е на това културно ниво, на което е прускиятъ и други, да може добър да разбере значението на кооперацията и да може добър да се ползува отъ кредита на една кооперативна банка. Азъ съмъ на друго мнѣние. Ако сравнимъ нашия селянинъ земледѣлецъ съ земледѣлца въ западна Европа, ще видимъ, че по интелектуалностъ и култура нашиятъ селянинъ не стои по-долу отъ тамошния, даже по-често ме зачудва известенъ фанатизъмъ, известна заблуда, известни суевѣрия, които има въ земледѣлското население въ западна Европа. На-

шият селянин е много повече свободен и освободен от разни такива гледища, разни фанатизми и разни глупави такива работи. Но ако действително кооперативното дѣло у нас е още повърхностно и не е пукало толкова дълбоки корени и ако още нашият кооператор земледѣлец не е толкова напълно съзнателен член-кооператор, това не се дължи на туй, че му липсва голѣма интелигентност — у него има голѣма интелигентност, за да възприеме всички придобивки на науката и да разбере доброто — но, мислѣ ми се чини, че това се дължи на туй, че онѣзи, които търгуватъ явно съ нашия земледѣлец, които отиватъ да му проповѣдватъ отъ гледище, че тѣ ще му подпомогнатъ, които го учатъ да се сдружава, не му говорятъ това, което трѣбва да му се говори. Ино доскоро какво слушахме да се говори на селската маса? Ние слушахме да се говори отъ социалистите едно: „Вие, земледѣлци, ще умрете, вие ще станете ратаи“. Тамъ се проповѣдаше за класово съзнание, като се казваше, че дребнитѣ земледѣлци ще умратъ, а едритѣ ще съществуватъ. Е, какво искате отъ този земледѣлец, когато чува отъ устата, напр., на единъ свой основенъ учител, че той ще умре утрѣ, или че стане ратай, когато му се проповѣдва една крива теория, която самитѣ социалисти, именно онѣи отъ школата на широкитѣ социалисти, Берицаинъ и други, дойдоха да опровергаватъ по-подрѣтъ, като признаха, че не съществува дребното земледѣлие; та, казвамъ, какво искате отъ единъ селянинъ, когато чува отъ най-просвѣтени човѣкъ въ селото да му се казва: „Ти ще умрешъ утрѣ, ти си загиналъ, ти ще станешъ ратай; ще има само едро земледѣлие“? Сжщото се говори и на нашия занаятчия: „Ти ще умрешъ, ти ще станешъ пролетариятъ, ти ще станешъ единъ наемъ работникъ и утрѣ ще отидешъ да работнишъ въ фабриката; твоитѣ занаятъ не може да върве“. Ако дойдемъ, обаче, да се каже: „Нито ти, дребенъ земледѣлецъ, нито ти, занаятчия, ще умрешъ, защото има срѣдство, именно кооперативното сдружение, чрезъ което слабитѣ да образуватъ сила по капиталъ и умъ, за да му се даде възможностъ да съществува, и ти ще съществуваши“, както се проповѣдва отъ нѣколко години насамъ отъ други въшши икономисти, даже и отъ онѣзи хора, които проповѣдваха по-рано противното на туй гледище, ино тогава щѣме да дойдемъ до другъ резултатъ. Когато се говори на нашия селянинъ земледѣлецъ: „Всичкитѣ начинания на държавата сж опасни, това е централизация, това е посѣгателство върху вашата свобода, заради туй, вие, земледѣлци, си образувайте една отдѣлна сѣловна партия, а вие, търговци — друга, а пъкъ вие, граждани — трета“; когато се вселява този духъ у земледѣлца, да гледа съ недоверие на фабриканти, на търговци и пр.; когато нему се проповѣдва, въ духа на една обществена солидарностъ, че всички други вниъ отъ селското сѣловие се крѣпятъ и подпомагатъ отъ него; когато се проповѣдва смъртъ на политическитѣ партии, а животъ само на сѣловнитѣ партии — недѣйствително иска отъ земледѣлца утрѣ, когато дойде единъ чиновникъ, пратенъ отъ Земледѣлската банка или отъ Кооперативната банка, или единъ агрономъ, или единъ правителственъ човѣкъ да му проповѣдва, да слуша неговата проповѣдъ; той ще гледа съ недоверие на него. И когато прѣдставителтъ на една политическа партия дохожда и, въ името на икономическата програма на своята партия, казва: Г. г. селяни! Азъ съмъ за кооперацията, защото тя е онова икономическо сдружение, което ще може да запази чрезъ кредита си по-слабия, ще може да даде поминѣкъ на болшинството, тогава селянитѣ не го слушатъ, не го оставятъ даже да говори, защото политическитѣ партии ще умратъ, а ще има само сѣловни партии. Та искамъ да кажа, че не интелигентностъ, липсва у

нашия селянинъ, но тѣзи проповѣди въ едно или друго направление каратъ нашия селянинъ да бѣдо недоверчивъ и да се противопостави на кооперациитѣ.

Д. Рашевъ: Туй показва, че най-голѣмата гаранция за подобрене положението на нашия народъ не трѣбва да я търсимъ въ отдѣлни личности, но въ сами себе си. Тази е най-голѣмата гаранция, мимо всѣка проповѣдъ.

П. Паскалевъ: Никой не отрича това. И туй, което му се казва, казва му се, именно, за да търси силата въ себе си, а не въ нѣкакви сѣловни партии. И затуй ине му казваме: ти, кооператоре, ела и стани членъ на тази Кооперативна банка, ела, образувай единъ съюзъ съ държавния кредитъ, помѣ ти не можешъ да имашъ тия 5 милиона, ела, влѣзъ въ управлението на тази Кооперативна банка, за да образувашъ едно самостоятелно учрѣждение, ела, проповѣдай своята политика вътрѣ, за да можемъ да се разберемъ и да вървимъ по-напрѣдъ. Та азъ намирамъ, че онѣзи начини на проповѣди, на агитации — може-би да не сѣмъ прави — даже на икономическа почва между селското и градското население сж причината, щото нашето население да не може да възприеме по-скоро това кооперативно дѣло, отколкото би могло да го възприеме по своя интелектъ, по своето умствено развитие. И когато прѣстапатъ единъ денъ тѣзи заблуди и този начинъ на агитации, или когато ще прѣстапемъ да търсимъ въ кооперацията партизанско учрѣждение — азъ подчертавамъ туй, каквото ще да бѣде то — ине ще имаме вече нашитѣ кооперации въ сѣвѣмъ другъ духъ и тѣ ще трѣгнатъ въ сѣвѣмъ друго направление и ще дойдатъ до туй положение, за което говорѣше г. Димитъръ Христовъ, че кооперациитѣ ще изпълняватъ своята функция и тя ще бѣде *par excellence* едно сдружение на икономическа почва, за да може да помогне на нашия селянинъ въ борбата му съ прирлата и да може да насади и загни въ България по-скоро и по-лесно едно по-добро, едно интензивно земледѣлие и сжщо да се отрази благодатно и по отношение на нашитѣ занаятчици.

Още двѣ думи, г. г. народни прѣдставители, и азъ свършвамъ. Ако прослѣдимъ всички държави, ине ще видимъ, че тамъ има кооперативни централни банки, по подобие на тази, която сега искаме да прокараме у насъ. Но е само Прусия, дѣто има Централна кооперативна банка. Въ Белгия има Централна спестовна банка, която изпълнява сжнитѣ функции, както пруската. Въ Унгария има Націоналенъ съюзъ на кредитнитѣ кооперации, който е пакъ една банка, образувана отъ кредита на държавата, плюсъ тоя на кооперациитѣ. Въ Сърбия и Романия е почти сжщото. Въ Италия има единъ законопроектъ, внесенъ въ камарата прѣди една-две години отъ Лучати, бившъ министъръ на търговията и земледѣлнето, а сега министъръ-президентъ, основателъ, може да се каже, баша на кооперативното дѣло въ Италия, най-голѣмъ авторитетъ по кооперациитѣ, който законопроектъ почти въ нищо не се отличава отъ този, който ни е внесенъ сега. Тамъ се прѣдвжда сжщо така създаването на една Централна кооперативна банка съ 10,000,000 л. държавни пари и тамъ сжщо така се каратъ хората да ставатъ членове. Та това дѣло не е ново за насъ; ине го виждаме навредъ, навредъ виждаме неговитѣ прояви, неговото пропѣвяване и, ако искаме да го въведемъ сега въ България, ине искаме да го въведемъ въ интереса на кооперацията и мисля, че сѣвѣмъ наврѣменно е създаването на Централна кооперативна банка въ България. Тогава ине ще имаме слѣдущата картина: ине ще имаме три банкони учрѣждения съ грамадни капиталы: отъ една страна, ине

ще имаме Българска народна банка, която ще подкръпва, ще финансира силните, едрите наши предприятия, индустрията и едрите търговци, и мен ми се струва, че скоро г. министърът на финансите ще ни сезира с изменението на закона за Българската народна банка, който ще даде един кредит още по-рационален на нашата индустрия, ще разшири този кредит, и Българската народна банка ще стане като един по-мощен лост за напредъка на нашата местна индустрия; от друга страна, ще имаме Земледелска банка, която ще кредитира неосдруженото земледелие, която ще отиде може-би тамъ, където говореше г. Димитър Христов — въ варантин и ипотекарни кредити и пр.; и от третата страна, ще имаме една Централна кооперативна банка, която изключително ще се занимава с нашето кооперативно дѣло — запаитчийско и земледѣлско. Тъзи три банки, така специализирани въ своите функции, така диференцирани въ своите функции, така абсорбирани въобще въ по-малко работа, ще могат по-добър да вършат функциите, за които сж прѣдпазначени.

Азъ ще гласувамъ за законопроекта за създаването на Кооперативна банка и смѣтамъ, че народното прѣдставителство ще трѣбва да гласува съ рѣкопѣскане за приемането на този законопроектъ и да благодари на г. министра на финансите, че той своевременно иска да създаде въ България една Кооперативна банка, която въ скоро време ще може да стане, може-би, най-мощният кооперативен институтъ на Балканския полуостровъ. Азъ съмъ за този законопроектъ, ще гласувамъ за него и ще моля сжщо и болшинството отъ народното прѣдставителство да гласува за него.

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Има думата г. Александъръ Димитровъ.

А. Димитровъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Азъ не мисля, че, когато единъ народенъ прѣдставител излѣзе въ Народното събрание да каже своята дума, че я каже съ нѣкакви задни цѣли, и не мисля, че въ мнѣнието на ония, които не се съгласяватъ съ говорившия, трѣбва да търсимъ нѣкакви задкулисни планове. Прѣждеговорившиятъ, г. Паскалевъ, съ такива очила гледа на работата: тия, които мислятъ като него, сж светци, а ония, които не мислятъ като него, кимъ-билиръ какви задни планове тайтъ въ душата си, та не може да се дава вѣра на тѣхните думи. Е, г. Паскалевъ, позволете на мене да трѣгна по сжщия пътъ, да си позволя и азъ да потърся нѣкакви задни планове въ мотивитъ, които сж създали този законопроектъ, да потърся и азъ пагубното влияние, което този законопроектъ ще допринесе. Може-би г. Беровъ ще е билъ противъ законопроекта съ нѣкакви задни цѣли, ако той се силѣше да докаже прѣдъ Народното събрание, че наистина този законопроектъ ще дойде да покровителствува единъ отъ съюзитъ, а ще попрѣчи на другия: тамъ можеше да се мисли, че единиятъ отъ съюзитъ цвѣти, а другиятъ ще бѣде битъ, слѣдователно, и личноститъ, които стоятъ начело на този съюзъ, ще пострадатъ. Такова нѣщо, обаче, отъ устата на г. Берова не излѣзе. Той твърдише, че законопроектътъ за Българската кооперативна банка цѣли умъртвяването на всѣко съюзяване между кооперанитъ; не само отъ главния съюзъ на кооперанитъ, но и отъ Централния съюзъ поменъ нѣма да остане при прилагането на законопроекта за Кооперативната банка. Ако, г. Паскалевъ, законопроектътъ за Кооперативната банка ще донесе благодатъ, ако той идва да засили българското кооперативно дѣло, кажете ми, не сме ли прави ние да се съмѣваме въ тази полза, когато г. министърътъ на търговията и земледѣлието готвише тоя законопроектъ, а г. министърътъ на финансите го внася въ

Народното събрание? Нѣма ли нѣщо задкулисно тукъ? Когато тоя законопроектъ ни се внася съвѣтъ неочаквано и не се дава възможностъ на кооперанитъ, за главата на които се създава този калпакъ, да видятъ, да-ли ще имъ бѣде пригоденъ или не, ами се внася направо въ Народното събрание, безъ да се чуе мнѣнието на когото и да било, не бихте ли ни позволили ние да търсимъ ние тукъ нѣкаква скрита цѣль? Ако ние мислите, че не сж прави ония, които говорятъ на земледѣлското население, че е дошло време земледѣлецътъ да се замисли самичкъ за своята сждба, защото никой другъ не е въ състояние да му помогне . . .

С. Сазовъ: А той много малко мисли.

А. Димитровъ: А азъ казвамъ, че е време вече да помисли, г. Стоименъ Сазовъ. Колко мисли, то е другъ въпросъ, обаче дѣлата на политическите партии ще го накаратъ повече да мисли. — . . . ако ние мислите, че съсловното организиране е гибелно, защо идвате съ този законопроектъ да създавате съсловни банки: една Народна банка, която да служи на индустрията, на едрите търговци, една Земледѣлска банка, която да служи на дребните неорганизиранни земледѣлци, и една Кооперативна банка, която да служи само на организираните земледѣлци? Защо правите такова отдѣляне тукъ? На-ли държавата е едно цѣло — оставете тогавъ една единичка държавна банка, която да покровителствува едри и дребни земледѣлци, и кооперации, и неосдружени земледѣлци.

Г. г. народни прѣдставители! Още отъ първия членъ на законопроекта за Кооперативната банка личи, колко голѣми ще бѣдатъ блага, които този законопроектъ носи за насочване и развиване на кооперанитъ, градски или селски. Това е, прѣди всичко, цѣль на единъ законъ за кооперанитъ, а пъкъ азъ мисля — надѣя се, че и ние ще се съгласимъ съ мене — че кооперативното дѣло съ законъ не може да се развива и да се насажда въ една страна.

Н. Мирски: Може да му се подпомага.

А. Димитровъ: Нѣма ли условия за кооперативното дѣло, съ законъ не можете го създа, г. Мирски; ако го има, може да му се помогне да прѣодоле сѣбикитъ, които ще се лявятъ насрѣща му. Тамъ е ролята на закона.

Н. Мирски: Това кооперативно дѣло го има вече.

А. Димитровъ: Но да създавашъ съ законъ кооперативното дѣло, когато масата не е годна да възприеме тая идея, позволете ми да не вѣрвамъ, че може да се направи такова нѣщо.

Н. Мирски: Кой Ви е казалъ, че искаме да го създаме съ законъ? То е почнало още отъ турско време. Спомнете си живота на българина отъ тогава.

А. Димитровъ: Та законопроектътъ за Кооперативната банка има за цѣль да насочва кооперативното дѣло въ България. Азъ мисля, че насочването на кооперативното дѣло трѣбва да става отъ ошѣни, които образуватъ отдѣлните кооперации. Ако ние всички признаваме, че една кооперация, била тя градска или селска, ще бѣде силна само тогава, когато членоветъ, които я образуватъ, сж проникнати отъ духа на кооператизма, и че е рискувано положението на оная кооперация, която е оставена да живѣе само благодарение усмотрѣнието на нейния рѣководител, ако той е единичниятъ, който създава ползата отъ кооперативното дѣло — ако, казвамъ, това е рискувано, колко повече ще бѣде рискувано, когато ние нѣмаме наистина закрѣпнали кооперации и тия

незакръпнали кооперации сж оставени да се насочват, да се дирижират съ единъ законъ.

Г. Паскалевъ казва, че сега-засега Българската земеделска банка кредитира земеделските кооперации. Не всички земеделски кооперации кредитира днесъ Земеделската банка; тя кредитира, преди всичко, кредитниятъ земеделски кооперации, а производителниятъ и потребителниятъ кооперации не ги кредитира — тѣхъ праща при Народната банка, или пъкъ ги остава да се ползватъ отъ кредита на мѣстните кредитни кооперации, защото по-трудно е при Земеделската банка да се открие кредитъ на една потребителна, на една производителна кооперация. Същото е и за занаятчийските кооперации. Сега, ако ние мислимъ, че е длъжностъ на държавата, както покровителствува, както подпомага кредитниятъ кооперации, съ същото око да погледне и къмъ потребителниятъ и производителниятъ, селски и градски, кооперации, и къмъ занаятчийските кооперации, не ни остава нищо друго, освѣнъ да направимъ съответните измѣнения въ закона за Земеделската банка и въ закона за Народната банка. Но сега, когато при наличността на едно кредитно учръждение, което върши една частъ отъ ония работи, които ние ще възложимъ на Кооперативната банка, вмѣсто да разширимъ неговитъ операции, да отидемъ да създаваме специално учръждение, специална Кооперативна банка, централна, както я наричатъ още, менъ ми се струва, че не само е прибрзано, но е и ненаврѣменно, и ненужно.

А. Христовъ: (Възразява нѣщо)

А. Димитровъ: Какво?

Т. Икономовъ: Г. Александъръ Христовъ казва, че не си се отърсилъ отъ заблуждения.

А. Димитровъ: Азъ мога да не съмъ се отърсилъ отъ заблуждения, но ми се струва, че вие сега навлизате въ заблуждения. Казвамъ, че законопроектътъ за Кооперативната банка цѣли да умъртви всѣко сюзозване на кооперациитъ.

А. Екимовъ: Г. Димитровъ, поправете се — само на всѣко партизанско сюзозване.

А. Димитровъ: За да поясна това, г. Екимовъ, и за да се убедите и вие, че законопроектътъ за Кооперативната банка идва да умъртви дѣйствително не партизанско, а каквото и да било сюзозване на кооперациитъ, всѣкакъвъ кооперативенъ сюзозъ, позволете ми да се спра на чл. 5 и да Ви кажа, че този членъ е единствената причина, която застави чиновницитъ отъ Земеделската банка да създаватъ този законопроектъ за Кооперативната банка. Тамъ се казва: (Чете) „Всѣко сдружаване, което не влиза въ състава на нѣкой кооперативенъ сюзозъ, трѣбва да запише при постъпването си поне два дѣла по 100 л., платими наеднѣжъ или на части.“ Значи, всѣко кооперативно дружество, което не е сюзозено, г. Екимовъ, безъ огледъ на това, да-ли е политическо или икономическо, е длъжно да внесе поне 200 л. — „поне два дѣла по 100 л.“, казва законопроектътъ — а по-нататѣкъ се казва: „Всѣки сюзозъ, членъ на Българската кооперативна банка“ — както виждате, не се визиратъ тукъ политически сюзози, а чисто икономически — „записва най-малко толкова дѣлове, колкото сюзозени сдружавания прѣдставлява“. Това е една привилегия повидимому, г-да.

А. Екимовъ: Съ 100 л. привилегия.

А. Димитровъ: Лъжете се, г. Екимовъ! Една привилегия повидимому е това, защото което дружество е сюзозенъ членъ, дава 100 л., което не е сюзозенъ

членъ — 200 л. Да, привилегия е, която наистина може да съблзни кооперациитъ, но на другия денъ ще ги накара да умъртвятъ своитъ сюзози.

А. Екимовъ: Противорѣчишъ си, защото съ туй се гонятъ цѣлата да се сюзозаватъ кооперациитъ, а вие искате да не се сюзозаватъ.

А. Димитровъ: Разсюзозаване има тукъ, а не сюзозаване. За да съществува единъ кооперативенъ сюзозъ, г. Екимовъ, билъ той главенъ, билъ той централенъ, уставътъ на този сюзозъ изисква едно: всѣко дружество да внесе най-малко единъ дѣлъ. Така ли е, г. Екимовъ?

А. Екимовъ: Не е вѣрно!

А. Димитровъ: За да бжде това дружество прѣдставено чрѣзъ сюзоза като членъ на Кооперативната банка, законътъ казва единъ дѣлъ да внесе. Колко ставатъ, г. Екимовъ, не сж ли два? Азъ мисля, че единъ кооперативенъ сюзозъ, който има въ своитъ редове, да положимъ, 100 кооперативни дружества, понеже е длъженъ по силата на закона да запише 100 дѣла отъ капитала на Кооперативната банка, по изчерпи своя капиталъ, а неговото съществуване безъ капиталъ е вече смѣшно, ненужно. Сюзозътъ, ще-мече, ще бжде принуденъ да се обърне къмъ кооперациитъ, които го съставляватъ: „Г-да! За да съществувамъ като сюзозъ, дайте още по единъ дѣлъ“. Това ще рече, отъ кооперациитъ да се вземе пакъ по два дѣла, само че единиятъ ще бжде въ сюзоза, а другиятъ — въ Централната кооперативна банка, а въ първия случай автономнитъ, самостоятелнитъ кооперации ще иматъ два дѣла, но на право къмъ Кооперативната банка.

Ето, нагледно, че дѣйствително никаква привилегия не съществува, но по-нататѣкъ, сега, ще видимъ, съ кое ще се умъртвятъ кооперациитъ. Законътъ казва, че се дава право на кооперациитъ да се събиратъ на конгреси. Всѣка самостоятелна кооперация, всѣка кооперация, значи, която е внесла 200 л. дѣлъ на право къмъ сюзоза, има гласъ, а всѣка кооперация, която принадлежи на нѣкой сюзозъ, има гласъ, по чрѣзъ сюзоза. Прѣдставителътъ на сюзоза има толкова гласове, отъ колкото кооперации се състои сюзозътъ, който той прѣдставлява. Значи, кооперациитъ, които излизатъ изъ сюзоза, не могатъ съ свои хора да бждатъ прѣдставени на конгреса, а тѣ ще бждатъ прѣдставени отъ прѣдседателитъ или прѣдставителитъ на самитъ сюзози. Явно е, че гласътъ на кооперациитъ тукъ се губи. Е, г-да, когато вие искате отъ мене 200 л. дѣлъ на право къмъ Кооперативната банка и ми давате право да имамъ гласъ на конгреса, отъ една страна, а отъ друга страна, когато на други кооперации, членящи се къмъ единъ сюзозъ, пакъ искате 200 л., само че на два мѣста внесени, и отнемате правото на лично участие въ конгреса, да-ли ще се намѣри кооперация въ България, която да се причисли къмъ нѣкой сюзозъ? Азъ мисля, че всички кооперации въ България ще пожелаатъ да дадатъ 200-тѣ л. на едно мѣсто, за да могатъ да иматъ право на участие съ собствени пратеници на конгреса. Ето, г. Екимовъ, по кой начинъ законътъ за Кооперативната банка туря кръстъ на главния сюзозъ, на централния сюзозъ и на всѣкакви сюзози, които кооперациитъ въ България биха помислили да създадатъ.

А. Екимовъ: Може-би, на вашата фалшива земеделска партия.

А. Димитровъ: Прѣди да турите кръстъ на земеделската партия, ще трѣбва да изработите кръста на друга една партия, къмъ която вие се числите. Та, наистина, г-да, ако е въпросъ да се говори за задни цѣли, както виждате въ чл. 5 на законопроекта,

задните цѣли, причинитѣ, които създаватъ този законопроектъ, излизатъ налице. И тогава ще се съгласите, че сѣ прави онѣзи, които се опасаватъ отъ създаването на този законопроектъ и намиратъ неговото създаване не само прѣждевременно, но и пагубно за кооперативното дѣло.

Капиталътъ на Българската кооперативна банка, казва ни законопроектътъ, ще се образува отъ 5.000.000 л., взети по 2.500.000 л. отъ Българската земледѣлска и Българската народна банки. Г. министърътъ на финансите завчера пакъ, когато упрекваше говорившитѣ народни прѣдставители, че не разбиратъ и не знаатъ какво говорятъ, ни каза, че съ тѣзи 5.000.000 л. Кооперативната банка ще може чудеса да направи; тя може да сконтирова записи, за нѣкакви ресконтирвания ни подмѣтна, изобщо като че ли тѣзи 5.000.000 л. основенъ капиталъ могатъ да дадатъ възможностъ на Българската кооперативна банка въ година-две да има 100.000.000 л., та да надмине съ своя капиталъ и Земледѣлската банка, основния капиталъ на която възлиза на 50.000.000 л. Нека ми се позволи тукъ, г. г. народни прѣдставители, да се спра и кажа, че и въ тая работа азъ — може-би, защото не разбирамъ отъ банкерство, ще ми каже г. министърътъ на финансите — се съмнѣвамъ. Законътъ наистина задължава Земледѣлската и Народната банки да внесатъ по 2.500.000 л., по тия 2.500.000 л. ще бждатъ внасяни послѣдователно, споредъ нуждитъ на Кооперативната банка и споредъ кефа на финансовия министъръ, който ще заповѣдва на Земледѣлската и Народната банки да внасятъ тия пари. Това отъ една страна, а отъ друга страна пъкъ положението на чл. 43, че земащата на Земледѣлската банка и земащата на Народната банка къмъ всички кредитни и потребителни сдружавания се прѣхвърлятъ къмъ Кооперативната банка...

Министъръ А. Ляпчевъ: Г. Димитровъ! Можете ли да ми позволите нѣколко думи, за да излѣзете отъ едно голѣмо заблуждение.

А. Димитровъ: Азъ мога да влѣза въ голѣми заблуждения, но позволете да изнеса тукъ скрититѣ Ви цѣли.

Министъръ А. Ляпчевъ: Добрѣ, оставямъ Ви.

А. Димитровъ: Г. министърътъ ни казва, че основниятъ капиталъ на Земледѣлската банка е 5.000.000 л., а по настоящемъ само земледѣлскитѣ кредитни кооперации въ България дължатъ близо 8 милиона лева. Значи, още при учрѣждаването си Кооперативната банка ще има да дължи 3 милиона лева на Земледѣлската и Народната банки. Прѣди, значи, да види въ своята каса какъвто и да било капиталъ, Кооперативната банка ще излѣзе съ дългове и ще трѣбва да увеличава своя капиталъ, ще трѣбва да залага записитѣ на кооперативнитѣ сдружавания, прѣдадени на Кооперативната банка, за да издава нѣкакви облигации, съ които да увеличава своя капиталъ и на първо врѣме да връща онѣзи пари, които се дължатъ на Земледѣлската и Народната банки — едно спъване на работата, по моему, макаръ и да не разбирамъ отъ банкерство.

Н. Мирски: Като не разбраишъ, защо говоришъ, тогазъ? (Смѣхъ)

А. Димитровъ: Г. Мирски! Позволете на единъ народенъ прѣдставител да каже своето мнѣние до толкова, до колкото разбира, безъ да има претенцията, че разбира най-добрѣ.

Н. Мирски: Сега се поправихте!

А. Димитровъ: Азъ отъ банкерство, наистина, не разбирамъ, но ми се чини, че, когато се издаватъ полици по 50 ст., това не е банкерство.

Кооперативната банка иде да подпомага кооперациитѣ, животъ да имъ дава, да могатъ по-бързо да растатъ, а същевременно тя може и свои складове да организира. Хемъ съюзвания нѣкакви ще подкрѣпи, хемъ ще може, ако тия съюзи не сѣ и по кефъ, да създава свои складове, да доставя артикули направо на кооперациитѣ.

Министъръ А. Ляпчевъ: Тя не доставя, а устройва складове, за да услужва на съюзитѣ, които ще вършатъ тѣзи операции. Четете добръ закона!

А. Димитровъ: Азъ чета, г. министре — тя урежда или съдѣйствува да се уреждатъ такива складове. Значи, ако сте отъ Централния съюзъ, ще ви съдѣйствувамъ да уредите; ако не сте, ще уреда азъ.

Министъръ А. Ляпчевъ: Тя сама не урежда.

А. Димитровъ: (Чете) „Поддържа общи складове за своя смѣтка или за смѣтка на съюзитѣ.“

Министъръ А. Ляпчевъ: Тѣй.

А. Димитровъ: Ако вие сте отъ Централния съюзъ, за ваша смѣтка ще го поддържамъ; ако вие не сте, за да ви умѣртвя, азъ ще го поддържамъ за своя смѣтка. Или-или, г. министре, а това „или-или“ въ България много значи.

Земледѣлската и Народната банки даватъ по 2.500.000 л. капиталъ, за да почне да функционира Кооперативната банка, и пожеже тѣ давали основния капиталъ, законътъ дава право на Земледѣлската банка да има свой прѣдставителъ въ управлението на Кооперативната банка, дава право и на Народната банка да има свой прѣдставителъ, дава право на Финансовото министерство и на Министерството на търговията и земледѣлството да иматъ сѣщо по единъ свой прѣдставителъ — четири прѣдставители на държавата да участвуватъ въ управлението на тази Кооперативна банка. Защо? Казватъ ни, за да се гарантира капиталътъ, който тия две учрѣждения влагатъ: за да знаятъ, какъждъ ще отиватъ тия пари. Ако, наистина, заради 2.500.000 л., които ще вложатъ Земледѣлската банка отъ капитала на земледѣлското население, и ако заради 2.500.000 л., които ще вложатъ Народната банка, държавата има право на четири гласа при управлението на тая банка, азъ искамъ да разбера, колко голѣмо би трѣбвало да бжде участието въ управлението на Кооперативната банка на онѣзи кооперации, които ще създадатъ истинския капиталъ на Кооперативната банка; защото тия кооперации отговарятъ въ петоренъ размѣръ на записанитѣ дѣлове отъ една страна, и отъ друга страна, Кооперативната банка, която, както видѣхме по-рано, още въ първитѣ дни ще трѣбва да залага записитѣ на кооперациитѣ, за да издава облигации, а задъ тия записи стои имотътъ на всички сдружени кооператори на всички кооперации въ България, който ще бжде, ми се чини, повече отъ 5 милиона лева. Участието на тия хора, които гарантиратъ и съ всички си имотъ и въ петоренъ размѣръ на записанитѣ дѣлове, се прѣдставя отъ трима души избраници: двама на земледѣлскитѣ кооперации и единъ на градскитѣ, запячийскитѣ кооперации. Когато управлението на банката ще залага имотитѣ на тия хора, когато ще сконтира тѣхнитѣ записи, самата Кооперативна банка ще бжде прѣдставена съ четири гласа държавни, а кооперациитѣ — съ три гласа; ми се струва, че тѣзи три гласа не могатъ да дадатъ възможностъ на кооперациитѣ въ България да бждатъ винаги спокойни, че тѣхната работа ще бжде винаги народъ. Ако държавата иска четири дупи да я прѣдставляватъ, за да гарантира своитѣ 5.000.000 л., позволете на кооперациитѣ да искатъ по-голѣмо участие въ управлението на тази банка, за да се гарантиратъ тѣхнитѣ имоти.

А. Екимовъ: Значи, Вие сте за Кооперативната банка, само че искате по-голямо участие на кооперациите въ управлението ѝ.

А. Димитровъ: Ако, г. Екимовъ, Вашата партия настоява сега, или друга партия, която ще има властта въ ръцете си, би настоявала слѣдъ васъ на своя ипакъ да създаде тая банка, за да си играе тя съ кооперациите въ бъдеще, азъ казвамъ, поне тия работи би трѣбвало да се махнатъ.

Кооперативната банка, макаръ и да има свое управление — личи си отъ законопроекта — е дадена всецѣло въ ръцете на финансовия министъръ. Всички рѣшения на управлението на Кооперативната банка трѣбва да бъдатъ потвърдени отъ министъра на финансите; безъ неговото позволение нищо не може да се направи. А конгресите, гласоветъ на кооперациите сѫ само едно залъгване на тонковците въ България. Рѣшението на конгресите, казва законопроектътъ, иматъ съвѣщателенъ характеръ. Петъ пари може да не дава финансовиятъ министъръ за рѣшенията на кооперативните конгреси, колкото умѣстни, колкото и ползотворни и да биха били тѣ.

Управлението на банката може да изключи извѣстна кооперация. Кога, защо и при какви условия — за тая работа нищо не се говори въ тоя законопроектъ. За тая работа, може-би, ще ми се каже, ще има отдѣленъ правилникъ, отдѣленъ уставъ и въ него тя ще бъде уредена; но по-надолу има пакъ двойно „или-или“, което кара човѣка да се съмнѣва въ искреността на тоя законопроектъ. Въ чл. 16 се казва, че всѣко дружество, което напусне Кооперативната банка, или всѣко изключено дружество трѣбва да уравни смѣтките си съ управлението на банката, и банката има право веднага да прибере своите земапия — едно положение въ законопроекта, или да иска сигурна гаранция — друго положение. Азъ, г-да, си представявамъ слѣдната картина. Наближава нѣкой новъ 25 май, една генерална изборна борба; правителството, което ще има да се сражава тогава съ своите противници, ще се помъчи да наложи своята партийна боя на кооперациите, които влизатъ въ Кооперативната банка.

Г. Гроздановъ: По какъвъ начинъ? Кажете го.

А. Димитровъ: Сега, г. Гроздановъ, имайте търпѣние. — Ревизорите на Земледѣлската банка, сега вече станали такива на Кооперативната банка, долагатъ въ управлението на тая Кооперативна банка, че един-кой си кооперация трѣбва да бъдатъ изключени, защото законътъ не ви казва, при какви условия и защо се изключватъ тѣзи кооперации; банката ще отиде веднага да си прибере земапията: г-да, дайте аладжакъ-вереджика си: вие сте изключени. Молби, свалили шанка: недѣйте, г-но, почакайте, молимъ ви се. — Е добръ, ще ви почакаме срѣщу гаранция, ама при едно условие — да гласоподаватъ за насъ; иначе, мислете си.

Отъ мнозинството: Ц-ц-ц!

С. Савовъ: Това е много.

А. Димитровъ: Може да е много, г. Савовъ, но, ако едно демократическо правителство въ България разтурни 600 общински съвети, защо да не допуснемъ, че едно по-реакционно правителство ще има доблестта да посегне върху развитието на кооперациите въ България.

С. Савовъ: Благодарение на това демократическо правителство дойдохъ толкова земледѣлци въ камарата; а ако бѣше при друго, нѣмаше да дойде нито единъ.

Прѣдседателствуващъ Н. Гимиджийски: Моля, г-да, нѣма защо да спорите, кой кога ще дойде и въ какво количество. (Смѣхъ)

А. Димитровъ: Кооперативната банка, г. г. народни прѣдставители, е автономно учрѣждение, но въ подбирането на управителното ѝ тѣло, както виждате, министърътъ на финансите има най-голямъ дѣлъ. Той назначава директора, той назначава и администраторите на тая банка, а уволнението имъ става по рѣшение на Народното събрание. Позволете ми да кажа, азъ мисля, че причината да се създаде настоящата Кооперативна банка, както каза вчера уважаемиятъ г. Димитъръ Христовъ, е описанъ, прикѣпена къмъ края на законопроекта.

Законопроектътъ дава право на кооперациите да участвуватъ въ управлението на Кооперативната банка. И тукъ азъ не виждамъ нѣкаква искреностъ, и тукъ има пакъ една игра. Законопроектътъ казва: (Чете) „Въ течение на първата отчетна година отъ основаването на банката, върховниятъ и провинциалниятъ съвети дѣйствуватъ въ съставъ отъ назначените членове и членове влизащи по право въ върховния съветъ“. Двата прѣдставители на Народната банка, които влизатъ по право, и двамата прѣдставители на Финансовото и Земледѣлското министерства, които се назначаватъ отъ титулярните министри — тѣ сѫ хората, които първата година, когато ще се създаде Кооперативната банка, ще иматъ управлението ѝ въ ръцете си, и тѣзи хора ще изработятъ и правилниците за приложението на настоящия законопроектъ — дирекцията изработва нужния правилникъ, а видѣхте отъ какви хора ще се състои дирекцията. Кооперациите, значи, не могатъ да иматъ никакво участие при уреждането на правилника, който ще урежуирва начина, по който Кооперативната банка ще трѣбва да дѣйствува. Единъжъ създадено това положение, на втората година трима души прѣдставители на кооперациите не могатъ да наложатъ едно измѣнение на тѣзи правила, защото по-нататъкъ вече законопроектътъ дава право на финансовия министъръ да казва: „Не се съгласявамъ да правите тѣзи или оиѣзи измѣнения“. За една залъгалка, по моему, се дава възможностъ на кооперациите да изпрашатъ свои прѣдставители въ управлението, а никаква работа не може да се очаква отъ тѣхъ. И когато кооперациите почнатъ да губятъ надежда въ своите изборници за управлението на Кооперативната банка, защото ще се намѣрятъ хора, които да имъ кажатъ: не може да се оправятъ работите, защото вашите хора, които сте пратили, не могатъ да дадатъ достатъчно освѣтление на ръководителите на Кооперативната банка; когато, казвамъ, това ще почне да обладава въ умовете на кооперациите, азъ мисля, че ще дойде време, самите кооперации да се откажатъ не само отъ правото, което законътъ имъ дава, но ще почнатъ явно да не желаятъ да използватъ това право.

Финансовиятъ министъръ може да спре всички рѣшения и операции на банката, които той по своето разбиране намира за противозаконни. Управлението на банката, онова автономно учрѣждение, което ужъ иска да се създаде, нѣма кому да се заплаче по-нататъкъ. Министърътъ е върховниятъ управникъ въ тая работа и неговото „позволявамъ“ или „не позволявамъ“ не може да се обѣжи прѣдъ никого. А тамъ, дѣто нѣма възможностъ подволната страна да се оплаче, не бива да приказваме, че има нѣкаква автономностъ.

Законопроектътъ, въ послѣдните свои нареждания, задължава всички кооперации въ България въ продължение на шестъ мѣсеца, откакъ законътъ влѣзе въ сила, откакъ се учрѣди, значи, Кооперативната банка, да си направятъ смѣтка: приематъ ли да станатъ членове на Кооперативната банка, или не. Даванията на ония, които приематъ, ще ми-

натъ къмъ Кооперативната банка, а ония, които се откажатъ, ония, които пожелаатъ да останатъ самостоятелни, ще трѣбва въ нови шестъ мѣсеца да уредятъ своитѣ задължения съ Земледѣлската и Народната банки. Това е едно стѣснително нареждане, което, наистина, пѣли да накара кооперациитѣ, щатъ-нешатъ, да влѣзатъ въ Кооперативната банка; но менѣ ми се струва, че и да се създаде това положение въ законопроекта, ако вие речете да създадете закона за Кооперативната банка, то не ще може да бѣде приложено. Министерството на финанситѣ или управлението на Земледѣлската банка не може да задължи съществуващитѣ досега кооперации да влѣзатъ непременно въ Кооперативната банка, защото иначе щѣлъ да имъ се закрие кредититѣ прѣди Земледѣлската банка. Това не може да стане, казвамъ, затова, защото днесъ-днесъ ония кооперации, които иматъ текуща сметка прѣди Земледѣлската банка, иматъ съотвѣтни договори, договори, въ които Земледѣлската банка се задължава въ продължение на 20 години да ги кредитира. Е добръ, единъ сключенъ прѣвъ мѣсець юний т. г. договоръ не може да бѣде отмененъ — поне азъ така мисля — съ единъ законъ прѣвъ мѣсець ноември или декември. Законътъ може да бѣде задължителенъ за всички нови кооперативни сдружения, които не сж имали досега кредитъ прѣди Земледѣлската банка, или за старитѣ, ако исчатъ да увеличатъ своя кредитъ. Но за настоящия имъ кредитъ Земледѣлската банка не може да уравни своитѣ вѣзвания прѣди изтичането на 20 години, освѣнъ ако договоритѣ бѣде нарушенъ отъ едната или другата страна. Въ случай пъкъ, че това би станало — законътъ да позволява да се наложи на кооперациитѣ непременно да влѣзатъ въ Кооперативната банка — ще трѣбва г. министърътъ на финанситѣ и г. директорътъ на Земледѣлската банка да търсятъ още отсега начина, по който биха могли да заставятъ кооперациитѣ да нарушатъ договоритѣ, за да се стърве Земледѣлската банка отъ ония задължения, въ които тя доброволно е влѣзла.

Г. Веровъ, а слѣдъ него и г. Димитъръ Христовъ споменаха, че Кооперативната банка, както я урежда законопроектъ, който сега разглеждаме, е австрийски моделъ. Казаха ни, че тамъ е създадена една централна кооперативна банка заради това, защото кооперациитѣ иматъ национална боя; борбата за национално надмощие въ Унгрия е заставила тамошното правителство да създаде наредби, чрезъ които да се наложи една кооперативна банка надъ кооперациитѣ. И казаха ни тѣзи г. г. народни прѣдставители, че и днесъ даже тамъ има кооперации, които не желаятъ да влѣзатъ въ Кооперативната банка. Г. министърътъ на финанситѣ пита: „Доволи ли сж маджаритѣ отъ тая банка?“ Не ще съмнѣние, тѣ ще бѣдатъ доволни, г. министре, защото тая Кооперативна банка изтощава другитѣ кооперации, за да дава прѣднина на маджарскитѣ. И при това положение тѣ ще бѣдатъ доволни. Но, запитайте, доволни ли сж другитѣ кооперации. Тая Кооперативна банка е създадена да мори едни и да крѣпи други. Въ България, ми се чини, такива условия нѣма; ние нѣмаме български кооперации, сръбски кооперации или ромънски, за да искаме да наложимъ национална боя на всички кооперации, да убиемъ извѣстна нация, за да засилимъ друга. А щомъ нѣмаме такива условия, ненужно е и създаването на такава една кооперативна банка. Ако пъкъ е потребно да се създаде една централа, която да подпомага въ кредитно отношение кооперациитѣ — каза го вчера г. Димитъръ Христовъ, и азъ сега ще го повторя — тая централа е създадена още прѣди освобождението на България отъ Мидхадъ паша; тая Кооперативна банка, на която днесъ г. министърътъ на финанситѣ ще изнесе името, е създадена прѣди

30 и нѣколко години. Това е Българската земледѣлска банка; тя е учрѣдението, което трѣбва да играе ролята на централната кооперативна банка въ другитѣ държави, защото, ако наистина тамъ се създаватъ тѣзи кооперации, то е затова, защото земледѣлската банка, както каза г. Коларовъ вчера, въ другитѣ държави не съществува. Това е единствениятъ случай въ България да имаме една кооперативна земледѣлска банка; не бива сега да правимъ отъ едното вече двѣ. Ако най-сетнѣ г. министърътъ на финанситѣ мисли, че ще бѣде добръ да се създаде една Кооперативна банка, нека прѣдостави това на самитѣ кооперации да го направятъ, защото тѣ чрезъ съюзването си асж се стремятъ къмъ това, и държавата тукъ трѣбва да изпълни своя дългъ, да дойде да подпомогне частната инициатива въ засилването на тѣзи кооперативни съюзи. Кооперациитѣ съюзи чрезъ дълговетѣ, които събиратъ, идатъ да образуватъ единъ капиталъ, съ който да могатъ да услужатъ на тѣзи кооперации. Дайте сега услугитѣ на държавата къмъ тѣзи кооперативни съюзи, дайте възможностъ тѣ да се засилятъ, кредитирайте ги повече, за да могатъ да увеличатъ своитѣ капиталы, и тогава ние ще видимъ, че съ усилията на кооперациитѣ ще се създаде и една Кооперативна банка, която наистина ще може да принесе ония заслуги, за които се говори въ мотивитѣ на настоящия законопроектъ.

При съществуването на Земледѣлската банка въ България, задачата на която е да подпомага земледѣлството въ страната, ненужно е създаването на отдѣлно учрѣждение Кооперативна банка. Ако г. министърътъ на финанситѣ мисли, че е врѣме Земледѣлската банка или Българската народна банка да дадатъ нужната поддрѣпа, нужния тласкъ и на кооперациитѣ въ градоветѣ, и на потребителнитѣ, и на производителнитѣ кооперации, вмѣсто да създаваме отдѣленъ институтъ, отдѣлно бюрократическо гнѣздо, елате, г. министре, да измѣнимъ закона за Земледѣлската банка и този за Народната банка, за да дадемъ възможностъ на тѣзи нови кредитно-кооперативни сдружавания или на тия нови потребителни кооперации да могатъ да се ползватъ отъ капиталитѣ на Земледѣлската и на Народната банки. Но да създаваме Кооперативна банка при съществуването на такава вече, по моему, е не само ненавръжмено, но и гибелно за самитѣ кооперации, които съществуватъ въ България.

А. Поповъ: (Ржкоплѣска)

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Има думата г. Иванъ Евстратиевъ Гешовъ.

И. Гешовъ: Г. г. народни прѣдставители! Краткъ, както всѣкога, особено когато многобройни оратори тѣй подробно и тѣй изчерпателно третираха въпроса, подложенъ на нашето разискване, азъ ще се постарая да не повторя думитѣ на прѣждеговорившитѣ, а да направя само нѣкои бѣлѣжки, които, доколкото поне азъ чухъ, не се направиха отъ други оратори. И прѣди всичко, г. г. народни прѣдставители, азъ бихъ желалъ да задамъ нѣколко въпроса на г. министра на финанситѣ.

Първиятъ отъ тѣзи въпроси е: бива ли считаемото правителство да ни изненадва съ законопроекти по материи, не само неврѣдвидени въ неговата програма, но донѣдѣ и противоположни на принципитѣ, легнали въ тая програма.

Министъръ А. Ляпчевъ: Г. Гешовъ! Искате ли веднага да получите отговоръ?

И. Гешовъ: Г. министре! Ако обичате, послѣ отговорете на всичкитѣ ми въпроси.

Министъръ А. Ляпчевъ: Добъръ.

И. Гешовъ: Г. министърътъ забързали на г. Паскалева, че Кооперативната банка, която той мѣри да създаде, не ще бъде едно държавно учрѣждение, . . .

Министъръ А. Ляпчевъ: Не това.

И. Гешовъ: . . . сир., по ще бъде едно такова учрѣждение, като Земледѣлската банка, въ което правителствениятъ елементъ да има надмощие. На-ли тъй казахте, г. министре?

Министъръ А. Ляпчевъ: Тѣй.

И. Гешовъ: Е добъръ, г. Александъръ Димитровъ. Ви забързали, че, споредъ както се прѣдвижда управлението на тая Кооперативна банка, държавниятъ, правителствениятъ елементъ ще има надмощие въ нейното управление. И дѣйствително, г. г. народни прѣдставители, най-напрѣдъ управителниятъ съвѣтъ ще се състои отъ трима, които ще се назначатъ отъ правителството; върховниятъ съвѣтъ — отъ седемъ души, ще има четирма прѣдставители, двама на двѣ министерства и двама на двѣ държавни банки, и само трима делегати, избрани отъ кооперативитѣ. Слѣдователно, както виждате, въ управлението и въ контролата на това управление правителствениятъ елементъ ще има надмощие.

Азъ подиряхъ въ програмата на демократическата партия и въ прѣдизборната декларация, да-ли има по тоя въпросъ нѣкоя обѣщане, прѣдвидѣно, и на-мѣрихъ, г. г. народни прѣдставители, въ осмия пунктъ отъ програмнитѣ рѣшения по земледѣлнето да се говори за Земледѣлската банка, и да се говори въ единъ смисълъ съвършено противоположенъ на тѣзи принципи, легнали въ основата на новия законопроектъ: (Чете) „Управлението на земледѣлскитѣ каси“ — се казва въ този пунктъ — „да се състои отъ едно контролно тѣло, прѣдназначено изключително да унѣтвва каситѣ къмъ неизотворна дѣятелностъ, като създава наредби и прѣпоръчва мѣропріятия, да слѣди цѣлесъобразното имъ дѣйствиуване, да надзирава прилагането на наредбитѣ и да прѣвѣрява редовността на опсрацитѣ чрезъ свои специални органи. Обаче, по никой начинъ контролното тѣло да не взема участие въ прилагането на общитѣ наредби въ отдѣлнитѣ случаи, т. е. да не рѣшава въпроси за отпускане на заемъ, да не се намѣва въ мѣропріятието на касовото управление противъ неизправни длъжници и пр. Практическото прилагане на общитѣ наредби да се прѣдостави изключително на управлението на всѣка каса отдѣлно.“ Както виждате, това е принципътъ на децентрализацията. И по-нататъкъ — още по-важно — въ обясненията по този пунктъ е казано: (Чете) „А сега министритѣ при всѣко дохождане прѣкатурватъ управлението съ краката нагорѣ: изпѣждатъ, понижаватъ и малтретиратъ добросъвестнитѣ и независимитѣ служители, а настанаватъ и облагодѣтелствуватъ „на-пѣнтѣ“. Ако печалбата отъ това нововъведение не може да се докаже, то за напѣнтѣта отъ боравенето на централното управление въ самитѣ операции на каситѣ има поразителни доказателства“. Както виждате, г. г. народни прѣдставители, особено въ тия обяснения по тоя пунктъ, ние сами, по всѣка въроятностъ, отъ настоящия министъръ на финанситѣ, изрично се протестира противъ тоя начинъ на намѣсване на правителството въ управлението на Земледѣлскитѣ каси.

Министъръ А. Ляпчевъ: Безспорно; и това ще ми послужи за аргументъ да ви докажа, защо искаме специална Кооперативна банка.

И. Гешовъ: Добъръ, г. министре. Съ удоволствие ще Ви чуемъ. — По това именно, противъ което се протестираше въ програмата на демократическата партия, тукъ е взето за принципъ, на него се основа новата Кооперативна банка.

Вториятъ въпросъ, който бихъ желалъ да задамъ, е слѣдниятъ: бива ли законъ, като тоя за Кооперативната банка или онзи за прѣхвърлянето на беглика и на данѣка върху сградитѣ въ полза на общинитѣ, да ни се прѣдставитѣ тѣй бързо, необезбдени още отъ обществото, неузрѣли още въ общественото мѣстѣ. Много се говори тукъ за законопроектъ, прѣдставенъ отъ г. Луцати на италианската камара за учрѣждаването на една Кооперативна банка. Знаете ли, г. г. народни прѣдставители, че тоя законопроектъ бѣше прѣдставенъ за пръвъ пътъ още въ 1907 г.? Оттогава той е постоянно прѣдъ публиката, изучава се отъ нея; лани, прѣзъ февруарій, се прѣработи и се прѣдстави въ камарата, но и досега още не е изгласванъ. Ако въ страни, особено които иматъ двѣ камари, въ които, слѣдователно, единъ законопроектъ не може тѣй бързо да се прокара, както се прокараватъ нѣкои законопроекти у насъ, ако въ такива страни толкова се бавятъ и обмислятъ законопроектитѣ, питамъ азъ: при нашата еднокамарна система, не трѣбва ли поне тия законопроекти у насъ по съ време да се обнародватъ, по съ време да се изпращатъ до нѣкои изборни тѣла, като окръжнитѣ съвѣти, като въ тоя случай до съюзитѣ на кооперативитѣ, на и до самитѣ кооперации и, най-малко, на народнитѣ прѣдставители; не трѣбва ли да се прашатъ и въ печата, за да могатъ да се обездѣятъ, и тогава да дохождатъ тукъ, въ тая ограда, дѣйствително нѣкакъ си узрѣли, за да се разискватъ и приематъ отъ Народното сѣбрание. Вие чухте, г. г. народни прѣдставители, отъ ораторитѣ, и особено отъ послѣднитѣ, да се изказватъ страхове, че съ тоя законопроектъ се мѣри да се унищожатъ кооперативнитѣ съюзи, които може да сѣ направили нѣкои грѣшки, но които въ всѣки случай сѣ принесли и извѣстни услуги на кооперативното дѣло у насъ, и които, при всѣчко че не бѣше желателно да се раздѣлятъ тѣй на двѣ, както лани се раздѣлиха, но пакъ съ съревнованието си, може-би, можаха да докаратъ ползи на това тѣй симпатично на всички наше кооперативно дѣло. И добъръ, сезираха ли се поне тѣ сега съ тоя законопроектъ да се произнесатъ по него?

Министъръ А. Ляпчевъ: Били сѣ, г. Гешовъ, повикани делегати отъ тѣхъ прѣди мѣсецъ. Прѣди двѣ години се проучи този въпросъ отъ мене и отъ министерството. Прѣдставители и на двата съюза прѣзъ мѣсецъ юний въ самитѣ тѣхни реферати сѣ говорили, че сѣ били повикани, и се е говорило и критикувало.

И. Гешовъ: Тоя законопроектъ, г. министре, подложенъ ли е тѣмъ?

Министъръ А. Ляпчевъ: Не, подложени сѣ принципитѣ му.

И. Гешовъ: Доколкото свѣдѣнията ми се простиратъ, както забързали г. Димитъръ Христовъ, въобще въпросътъ се е обезбѣдилъ, по самиятъ законопроектъ не е билъ подложенъ.

Министъръ А. Ляпчевъ: Не.

И. Гешовъ: Третиятъ въпросъ, който бихъ желалъ да задамъ, е: подъ чие вѣдомство ще се намира тази банка, защото, както видѣхте, има двойственостъ въ тѣзи функции, които тя ще изгълнява. По кооперативитѣ министърътъ на финанситѣ внесе проектъ, по застрахователното дѣло, обаче — министърътъ на търговията и земледѣлнето. Ще ли и двамата министри да се мѣсятъ въ тази банка?

Министър А. Ляпчев: Както е въ Прусия, дѣто трима министри се мѣсятъ въ банката на финанситѣ, на търговията и на земледѣлието.

И. Гешовъ: Кой ще назначава управителния съвѣтъ — министърътъ на финанситѣ ли, или министърътъ на търговията и земледѣлието?

Министър А. Ляпчевъ: Споредъ въпроситѣ.

И. Гешовъ: Г. Александъръ Димитровъ отдежъ забѣлѣжи — и, може би, съ това да се обяснява тази двойственостъ — че сегашниятъ министъръ на финанситѣ бѣше по-напрѣдъ министъръ на търговията и земледѣлието; той изучавалъ този въпросъ и сега, като министъръ на финанситѣ, взе го пакъ той, за да го внесе въ Събраниято. Въ всѣки случай има една двойственостъ, и азъ бихъ желалъ въ отвора си г. министърътъ да ми каже, кой именно ще бѣде министърътъ, къмъ когото управлението по разни въпроси ще трѣбва да се отправя, за да взима неговото рѣшение.

Като пристѣпвамъ сега къмъ самия законопроектъ, нека, г. г. народни прѣдставители, ми напомнятъ, че за пръвъ пътъ въ 1894 г. тукъ се говори за кооперативизъмъ, споменаха се имената на Шулице-Деличъ и на Райфайзена, спомена се и думата кооперативни дружества. Това бѣше по поводъ разискванията по второто четене на законопроекта за прѣустройството на тогавашнитѣ земледѣлски каси — законопроектъ, който азъ бѣхъ внесълъ. Въ този законопроектъ имаше единъ членъ — чл. 10 — който прѣд-виждаше, че на земледѣлско-спестовнитѣ кооперативни дружества каситѣ отварятъ текущи смѣтки и сконтиратъ записитѣ на тѣхнитѣ длѣжници. Нѣколко оратори говориха и, между другото, спомнахъ си като днесъ, че г. Сакъзовъ направи нѣкои възражения, като каза, че отъ този членъ ще се ползватъ нѣкои селски лихвари да създадатъ такива дружества, за да взиматъ по-евтино пари отъ земледѣлскитѣ каси. Въ отговоръ на тѣзи негови бѣлѣжки азъ тогава казахъ слѣдното: (Чете) „Знае г. Сакъзовъ, каква роля играятъ тѣ нареченитѣ спестовно-кооперативни дружества въ други държави, като, напр., ония отъ типа на Шулице-Деличъ и Райфайзенъ въ Германия и ония отъ третия типъ на Воленберга въ Италия. Тия дружества съ успѣли да направятъ кредита достъпенъ за населението и въ най-малкитѣ села и по тоя начинъ тѣ съ били едни отъ най-силнитѣ лостове за прѣустройство на тия страни“. Нѣколко години се минаха, г-да, подиръ тѣзи мои думи и кооперативното дѣло, може да се каже, че не бѣше още се зародило у насъ. Мѣчно такива дѣла, особено въ страна като нашата, се зарождаатъ, но се пакъ въ 1898 г., ако не се лъжа, се основа първото дружество и оттогава насамъ бавно, но постепенно кооперативното дѣло се развива и у насъ — онова дѣло, основитѣ на което азъ се помъчихъ да положа съ законопроекта отъ 1894 г. Вие знаете какъ сега стои това дѣло. Откровено казано, азъ не съмъ доволенъ отъ този успѣхъ, който то направи досега у насъ, който то досега има у насъ. И не съмъ доволенъ, г-да, като го сравнявамъ особено съ напрѣдъка на сѣщитѣ дружества въ една близка намъ страна — въ Ромъния. Азъ не взимамъ много по-напрѣдънитѣ страни, защото, струва ми се, че сравнението съ тѣхъ не е толкова справедливо; тѣ съ много по-културни отъ насъ, и ние едва-ли можемъ да се сравняваме съ тѣхъ. Но въ Ромъния селското население, при всичко че е по-многобройно отъ нашето, нѣма повече земя, отколкото нашето селско население, защото, както знаете, тамъ едрото земледѣлие владѣе почти половината отъ земята, и на около 5 милиона селяни оставатъ не повече отъ 38 милиона декара земя, а пъкъ у насъ, на едно селско на-

селение отъ 3½ милиона, може-би, имаме земя около 35 милиона декара. Та, както виждате, тамъ селското население, много по-многобройно, владѣе земя почти равна на оная, която се владѣе отъ нашето селско население. При това, тѣхното селско население не е нито тѣй развито, нито тѣй грамотно, нито тѣй инстинктивно въобще прѣдадено на кооперативизма, каквото е нашето. Ние имаме за други тѣ, имаме и градинарскитѣ дружества, които отиватъ дори въ странство да печелятъ пари на кооперативни начала, когато въ Ромъния нищо такова не се забѣлѣзва. Е добръ, г. г. народни прѣдставители, при всичкитѣ тѣзи прѣимущества на нашето селско население, ние, както виждате отъ изложението на мотивитѣ къмъ този законопроектъ, имали сме въ началото на тази година всичко 800 кооперативни дружества, когато въ Ромъния, споредъ послѣдния брой на *Mouvement économique* — едно икономическо списание на френски езикъ, което се издава въ Букурещъ — имало е 2,543 такива дружества. Тѣзи наши дружества, или, по-добрь, да кажемъ 580-тѣ дружества, които съ били кредитирани отъ Земледѣлската банка, съ имали 36,784 членове, а пъкъ ромънскитѣ дружества иматъ 402,000 члена; нашитѣ съ имали капиталъ 1,369,024 л., а ромънскитѣ съ имали 49,089,000 л., и най-послѣ нашитѣ дружества съ имали влогове 2,875,539, а ромънскитѣ — 7,900,000 л. Имамъ, слѣдователно, право, г. г. народни прѣдставители, като казвамъ, че азъ не съмъ доволенъ отъ този успѣхъ. Но тѣй като у насъ това дѣло започна много по-късно, не е чудно да сме останали малко по-надрѣ отъ Ромъния.

Безспорно е, че и за това малко развитие на кооперативното дѣло у насъ Българската земледѣлска банка е направила много. Всички прѣждеговоривши казаха това нѣщо, и самъ г. министърътъ не го оспора. И по него въпросъ азъ намирамъ едно много интересно свидѣтелство, едно много интересно показание и въ самото изложение на мотивитѣ къмъ законопроекта, прѣдставенъ отъ г. Луцати въ италианската камара. Въ това изложение на мотивитѣ се изброяватъ всички тѣзи кооперативни банки, които служатъ за централни каси на кооперациитѣ въ разнитѣ държави. И редомъ съ тѣзи кооперативни банки — това е много интересно, г-да, тѣй като тукъ много се разисква въпросътъ, нашата Земледѣлска банка една кооперативна банка ли е или не — редомъ съ тѣзи централни, казвамъ, кооперативни банки или каси, редомъ съ пруската, най-извѣстната, може-би, отъ всички — *Preussische Central-Genossenschafts-Kasse* — редомъ съ Ромънската централна каса, която има капиталъ 10 милиона лева, се изброява и нашата Земледѣлска банка, като се казва тамъ, че Земледѣлската банка на България, чрезъ своитѣ многобройни клонове и агентури, извършва въ свършонъ видъ — *in modo perfetto*, атрибуциитѣ или функциитѣ на единъ добръ уреденъ държавенъ институтъ, при който се кредитиратъ всички кооперативни дружества. Това, което италианцитѣ нѣматъ и което сега искатъ да устроятъ съ този проектъ на г. Луцати, ние, споредъ изложението на послѣдния, вече го имаме. Шомъ е тѣй, г. г. народни прѣдставители, азъ бихъ желалъ да зная, защо тогава се отдѣля това кооперативно дѣло отъ Българската земледѣлска банка. Причината не може да бѣде, че и въ други страни има такива централни кооперативни банки, защото, както виждате, въ другитѣ страни нѣма земледѣлски банки, въ другитѣ страни считатъ нашата Земледѣлска банка, че изпълнява функциитѣ на една централна кооперативна банка. И въ свръзка съ това поражда се въпросътъ: защо се отдѣля това кооперативно дѣло? Или, г. министре, Вие сте доволни отъ направеното досега отъ Земледѣлската банка за кооперативното дѣло и тогава оставете и занаядрѣ същата банка да върши това, или пъкъ, ако не сте доволни, тогава защо създавате едно второ издание

на Българската земеделска банка съ тази Кооперативна банка? Ще бъде второ издание, г-да, защото, преди всичко, то ще бъде едно държавно учредяване, и второ, ще има същите разнообразни функции да изпълнява, същата патронажност на работата, каквато и Земеделската банка. Може да се каже, че Земеделската банка е притрупана съ друга работа, та затова няма време да се занимава съ кооперативитъ. Но и тази банка се притрупва, и тя ще има застраховки, послъ ще има такъва нѣща, които въ нѣкоя централна кооперативна банка или каса няма — „да купува и продава за чужда сметка цѣнни книги, които се котирайтъ на борсата, а за своя сметка да купува държавни“ и пр. — работи, които другадъ няма и които достатъчно грижи ще създадатъ на тази нова банка. И не може да се каже, че тя ще бъде изключително една кооперативна банка. Сжщиятъ бюрократизъмъ и сжщитъ хора ще има, защото азъ предполагамъ, че този инспекторатъ на Българската земеделска банка ще мине цѣль-цѣленичкъ въ Кооперативната банка, слѣдователно, нѣщо ново отъ нея няма да видимъ.

И най-послъ, ако не по-скѣпо, то поне съ сжщитъ лихви ще се даватъ пари пакъ на нашитъ земеделци. А нѣкъ желателно е, по производителния кредитъ особено, ако не по дългосрочния, по амортизационния, по ипотечарния, тѣзи лихви да се намалятъ у насъ. Тукъ азъ имамъ данни за оуи, което е направено въ това отношение въ Германия. Тамъ лихвитъ на Имперската банка сж по-високи отъ лихвитъ на кооперативитъ върху паритъ, които се раздаватъ на земеделцитъ. Имамъ годицитъ отъ 1896 до 1907; лихвата на Кооперативната банка е била — споредъ годицитъ — 3-65, 3-74, 3-90, 4-10, 4-30, 4-20, 4-12, 4-10, 4-11, 4-10, 4-13 и 4-67. Въ сжщитъ години въ Имперската банка лихвитъ сж били: 3-66, 3-81, 4-26, 5-03, 5-33, 4-09, 3-32, 3-83, 4-22, 3-81, 5-15, 6-03 и по-послъ вече е достигнало до 7%. Както виждате, г-да, въ други страни, въ Германия, напр., тѣзи лихви, особено за производения кредитъ, биватъ, колкото е възможно по-малки, и по-малки дори отъ лихвата на паритъ, които се раздаватъ отъ Имперската банка на търговцитъ и на индустриалцитъ. У насъ ще ли може тази лихва да се намали? Вие знаете, че, споредъ чл. чл. 11 и 12 отъ законопроекта, Българската народна и Земеделската банки, па и ония членове, които ще влагатъ пари въ тази Кооперативна банка, ще трѣбва да иматъ 4% и 5%. Притурете при тѣхъ и другитъ разноси, които вчера се изброиха отъ г. Димитра Христовъ, които се възкачватъ на 200.000 л. — азъ мисля, че ще бждатъ и 250.000 л., защото г. Димитъръ Христовъ не прибави, доколкото помня, разноситъ за наемъ, за веществени разходи и пр. — и вие ще видите, че тази Кооперативна банка едва-ли ще може да дава на кооперативитъ по-долу отъ 7% лихва, а съ каква лихва ще се даватъ паритъ отъ кооперативитъ на селянитъ, то е другъ въпросъ.

Г. г. народни прѣдставители! Поради малкото време, което имаме да изучимъ този въпросъ, азъ не мога сега да кажа, като какво би било най-добро за България въ отношение на помагане на тѣзи кооперации, и питамъ се, да-ли не би било най-умно да се остави засега Българската земеделска банка да продължава да кредитира тѣзи кооперации, и то, ако е възможно, чрезъ съюзитъ — това, което става, както много добръ знае г. министърътъ, въ Германия, въ Прусия, особено чрезъ тамошната Preussische Central-Genossenschafts-Kasse. Споредъ даннитъ, които дава г. Луцати въ своето изложение на мотивитъ за Германия, презъ м. мартъ 1909 г. тази централна каса въ Прусия е била въ сношение съ 53 съюзи, които броили 11.728 кооперативни дружества съ 1.213.194 другари, т. е. членове. Питамъ азъ, да-ли съ извѣстни съотвѣтни измѣнения въ закона за Земеделската банка ние не можемъ да караме

работата и запапрѣдъ, както сме я карали досега. Не вѣрвамъ, обаче, г. г. народни прѣдставители, това разрѣшение на въпроса да се приеме отъ г. министъра, и въ такъвъ случай азъ бихъ го молилъ да не настоява за прокарването веднага на този законопроектъ. Нека и той, както и други въ друга страна министри, го остави да поузрѣе малко въ комисията, въ която, няма съмнѣние, вие ще го изпратите, и като узрѣе, г-да, тогава дѣйствително може да бжде по-приемливъ и да задоволи много повече населението, отколкото ако сега той се прокара набързо, безъ да бжде както трѣбва проученъ, безъ да бжде както подобава разискванъ и обсъденъ отъ обществото и отъ Събранието.

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Давамъ 10 минути отидиъ.

(Слѣдъ отидиъ)

Прѣдседателтъ: (Звъни) Засѣданieto продължава.

Изобщавамъ на г. г. народнитъ прѣдставители, че избраната отъ Събранието депутация вчера поднесе отговора на тропното слово, и държавниятъ глава по тоя случай произнесе слѣдующата рѣчь: (Чете)

„Г. прѣдседателю,

„Г. г. народни прѣдставители,

„Особено ми е приятно да чуя, че народното прѣдставителство, отърсено отъ заблуждение, одобрява продиктуванитъ отъ нуждата посѣщения, които направихъ на нѣкои отъ чуждестраннитъ владѣтелски двореци. Опитътъ ме е убѣдилъ, г-да, че една толкова важна прѣдставителска мисия като моята, която се корени въ повелението на нашия основонъ законъ, не може успѣшно да се изпълнява, безъ да се използватъ случанитъ, за да се влиза по удобенъ начинъ въ съприкосновение съ фактори, които иматъ значение въ международнитъ сношения.

„Г. г. народни прѣдставители,

„Настоящата традиционна срѣща ми дава случай съ задоволство да отбѣлжа, че, при изиънение на мисията си, народното прѣдставителство полага похвални усилия, чрезъ търпимостта въ разискванията, да достигне значителни успѣхи въ омекотаването на политическитъ борби въ срѣдата на парламента.

„Поддържането на примиримостта е толкова по-належаща сега, когато вашата мисия особено утежнява. Стъгласно конституцията на васъ подлежи да рѣшите свикването на великото Народно събрание и да опрѣдѣлите рамкитъ на неговата задача. По тоя случай, като призовавамъ всичкото ви спокойствие, обичамъ да разчитамъ на вашата гражданска мѣдростъ въ това държавническо начинание отъ толкова деликатно и важно естество.

„Основниятъ законъ, г. г. народни прѣдставители, е стѣлбътъ, на който се опира цѣлото наше държавно устройство. Той урежда всички власти и права, той налага всички длѣжности, и не може да има споръ, че той трѣбва да си остане здравъ, постояненъ, и, ако реалниятъ животъ поражда поѣтката явления, които не съотвѣтствуватъ на начертания отъ разума на основния законодателенъ планъ, то и отгнѣненото на основнитъ държавни норми и замѣняването имъ съ други съвсѣмъ различни не може съ полза да става, освѣнъ при назрѣли нужди, посочени по единъ рѣшителенъ начинъ отъ практиката за необходимо наложителни.

„Както народътъ, тѣй и короната иматъ обърнати очитъ си къмъ васъ и възлагатъ надежди на вашата

загриженост към интересите на страната, за които аз ви благодаря и ви моля да разчитате, както виекога, на моето скромно съдействието.

Минаваме към разискване на законопроекта за Българската кооперативна банка.

Има думата народният представител г. Атанас Краевъ.

А. Краевъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Законопроектът за Кооперативната банка занимава просъзнатото ви внимание въ редъ заседания. По него се изказаха въщо и обстойно мотивирани мнения, за да пима нужда азъ, който дохождамъ къмъ край, да се кача на тази трибуна, да се впуштамъ въ подробности, при всичко че и много отъ онова, което се каза, би могло да бъде казано по-скоро при други случаи, отколкото въ конкретния, защото много отъ прѣдговориваните, прѣди да пристѣпятъ къмъ обсъждане на същественото начало, легнало въ основа на този законопроектъ, направиха едно дълго прѣписловие, което обгръщаше редица клонове отъ общественно-икономическата област на нашия животъ.

Г. г. народни представители! Най-важната, може-би, мисълъ, която азъ срѣцнахъ въ изложението на мотивите къмъ този законопроектъ се заключава въ последния пасаж на мотивите. Тамъ е казано: (Чете) „Истинската кооперация и кооперативенъ духъ трѣбва да се търсятъ не по върховетъ на централните финансови учрѣждения, били тѣ частни или държавни, а въ тѣхните основи, т. е. въ мѣстните и дребните сдружения, които подбиратъ, обединяватъ и възпитаватъ моралните сили на работното население.“ И менъ ми е чудно, г. г. народни представители, какъ авторътъ на законопроекта въ увлѣчението си да се централизира почти всичко въ тази страна, се е отклонилъ отъ тѣзи права, отъ тази свѣтла мисълъ.

Върху кооперативното движение, върху голѣмата полза отъ кооперациите не е нужно да се спирамъ. Ще кажа, че кооперациите, отъ какъвто родъ и да сж, сж симпатични, заслужаватъ внимание и насърчение, а производителните кооперации иматъ право и на материална подкрѣпа отъ страна на държавата. Върху тази последна точка азъ най-силно наблягамъ и ще се считамъ щастливъ винаги, когато ми се прѣстави случай, като народенъ прѣдставителъ, да дамъ своето слабо съдѣйствио на вѣлики начинъ за мощна материална подкрѣпа отъ страна на държавата на производителните кооперации. Кооперативното движение въ свѣта не е много старо; то у насъ е сравнително много ново. Благодатните резултати, даже да не сж констатирани въ късия периодъ на съществуването у насъ на кооперативните сдружения, можемъ да ги очакваме съ голѣма увѣреностъ да настѣпятъ, да се появятъ и у насъ. И ако, г. г. народни представители, почти въ всички други области на нашия животъ проявленото на частната инициатива значително е ослабнала отъ освобождението насамъ и почти въ вѣлка страна се чака потникъ, директива, насърчение, подкрѣпа отъ страна на държавата, по отношение на кооперативното дѣло, за голѣмо щастие, инициативата изтѣзе отдолу. Азъ, като констатирамъ този фактъ, изтъквамъ го въ смѣлото врѣме като една атестация за съществуването на здравъ разумъ въ нашия народъ, въ нашата интелигенция. Но ако кооперативното дѣло не е пуснало дълбоки корени, не се е разклонило, за да засегне всички кътове на нашето отечество, за това има много причини. Нѣкои се изтъкнаха, на други не бихъ желалъ да се спирамъ, защото ще влѣза въ голѣми подробности. Една е достатъчно да посоча, а тя е късното заинтересуване на централната властъ, на държавата, отъ това движение, недостатъчното притичане на помощ и подкрѣпление на тази изходяща отдолу инициатива.

Г-да! Азъ очаквахъ и желасехъ, щото това движение да добне своя тѣнци въ едно централно тѣло, какъто изглежда донѣкъ тѣли настоящиятъ законопроектъ да създаде. Но менъ щѣне да ми бъде много по-приятно, ако този вѣнцъ би билъ изпълненъ пакъ по инициатива, излѣзла отдолу, съ собствените раце на съществуващите кооперации и на ония, които биха се създали въ недалечно бъдеще. Намѣсата на държавата би имала смѣтъ, би била полезна, ако би се появила въ смѣтъ на корективъ, въ смѣтъ на даване правилно направление, въ смѣтъ на насърчение, на морална и материална подкрѣпа. Настоящиятъ законопроектъ, обаче, колкото и да не изглежда, че е насоченъ да силно развитието на частната инициатива въ това отношение, азъ се страхувамъ, че по своята конструкция може да бъде отъ естество да и силно.

Г. г. народни представители! Най-важните положения въ занимавания ни законопроектъ, споредъ моето схващане, се съдържатъ въ чл. чл. 2, респективно 36, 9, 11, 12, 21 и 24, и върху тѣхъ азъ бихъ желалъ да привлѣка особено вниманието на вѣлките отъ почетните ни другари, които ще има да вотиратъ този законопроектъ.

Споредъ първото постановление, създава се едно централно управление въ София. Нѣкои органи ще бъдатъ същитѣ институти, въ които търсѣше и намираще кооперативното движение подкрѣпа до този моментъ — до създаването на Кооперативната банка. При тѣзи условия, въ които се намира страната, при положението, въ което се намира самото кооперативно дѣло, при невъзможността съ сигурна непогрѣшимостъ да се посочи София като най-надлежащия центъръ, отъдето да изхожда импулсътъ и директивата на кооперативния животъ, менъ ми се струва, че е рискувано това централизиране тукъ. Страхувамъ се, че може основателно да се съзре въ това положение желанието да се създаде още едно учрѣждение, при многото други учрѣждения, съществуващи въ София, много отъ които, може-би, сж излишни. Азъ мисля, че, ако би се прѣдставило на единъ конгресъ отъ делегати отъ страна на съществуващите кооперации да избератъ и опрѣдѣлятъ своя центъръ, по-малко би се рискувало да се попадне въ грѣшка. Другъ е въпросътъ, ако се поддадемъ на прѣобладащото стремление, всичко да се централизира тукъ и всичко да се сведе въ една ръка, това, което — съгласете се — не е въ хармония съ демократическия духъ на българския народъ.

Едни отъ най-рационалните, слѣдователно, отъ най-симпатичните и най-полезните положения въ законопроекта, сж разпоредбите на чл. 9, а особено пунктите 9 и 10. Нуждата отъ създаване на едно съединително звено между съществуващите или подлежащите на образуване кооперации въ страната, отъ вѣлкакъвъ характеръ: за устройването или уреждането общи продажби или общи покупки за тѣхна смѣтка, както и поддържането на общи складове, е насъща и надеждна и, колкото по-скоро тя бъде удовлетворена, толкова по-силенъ потникъ ще бъде даденъ на кооперативното движение.

Минавамъ, безъ да се спирамъ повече, къмъ единъ краткъ анализъ на разпоредбите на чл. чл. 11 и 12, съпоставени съ чл. чл. 21 и 24. Както виждате, г-да, два вида членове ще образуватъ Кооперативната банка: отъ една страна, Народната и Земледѣлската банки, отъ друга — съществуващите кооперативни дружества. Върѣки факта, че се прѣдвижда въ управлението на Кооперативната банка да прѣобладава официалниятъ елементъ, който ще ангажира съдѣствата на Кооперативната банка, който ще се разполага съ тѣхъ, който ще ги излага на рискъ, който ще ги запазва отъ такъвъ, материалната отговорностъ за неблагоприятните послѣдствия въ своята голѣма тежестъ пада на кооперацията, на членовете

на Кооперативната банка от втора категория. Въ чл. 11 е казано: (Чете) „Българската народна и Българската Земледелска банки отговарят на задълженията на Българската кооперативна банка до размяна на техният вносове, като основателни членове на банката“, а въ чл. 12: (Чете) „Редовните членове отговарят за задълженията на Българската кооперативна банка сума пет пъти по-голяма от номиналната стойност на записаните дялове“. С едно да се каже: едините, друг плаща.

Чл. чл. 21 и 24 се отнасят до управлението. Ако ги съпоставите, ако се взрете внимателно въ текстовете имъ, вие ще констатируете, че от седемте, четирма съ по назначение, трима от тях само ще бъдат по изборъ. И заключението е, че г. министърът на финансите, респективно министърът на земледелието и търговията, чрезъ този законъ, искатъ да взематъ въ ръцѣтъ си водата, искатъ да си съсредоточатъ у себе си директивата на кооперативното движение, на кооперативното дѣло. Безъ да искаме да оскърбяваме, нито да хвърляме подозрения, ще кажа, че азъ не съмъ от ония, които мислятъ, че малцинството може да разсѣди, може да обхвати общитѣ интереси по-добър, отколкото болшинството. И именно затова, г. г. народни прѣдставители, ние, демократите, по принципъ сме за възможна най-голяма, най-широка децентрализация въ управлението, а този централистически духъ, който е легналъ въ основата на законопроекта, най-малко мене ме шокира, най-малко менѣ о несимпатиченъ.

Въ заключение, г. г. народни прѣдставители, ще ви кажа, че мене ме е страхъ, ако даже се узакони този законопроектъ, да не би той, запазвайки постановенитѣ въ него разпоредби, да прѣдизвика една реакция, отдолу, реакция не въ смисълъ на бунтъ, но въ смисълъ на бойкотъ на официалната Кооперативна банка. Мене ме е страхъ още, да не би съществуващитѣ кооперации, или ония, които биха се създали, копирайки модела отъ този законъ, да създадатъ самостоятелна една своя отдѣлна кооперативна банка, която да изолира официалната. А подобна евентуалностъ е крайно нежелателна, тя би ни атестирала въ недостатъчна далиновидностъ.

Въ заключение, г. г. народни прѣдставители, повтарямъ, азъ заявявамъ, че, ако се запазятъ всички принципи, които изтъкнахъ въ този законопроектъ, азъ съмъ противъ него, азъ съмъ противъ тази централистическа кооперативна банка. Ако, обаче, г. министърътъ, когато ще говори, заяви, че не би имало нищо противъ даване, при второто четене, надмощие на изборния елементъ, даване дѣйствително въ ръцѣтъ на самитѣ кооперации Кооперативната банка, които ще имъ даватъ импулъс и животъ, а държавата ще запази за себе си само правото на контролъ, за да не бъдатъ компрометирани срѣдствата, съ които тя ще се притече на помощъ, тогава съ удоволствие азъ ще гласувамъ за законопроекта.

Прѣдседателъ: Има думата народниятъ прѣдставителъ г. д-ръ Иванъ Дрънковъ.

Д-ръ И. Дрънковъ: Отстъпвамъ реда си на г. Маджарова. Азъ ще говоря на неговия редъ.

Прѣдседателъ: Тогазъ има думата народниятъ прѣдставителъ г. Рашко Маджаровъ.

Р. Маджаровъ: Г. г. народни прѣдставители! Първиятъ отъ ораторитѣ и прѣдставителъ на земледѣлската група, когато взе думата да разкритикува прѣдставения законопроектъ за създаването на нова Кооперативна банка въ България, прѣди всичко, искаше отхвърлянето на законопроекта, защото демократическото правителство, като че ли е излѣгало българ-

ския народъ съ внасянето му въ камарата. Той казване, че демократическата партия, която никога въ своето съществуване не се била занимавала съ кооперации, правителството, което никога не е спомнавало заради нея, се явява днесъ да издебне общественото мнѣние съ единъ новъ институтъ, да полага грижи за доброто уреждане на кооперативния кредитъ въ България чрезъ създаване учрѣждение. Имаше една мисль у г. Драгиева, която не само че не отговори на това, което е дѣятелностъ на демократическата партия, но тя е мисль, която иска да се прокара отъ почтенитѣ земледѣлци, че въ България никой нѣма право да се грижи за имотното или немотното селско население и за неговото благосъстояние, освѣтъ само то, защото никой не може да бъде неговъ искренъ приятелъ и защото нито една — а тамъ е политическата страна на възражението, което се прави — нито една, казвамъ, политическа партия отъ досега управляващитѣ не може, не е правила и не ще прави никога кооперация. За да изкарамъ отъ заблуждение почтенния г. Драгиевъ и земледѣлската партия, която днесъ се прѣдставява въ камарата, азъ ще си позволя да цитирамъ само съ нѣколко думи — защото искамъ да бъда кратъкъ, прѣдъ видъ дългитѣ добати по законопроекта — това, което демократическата партия е постановила въ своята програма, пунктъ 9 отъ одѣла земледѣлне отъ 1903 г., и ще съпостави тази дата 1903 г., защото това, което ви се каза тукъ отъ нѣкои народни прѣдставители, и това, което отговори на дѣйствителността, е, че въ 1903 г. въ България е имало едва седемъ кооперации съ 242 члена. Тогава въ третия конгресъ демократическата партия е опрѣдѣлила буквално слѣдующето: (Чете) „Главната за сдруженията да се извади отъ търговския законъ и да се състави специаленъ законъ за сдруженията изобщо, дѣто да бъдатъ прокарани пасърическия народби, изходящи отъ началата на кооперацията и взаимността“. Нѣколко години слѣтъ това, въ 1908 г., сегашното правителство въ своята декларация до българския народъ, когато то искаше неговото довѣрие, изрично казва, че то е повикало между другото въ управлението на страната да уреди нараждающитѣ се и развивающитѣ въ въпроси въ България за поддрѣпа и уреждане на кооперативното движение въ България. (Чете) „Прѣка и ефикасна помощъ за слабитѣ стопанства противъ разоренията отъ стихийни нещастия на градушка, наводнения и морѣ“. Вие гласувахте по принципъ всичкитѣ тѣзи законопроекти. (Чете) „Горѣща поддрѣпа на кооперацията въ всички отрасли на народния поминѣкъ“. Вие ще видите, г. г. народни прѣдставители, отъ това, което цитирахъ, че уверяетъ, който се хвърля по отношението на управляващитѣ досега партии, когато се засегне демократическата партия, той е свършено неоснователенъ. Нѣщо повече, демократическата партия въ момента на създаването, зараждането на кооперативното движение въ България е видѣла въ него единъ бѣдливъ икономически развой на страната, въ който тя не е могла да не вземе участие, защото тя е партия на прогреса. И още повече нѣщо даже — тя е изпрѣваряла, въ съществуването на тази точка, земледѣлската партия, която едвамъ отъ година и половина започна да се интересува отъ кооперативното движение, доколкото то е самостоятелно, доколкото то е вънъ отъ политическата дѣйностъ на тази земледѣлска група.

А. Димитровъ: Какъ не се засрамвате, г. Рашко Маджаровъ, като прѣувеличавате!

Р. Маджаровъ: Пита се сега, г. г. народни прѣдставители, може ли да се иска отъ васъ отхвърлянето по принципъ на единъ законопроектъ, който е легналъ въ дѣятелността на демократическата партия? Това е свършено неоснователно и това не е

право. Достатъчно е да се види какъ сж се основали кооперациитѣ и кооперативнитѣ банки не само въ България, но и въ Европа, достатъчно е да се види тази централна Прусска каса, която ние хвалимъ отъ нѣколко дена насамъ, за да се види, че, когато се създаватъ кооперации, не сж само извѣстна класа хора или една категория хора, които могатъ да ги основаватъ. Въ по-големата частъ на европейскитѣ държави, кооперацията е напреднала благодарение консервативнитѣ елементи. Въ Германия, която ние възхваляваме отъ нѣколко дена насамъ, всичкиятъ кооперативенъ кредитъ е уреденъ до това положение отъ най-големия реакционеръ въ политиката, Микелъ, който е направилъ цѣль прѣвратъ въ икономическия животъ на страната. Но може, значи, да се дѣли българскитѣ народъ, не могатъ да се дѣлятъ и българскитѣ политически партии на кози и овце, когато дойде въпросътъ за уреждането на кооперативния въпросъ въ страната.

Това е първата бѣлѣжка, която имахъ да направя върху това, което досегашнитѣ оратори говориха.

Кооперативното движение е започнало да се явява у насъ отъ 1899 г.; ние имаме въ 1899 г. първата кооперация, основана съ 39 члена. Днесъ въ 1910 г. ние имаме вече 580 дружества, които сж добили кредитъ, изпънили сж всички формалности, които законътъ изисква, създали сж извѣстни гаранции, за да бъдатъ тѣ снабдени отъ сегашнитѣ кредитни учрѣждения, респективно Българската земледѣлска банка, съ кредитъ и иматъ отпуснатъ кредитъ 11.684.300 л. Това сж тия 580 дружества, снабдени съ кредитъ, защото количеството на основанитѣ кооперации въ България достига до 800. Срѣщу тия 11 милиона има 4.770.976 л. получени въ заемъ пари и издадени сж полици за 12 милиона лева и иматъ 336.784 члена. Не искамъ, г. г. народни прѣдставители, да задържамъ дълго вашето внимание, да ви констатирамъ какъ върви развитието на кооперативното дѣло отъ 1899 г. до 1910 г. Вие ще видите, че всѣка година то се развива кресчено и отъ годишнитѣ 1904—1905 то почва да се увеличава съ 36 въ 1904 г., въ 1905 г. — съ 78, въ 1906 г. — съ 75, въ 1907 г. — съ 115, въ 1908 г., когато демократическата партия, ако тѣй би могло да се сжди, не е била способна да пропагандира кооперативния кредитъ, имаме основани 167 дружества, които, като прѣдставятъ нужната гаранция, снабдяватъ се съ кредитъ; въ 1909 г. имаме 60 кооперации, въ 1910 г., до началото ѝ, имаме 16, защото статистиката ми е оттогава, а оттогава насамъ по всѣка вѣроятностъ сж основани 150—200 кооперации, защото кооперативното движение отъ день на день повече се усилява.

Още единъ фактъ, който трѣбва да бже констатиранъ, за да можемъ да извадимъ нашата мисль, да-ли е право правителството, като внесе този законопроектъ за Кооперативната банка, като самостоятеленъ институтъ, или трѣбва да прибѣгнемъ къмъ тѣзи реценти, които нѣкои отъ противницитѣ на тая банка ни даватъ, с този, че когато се обсъжда кооперативното движение, г. г. народни прѣдставители, трѣбва да се има още друго едно обстоятелство прѣдъ видъ. Кооперативното движение се създава отъ нѣколко родолюбиви българи, литературата по него започва да се явява по-интензивно отъ 1899 г., и то продължава да се развива, но ако всички тия родолюбиви българи не биха намѣрили поддрѣпка отъ кредитътъ отъ страна на нѣкое солидно финансово учрѣждение, не биха могли да бъдатъ постигнати тия резултати, които ние виждаме въ нашето кооперативно движение днесъ. И дѣйствително, тѣ заедно съ Земледѣлската банка започватъ една работа, която се изразява въ тѣзи дружества, които ви цитирахъ, и въ една икономия, която вече земледѣлскитѣ кооперативни дружества правятъ, икономия отъ

4.444.402 л. Това ще има значение заради насъ по двѣ съображения, защото едни отъ противницитѣ на сегашния законопроектъ казваха: кооперациитѣ не струватъ, тѣ не могатъ да гарантиратъ паритѣ, които взематъ, тѣ отиватъ къмъ разорение, ergo, не трѣбва да се създава Кооперативна банка. Това е едно противорѣчие въ мотивитѣ и несотвѣряюще на дѣйствителността, би трѣбвало противницитѣ на настоящия проектъ да ги докаратъ до противното заключение. Ако до днесъ кооперациитѣ не се развиваха добръ, ако въ всѣки моментъ тѣ бѣха на пътъ да фалиратъ, тогава би било абсолютно нужно създаваната Кооперативна банка да отдѣли специаленъ капиталъ за тѣхъ, за да можемъ, чрезъ капитала, съ който ще ги снабдимъ и чрезъ този специаленъ контролъ, упражняванъ надъ тѣхъ, да спасимъ тѣхното положение. И едпѣкъ създаденъ този институтъ отъ толкова голямо количество кооперации, които прѣдставляватъ повече отъ стотина милиона заложенъ капиталъ, повече отъ 4 милиона активъ и повече отъ 12 милиона срѣщу тѣхъ издадени записи, не може нито едно правителство, нито едно Народно събрание, па което и да било, да иска неговото унищожение. Кооперациитѣ, обаче, не се намиратъ въ такова трудно, въ такова лоше положение, както нѣкои искатъ да ги прѣдставятъ; тѣ се намиратъ въ добро положение, както ви цитирахъ, отъ икономитѣ, които се правятъ. И ако сравните, г. г. народни прѣдставители, Пруската централна каса и нейнитѣ отчети въ тая брошура, издадена отъ Централния съюзъ на българскитѣ кооперации, рапорта на г. Луцати и прѣдцините икономическото могѣщество на Германия, тѣзи 53 съюзи тамъ, тѣзи десетки хиляди кооперации тамъ и тѣзи икономии, които тѣ правятъ, съ малкото количество български кооперации, ще видите, че българската кооперация не е едно такова тѣло, което прахосва капитала и което не заслужава внимание. Значи, не е тамъ въпросътъ, че българската кооперация върви злѣ, че слѣдствие на туй трѣбва да я снабдимъ съ кредитъ или не трѣбва да я снабдимъ съ кредитъ. Въпросътъ е другъ и другояче трѣбва да се сложи той. Българската кооперация върви добръ, тя се развива нормално, тя стала се по-многочислена и многочислена отъ година на година, видоветѣ на кооперациитѣ ставатъ се повече и, вмѣсто единъ чиновникъ при Земледѣлската банка, както бѣше отъ началото, пожеже единъ отъ нейнитѣ управители се интересувае отъ кооперативното дѣло и пишеше по този въпросъ, почна да се развива, да се организира специално бюро отъ нѣколко чиновници и се създава въ Земледѣлската банка специаленъ институтъ, който започна да се грижи за снабдяването на кооперациитѣ съ кредитъ и за тѣхното контролиране, тѣхното добро състояние. Разнообразността именно въ създаването на кооперациитѣ днесъ прѣдизвика една специална функция въ Земледѣлската банка, функция, която се занимава специално съ кооперативния кредитъ. Ако вие, при това положение, г. г. народни прѣдставители, се намирате къмъ стремлението на кооперацията да обособи себе си и въ Земледѣлската банка, като се отдѣли тя самостоятелно, като се създаде съ частъ отъ капиталъ на банката единъ кредитъ специално кооперативенъ, специално за нея, вие не можете ли да прѣскокнете една стѣпка напредъ, като виждате и другитѣ фактори, които започватъ да се явяватъ въ обществото, които ще ни накаратъ да направимъ тази стѣпка, която е направилъ министърътъ на финанситѣ г. Ляпчевъ, като е внесълъ законопроектъ за Кооперативната банка? Освѣтъ кредитнитѣ кооперации, които ние имаме, започватъ да се създаватъ и производелни кооперации; освѣтъ че имаме потребителнитѣ кооперации, и освѣтъ че имаме искания за създаване на всевъзможни видове кооперации, както е по Европа, по типа на европейскитѣ кооперации, имаме, напр., и искания въ коопе-

рацинтъ отъ съществуващитъ днесъ съюзи, един тухли да правятъ, други — градежи и т. н. — институти, които сж се появили вече въ Европа и които сж достигнали голъмо развитие, особено въ Италия и Германия. Всичкитъ тия работи изискватъ една специализация не само на кредита, но и специализация на този, който ще упражнява кредита. Но не трѣбва да забравяме и още единъ фактъ, г. г. народни прѣдставители — това е градската кооперация. Ако Народната банка — по-компетентнитъ отъ мене ще разправятъ това — ако Народната банка до прѣди нѣколко години не признаваше никакво снабдяване съ кредитъ на кооперативнитъ градски сдружения — еднакъ съ закона отъ 1907 г. това се позволи — ние виждаме днесъ съществуването на оснафски сдружения, на градски кооперации, отъ какъвто и да е видъ, да срѣща спънки благодарение на това, че главнитъ атрибуции на Народната банка не сж въ специалността на кооперативния кредитъ за градското население, а тя има много по-голѣма нужда да удовлетвори много по-голѣми задачи и за нея се вижда много малка тая задача, която ѝ е прѣдизначена отъ закона да играе за повосъздавающитъ се кооперации въ градоветъ. Между причинитъ, не само да не могатъ да вирѣятъ, ами и да не се създаватъ градски кооперации въ България — досега, мисля, тѣ сж 13 — е и тази, че Българската народна банка не трѣгна по пътя на Земледѣлската банка, да отдѣли своя специална област, да отдѣли частъ отъ своитъ капитал, или да открие своитъ капитал за градския кредитъ. Ето, ние виждаме, че слѣдствие на тази спънка, която се прави на градскитъ кооперации отъ Българската народна банка, благодарение на тѣхното естество, тѣ се спъватъ въ тѣхния развой, и при всичко че Земледѣлската банка още отъ самото начало на появяването на кооперативното движение пъкъ се грижи за неговото създаване, за подпомагане на кооперативитъ, виждаме да се добиватъ тия резултати, които — азъ не съмъ съгласенъ съ г. Гепова — сж още плачевни и тѣ сж много малки, въ сравнение съ туй, което трѣбва да се очаква въ това отношение въ България. Защото съ 2—3 думи, казани отъ нѣкой си прѣдставителъ на оппозицията и отъ г. Гепова, като министъръ на финанситъ, въ 1894 г., политика на кооперации не се създава; кооперативното движение не се почва отъ двѣтъ думи на г. Гепова, а се започва отъ 1903 г. насамъ, и отъ тогава върви неговото развитие. Оттогава до днесъ, кооперативното движение, благодарение съдѣйствието на капиталитъ на Земледѣлската банка, достигна до едни резултати, които налицина, напр., Сърбия. Като се схване това положение, г. г. народни прѣдставители, и се противопостави съ политиката на Българската народна банка по отношение на градския кооперативенъ кредитъ, ще видите какъ се явява една абсолютна пужда отъ кова една функция, отъ едно обособление на кооперативния кредитъ, било въ Земледѣлската банка, било въ Българската народна банка. А това не трѣбва да се забравя — нѣкон оратори умнилено и неумнилено изпуснаха да го процитиратъ — защото въпросътъ се касае и за градскитъ кооперации, за които сжщо се създава Кооперативната банка.

Независимо отъ това, г. г. народни прѣдставители, нека ми бѣде позволено да кажа и нѣколко думи за това кооперативно движение, което започва да се явява въ държавни, въ обществени институции. Падна ми се случай да кажа нѣколко думи, когато по отговора на тронното слово ставаше въпросъ за кооперирането, което създадох днесъ окръжнитъ съвѣти въ по-голѣмата частъ отъ България, именно, съ цѣлъ, щото волоснабдяването, построяването на училищата да става на кооперативни начала — коопериране, което дава резултати, защото поне отъ направената смѣтка въ Софийския окръж-

женъ съвѣтъ, се вижда, че сумитъ, които сж построили до днесъ, надирѣвариха каквито да било очаквания отъ страна на тѣзи, които създаваха тия кооперации. Това е нова обществена кооперативна дѣйност, която сжщо чака своето разрѣшение. Въ какво ще я повдигне Кооперативната банка? Тя ще я повдигне било въ недостигащитъ фондове — значи, въ намирането по отношение на себе си единъ кооперативенъ кредитъ, ако народното прѣдставителство се съгласи да приеме всичко това — било въ институтитъ кждѣто най-много липсватъ, въ пропаганда, която е единъ необходимъ сологетъ въ дѣятелността на кооперативнитъ банки. И ако ние сравниме какво говори г. Луцати, сегашенъ министъръ-прѣдседателъ на Италия, въ своя законопроектъ, ако сравниме какво става въ Германия, ако вземемъ въ съображение какво става и въ Унгария — тѣ сж тритъ държави, на които ние подражаваме, защото не можемъ да постигнемъ можеството на английското коопериране, нито пъкъ можемъ да вземемъ за образецъ французкото коопериране, което е по-назадничаво отъ насето, за да подражаваме на него — ако вземемъ, казвамъ, да сравнимъ това, което става въ тия три типа държави, съ това, което става у насъ, по отношение този начинъ на сдружаване, ще видимъ, че ние откриваме една новоразвивающа се, неопрѣдѣлена още област, на която трѣбва да бѣде приготвенъ не само специаленъ кредитъ, но и хора съ специални технически познания, които да вѣматъ въ главата си друга мисль, освѣтъ тая: дѣто се появи кооперативно движение, да му даватъ правилна посока, да гарантиратъ неговото съществуване чрезъ запазване имотитъ му и увеличението имъ, когато сж малко, и, най-сетнѣ, тамъ, кждѣто може да бѣде пояшено такова движение, да се създаватъ кооперации на слабитъ индивиди, за да вършатъ обществена дѣйност. Това сж двѣтъ функции на кооперативния кредитъ днесъ въ България. И това като сж съзнали тия, които въ Европа създаватъ кооперативни банки, тѣ сж прибѣгнали не до това разрѣшение на въпроса, до което се прибѣгваше отъ тѣзи, които се явиха противъ законопроекта, а сж прибѣгнали, писмено до положението, което ние днесъ съ законопроекта за Кооперативната банка клонимъ да създадемъ и трѣбва да създадемъ.

Това е една бѣлѣжка, г. г. народни прѣдставители, която азъ искахъ накратко, бѣгло да ви направя върху тази функция, която клони да се създаде около Българската народна банка и около Земледѣлската банка и тѣзи посѣществующи засега учрѣждения, които по могатъ да обхващатъ вънъ отъ тѣхъ стоящитъ кооперации, които се създаватъ сегаша. Ако ние, г. г. народни прѣдставители, вземемъ това така, какво прѣсѣжпелсине не, какво неудобство то има, когато министърътъ на финанситъ днесъ ни казва: всичкитъ този кооперативенъ кредитъ, който има свои специални задачи, свои нужди, нужда отъ своя полкрѣпа, ние го организираме, туряме го въ едно неутрално, въ едно самостоятелно обществено учрѣждение — не държавно, не трѣбва да се смѣсва този въпросъ — което ще се грижи за уреждането на този кредитъ въ всичкитъ му проявления, което по-нататкъ ще се грижи за създаване контролъ на паритъ, които ще се харчатъ, за създаване пропаганда за поука на тѣзи, които иматъ нужда отъ това, защото въ кооперативното движение у насъ ние най-много страдаме отъ недостатъчно просвѣтени и компетентни хора, които го познаватъ. Това е съвършено логично.

Но, г. г. народни прѣдставители, правятъ се двѣ възражения. Казва се: „Земледѣлската банка може и безъ това да изпълнява тѣзи функции, оставете ги ней; измѣнето само закона за Земледѣлската банка по таквъ начинъ, че тя да се занимава съ тѣзи функции“. Това е първото възражение. Ние, обаче,

ще направите едно отъ двѣтъ: или вие ще оставите Земледѣлската банка днесъ да дѣйствува тъй, както е дѣйствувала досега, като измѣните закона и като създадете по-голямъ привилегии на кооперациитѣ, и то само на селскитѣ кооперации, и тогава вие нѣма да постигнете нищо друго, освѣнъ спѣнки, които самата банка е усѣщала, когато е искала да си създаде помощи тѣла, за да може по-правилно да дѣйствува и тѣ да се самоуправляватъ; или пъкъ ще раздѣлите Земледѣлската банка на двѣ и ще кажете: тая половина отъ Земледѣлската банка ще върши тия операции, които не сѫ кооперативни, а тая половина ще раздава кредитъ и ще върши това, което засѣга кооперативния кредитъ. Ами това сѫ пакъ двѣ банки, г. г. народни прѣдставители. Това значи, че при едно и също здание ще имаме чиновници, които ще се занимаватъ съ кооперативния кредитъ. Недостатѣкътъ, обаче, на този начинъ на дѣйствуване, по който Земледѣлската банка ще работи, отъ техническа гледна точка ще бѣде този, че тя ще обеме само дѣятелността по кооперативния кредитъ, който ще занимава селското население, а дѣятелността по кооперативния кредитъ, който ще занимава градското население или кооперациитѣ, които стоятъ вънъ отъ непосредственитѣ интереси на селското население, не ще може да бѣде обхвата отъ Земледѣлската банка, не ще може да влѣзе въ нейнитѣ функции, и въ това отношение тия кооперации ще страдатъ и ще се сѣтѣва тѣхниятъ по-нататъшенъ развой. Ето защо, съображението, по което Земледѣлската банка не трѣбва да бѣде и за въ бѣдѣше този факторъ, който да урежда кооперативния кредитъ, ми се вижда съвършено основателно, а критиката, която се прави на законопроекта, е съвършено неоснователна. Кредитътъ на Земледѣлската банка, както и всѣко едно банково учрѣждение, когато ще упражнява кооперативния кредитъ, ще бѣде смѣсенъ. Както ви казахъ, ако Земледѣлската банка ще удовлетвори всички нужди на населението, тя не може да не удовлетвори мелницата, която се прави, защото, въ кръга на закона, тая мелница развива една земледѣлска индустрия, която не може да не се подпомогне; тя не може да не даде заемъ за постройка на училище; тя не може да не даде ипстекарскъ кредитъ на малкъ или голъмъ земледѣлецъ, който стои вънъ отъ кооперирането. А въ какво съотношение сѫ всички тѣзи функции на Земледѣлската банка по отношение на коопериранитѣ лица? 36.000 кжци или членове на кооперациитѣ, при едно население отъ 4—5 милиона, сѫ една много малка частъ и ако България земледѣлска банка си разпрѣдѣляме функциитѣ по този начинъ, наистина, това, което ни е дадено отъ нея, пѣше да бѣде много. Ние не можемъ да възстанемъ, както казвахте г. Драгиевъ, и да кажемъ: паритѣ сѫ народни. Вѣрно е, че паритѣ на Земледѣлската банка сѫ народни, но тѣ сѫ народни на 4½ милиона население, а не само на 580 кооперации.

Ето защо, г. г. народни прѣдставители, азъ мисля, че тъй, както се иска да се постави въпросътъ, кооперациитѣ да бѣдатъ подчинени за въ бѣдѣше на България земледѣлска банка, това нѣма да даде добри резултати. Ако досега тя е подпомагала за бѣдѣщото развитие на кооперациитѣ, отсега нататѣкъ ще почне да ги спѣва. Тѣзи, които сѫ боравили съ кооперациитѣ, знаятъ, че по технически причини ставатъ такива мъжнотии въ развитието на кооперативния кредитъ, че почва да има неразбиране между отдѣлната кооперация и сдруженитѣ въ сѣюзъ кооперации съ политиката на Земледѣлската банка, защото тя дѣйствително нѣма достатъчно врѣме да проучва нуждитѣ на създаващитѣ се български кооперации.

Това имамъ да кажа, г. г. народни прѣдставители, по отношение на тѣзи, които поддържатъ, че коопе-

ративниятъ кредитъ трѣбва да се остави и за въ бѣдѣше да бѣде раздаванъ отъ Земледѣлската банка.

Правеше се, обаче, още едно възражение отъ г. Драгиева: „Българската земледѣлска банка, която, чутъ-ли не, има стотина милиона лева, ще брѣкнемъ въ нея, ще извадимъ всичкитѣ пари и ще ги раздадемъ на българскитѣ кооперации“. По този начинъ не може да се разсѣждава. Основниятъ капиталъ на България кооперативна банка, която ще се създаде, и реалнитѣ пари, съ които тя ще разполага, за да раздава и урежда кредита на кооперациитѣ, нѣматъ нищо общо помежду си; защото, като се прочете чл. 9 отъ законопроекта въ всичкитѣ му части, ще се види, че тамъ имаме повече отъ 12 точки — азъ нѣма да ги изброявамъ тукъ, когато ще разишваме законопроекта членъ по членъ, ще взема пакъ думата — въ който сѫ изброени всички извори на добиване пари отъ Кооперативната банка. Достатъчно е да цитирамъ пунктъ 6: (Чете) „Ресконтирва своя портфейлъ“ и да взема количеството на капиталитѣ, които кооперациитѣ днесъ прѣдставяватъ и които ще станатъ длъжници срѣщу дребни дългове въ Земледѣлската банка, за да видите, че Кооперативната банка, като самостоятелно учрѣждение, ще има повече пари — поно по изчисленията на банкеритѣ, които сѫ правили законопроекта — отколкото могатъ да иматъ нужда днесъ българскитѣ кооперации. Българскитѣ кооперации ще бѣдатъ снабдени съ поевтинъ и съ повече кредитъ, при сѣществуването на специално учрѣждение, което ще се занимава съ тѣхъ, отколкото при сѣществующото положение въ България земледѣлска банка.

Друго едно положение още се защищаваше тукъ: „Давайте, казватъ, субсидии на кооперациитѣ, и нека тѣ останатъ при Земледѣлската банка; подкачете да давате субсидии на сѣюзитѣ“. Ако азъ се прѣдадѣхъ на класовитѣ интереси, които прѣдставявамъ, ако азъ свалѣхъ одеждата си на народенъ прѣдставител прѣдъ васъ, азъ нѣхъ да приема на драго сърце народното прѣдставителство да се съгласи да се даватъ субсидии споредъ класовитѣ кооперации, които влизатъ въ този или онзи сѣюзъ. Когато ще имате единъ сѣюзъ отъ 300—400 кооперации и ще му дадете субсидия, тогава той много по-лесно и много по-свободно ще разполага съ тая субсидия и тя ще бѣде негова собственост и нѣма да има абсолютно никакъвъ контролъ върху туй, което държавата дава. Но, г. г. народни прѣдставители, принципътъ на субсидиитѣ е лошъ, и даже въ Франция, където се даватъ субсидии, не е най-блѣстяще уредена финансовата частъ на кооперативното движение. А когато се говори за субсидии, трѣбва да се знае какъ тѣ се даватъ въ Германия. Тамъ, дѣйствително, Централната каса е раздала повече отъ 63.750.000 л., но тя ги е раздала не на 53-тѣ сѣюза, а ги е раздала на Централната пруска каса, която става тѣхенъ собственикъ и тя си служи по-нататѣкъ посредствомъ сѣюзитѣ, за да могатъ да бѣдатъ снабдени кооперациитѣ съ кредитъ — нѣщо, което днесъ никъдѣ не се прави отъ тѣзи, които създаватъ по-модерно законодателство върху уредбата на кооперативното дѣло въ странитѣ имъ. Това не може да бѣде едно срѣдство, което ще вирѣе въ България. Второ, ако приемете и това, което се казва „дайте на сѣществующитѣ сѣюзи пари“, азъ мисля, г. г. народни прѣдставители, че всички, които желаемъ да бѣдатъ обединени всички сѣюзи въ едно, трѣбва да създадемъ едно неутрално тѣло, където всички кооперации и всички сѣюзи да иматъ еднакви права и еднакви задължения. Ако вие почнете да раздавате на всѣки единъ сѣюзъ, ние, които прѣдставяваме сѣюзи, пакъ ще приемемъ съ голѣмо удоволствие. Ще ни дадете извѣстно количество пари и ние ще отидемъ да ги харчимъ. Но тамъ изпѣква единъ въпросъ: ще бѣдатъ ли достатъчни срѣд-

ствата, които ще ни дадете, за да можем да задоволим нашите нужди, и единствено дадени тези средства, когато Земледелската банка ще каже: „Заповядайте вие, на централния съюз — 50 милиона лева, на главния съюз — 100 милиона лева; харчето ги, както искате“, ще бъдат ли достатъчни тези средства. Вие ще ги дадете на нас, като на съюзи, за да ни гарантирате положението на единствено кредитен прѣд неутрални лица, евентуални взаимодавци, когато ще се появят тези нужди. Това нѣма да съществува. Вие по никой начин не ще можете да гарантирате тези съюзи с достатъчно кредит, а като бъдат изхарчени парите, вие ще бъдете принудени или да отворите нови сметки, или да прибѣгнете до това, до което се прибѣгва въ настоящия законопроект — до едно обществено учрѣждение със свои опредѣлени функции, съ много по-голям авторитет, да може, когато се яви въ Европа или въ България, да има своя кредит за снабдяване населението съ нужното количество пари.

Снабдяването на съюзите, г. г. народни прѣдставители... съ средства нѣма да даде тези резултати, които се очакват, защото, казахъ ви, средствата нѣма да бъдат достатъчни. Азъ мисля, че въ България за въ бъдеще не ще има само два или три съюза. Както е станало и въ Германия, съ увеличението на кооперативното движение, ще бъдат създадени много съюзи, не от чувство на вражда между отдѣлните кооператори, а затова, защото кооперативното движение добива сѣ по-голямо и по-голямо количество формации и всѣка една отъ тези различни области, въ които то се развива, ще има нужда отъ повече специализация; тѣ ще се организиратъ, като иматъ по-блиски интереси, и ще се образуватъ нови кооперативни съюзи. Всички казватъ, че кооперативното дѣло въ Германия е най-добро, а тамъ има 53 съюза, когато въ България днесъ имаме всичко два. Но азъ ще се поставя на положението да се съединятъ тези два съюза и работятъ дружна работа. Какъ ще ги съединимъ? Ако дадете на всѣки отъ съюзите пари ли, или ако министерствъ на финансите съ този законопроектъ каже: „Вие имате 5,000,000 л. основен капитал; вие имате тези чиновници, които еднакво ще милѣятъ и за главния и за централния, и за който щете съюзъ, и който ще могатъ да ви даватъ кредитъ, споредъ вашата кредитоспособност, споредъ вашата работа“.

Това сж, г. г. народни прѣдставители, бѣлѣжките, които имамъ да направя по този законопроектъ. За насъ е важно едно, и него трѣбва народното прѣдставителство въ днешния си вотъ да разрѣши: трѣбва ли да приемемъ положението, което приематъ всички европейски държави, които отъ частното отиватъ къмъ общото, които слѣдъ като се е появилъ единствено кредитъ, обединяватъ го чрезъ създаване на централно учрѣждение, както е станало въ Германия, както е станало въ Унгария, даже и въ Австрия и Италия, или трѣбва да вървимъ по досегашната система, или пъкъ да възприемемъ тези мѣрки, които ни се прѣдлагаха, за снабдяването отдѣлните сдружавания съ самостоятелен кредитъ, и тѣ да се развиватъ по-нататѣкъ, както искатъ, и да си търсятъ пари. Азъ мисля, че ние трѣбва да възприемемъ нѣя, по който сж тръгнали европейците, като се гледа това, което се върши у насъ при развитието на кооперативното движение и при сѣ повече и повече развивающа се функции и нараствающа нужди, които не могатъ да бъдатъ задоволявани нито отъ общия съюзъ. Тукъ трѣбва въ скоби да кажа, че, когато се говори за централна каса въ Германия, трѣбва да се има прѣдъ видъ пейната дѣятелност отъ около 40—50 години, трѣбва да се знае, че тя самостоятелно е създавала грамадния си капиталъ, когато тези 50 съюза се събиратъ въ едно, и при

всѣ туй Германската империя е длъжна да имъ дава 50 милиона лева помощъ. А въ България какво можемъ да направимъ съ нашите 4—5 милиона лева? Можемъ ли, отъ една страна, като нѣмаме средства, които германските кооперации сж събрали презъ дългия си животъ, да имаме въ сѣщото време претенциите на германските кооперации? Можемъ ли, слѣдъ като държавата е дала досега доста средства за подпомагане и развитие на кооперативното дѣло, да възстанемъ противъ нея днесъ и да ѝ кажемъ: „Добро, ти давашъ пари, но когато ще искашъ да имашъ контрола, да имашъ развързани рѣчи, когато ще искашъ да ни съберешъ наедно, за да можемъ по-добро да ни гарантирашъ, не щемъ твоята подкрѣпка“. Този въпросъ — удовлетворяване нарастналата нужда отъ кооперативенъ кредитъ въ различни отрасли на нашето кооперативно движение — е, който трѣбва да бъде разрѣшенъ. Отъ това, което се вижда у насъ отъ специализацията досега на този кредитъ, и отъ това, което се вижда да сж направили и продължаватъ да правятъ европейските държави, азъ дохождамъ до заключение, че ние дѣйствиелно ще видимъ разрѣшенъ този въпросъ съ приемането по принципъ законопроекта за Българската кооперативна банка, защото трѣбва да има едно централно тѣло, трѣбва да има едно неутрално тѣло, едно полудържавно и полуобществено учрѣждение, каквото е легнало въ чл. 24 отъ постановлението на сегашния законопроектъ, което да се грижи за снабдяването съ кредитъ на българските кооперации и за тяхната пропаганда.

Бѣлѣжки, безспорно, г. г. народни прѣдставители, могатъ да се направятъ и за вътрѣшното устройство на проектираната Кооперативна банка; но тѣ не сж прѣдметъ на днешното разглеждане. Когато става въпросъ за постановлението на единъ или другъ членъ — да ли трѣбва да има сконтиране или ресконтиране, или както каза г. Гешовъ, да ли тя може да се занимава съ комисиони, съ даване заеми и т. н. — това сж въпроси, които ще бъдатъ разглеждани вътъ отъ главния въпросъ, който е: има ли нужда или не отъ Кооперативната банка. Азъ съмъ партизанинъ на тези, които смѣтатъ, че има нужда отъ нея.

И съ това ще свърша, като направя още едно опровержение на почтениа г. Гешовъ. Вие ще видите, че италианскиятъ законопроектъ, на който се славяме, обема кооперативния кредитъ за снабдяване съ свтнини жилища, кооперациите, които се създаватъ край морето за уреждане на кооперативни начала риболовството и цѣлъ реди други кооперации, които не влизатъ въ нашия законопроектъ. Г. Гешовъ казва: „Г. Луцати го прѣдстави въ 1907 г., а и доднесъ този законопроектъ не е приетъ“. Г. Гешовъ грѣши или, може-би, казва това отъ незнание политическите събития, които послѣдваха въ Италия отъ 1903 г. насамъ. Г. Луцати въ 1903 г. дойде като министъръ на търговията и земледѣлието, слѣдъ това министерството на Джолити падна, дойде министерството на г. Сонино и г. Луцати, като министъръ на финансите въ това министерство, внесе законопроекта си; слѣдъ това имаме криза, дойде г. Луцати като министъръ-прѣдседател и го прѣдстави на камарта, която го вотира. Не отъ нужда да се изучи отъ обществото законопроекта, за който г. Луцати казва, че е достатъчно изученъ — и съдѣйствието на десетки банки въ Италия показва, че той е билъ пригрянатъ отъ цѣлия финансовъ свѣтъ въ Италия — не отъ такава нужда, а по други независащи отъ желанието на г. Луцати политически събития този законопроектъ не е билъ разгледанъ. Слѣдователно, не може да се лансира тази мисълъ, че законопроектътъ е най-сетнѣ добъръ, банка може да има, но отложете го, попитайте цѣлия български народъ,

нека се съберат всички да го обсъдят, да направят един законопроект и да го предложат нам; или по-скоро: „Предете Вие, г. сегашни министри на финансите, вие са този законопроект“. На това, като член на парламентарното мнозинство, позволете ми, г. г. народни представители, да ви отговоря. Защото законопроектът е добър и защото, след създаването на Земледелската банка от покойния Каравелов, най-крупното финансово законоположение е законопроектът, който разискваме днес и с който се създава един от най-крупните механизми, от най-силните финансови институти в страната, то за честта на сегашното правителство, за честта на министъра на финансите и на нашето парламентарно мнозинство, аз мисля, че не трябва да потираме този законопроект. Той не само че не трябва да бъде отложен, но ще съставлява една от гордостите на нашето управление затова, защото се касае за една развиваща се област в икономическия живот, в която ние, като политическо течение в страната, сме участвували, за която нашето правителство е вземало ангажмент при поемането на властта, когато е дало декларация, и ще днес ще дадем санкцията с нашия вот, като ще гласуваме за тази институция и бюджетта, г. г. народни представители, че тази банка, която се създава, тази нова институция, а едно дѣло, което ще намери неговите майки — Българската народна и Българската земеделска банки — в които много кратко време. И аз мисля, като мисля за това бъдеще на банката и за тези интереси на кооперациите, които, ако съзнаваме, трябва да покриваме, то щека почнем гласа си за приемането по принцип и въобще законопроекта за Българската кооперативна банка.

Председател: Има думата народният представител г. Александър Екимов.

А. Екимов: (От трибуната) Г. г. народни представители! Факт е, че, когато ораторите излизат да говорят на тази трибуна, особено по икономически въпроси, блъква, че тѣ повече се интересуват да изучат работите на чуждите държави, отколкото да проучват и да изучат същите тѣзи работи у нас. Тѣзи два лава тук ви се четоха куп статистики — статистики за Прусия, статистики за Франция — които, може-би, много малко ни интересуват; но много малко бѣха ораторите, които изтъкнаха, нѣщо и за нашия кооперативизъм, за тѣхното положение и за тѣхните болки. Може-би, опитът е бил само г. министърът, който е свършил това нѣщо и който ще го каже, когато ще дойде да каже, защо е внесъл този законопроект.

Нѣкой от ораторите мнимохоломъ и плахомъ се изпуснаха да кажат, че кооперациите у нас не употребявали почти 90% от сумите, които сѫ ангажирали за дѣлътъ, за колто би трябвало да ги употребятъ. Кооперациите у нас нѣмат аграрна политика, каза г. Димитър Христовъ. Но азъ, г. г. народни представители, ще ви кажа, че, ако само това би било болестта на нашия кооперативизъм, то е много малко нѣщо. Кооперациите у нас сѫ станали партийни гѣзда и затова именно е голѣмият ропотъ противъ този законопроектъ, защото сѫ него ще се унищожатъ тѣзи партийни гѣзда и ще се даде такава правилно развитие на кооперациите, каквото то трябва да бѣде. Г. Димитровъ нека не се подминава, защото азъ ще му кажа, че земеделската партия е успѣла да оцѣне кооперациите тѣй, че всѣка една кооперация не представлява нищо друго, освѣн и бюро на земеделската партия въ това мѣсто. И затова земеделската партия днес излиза сѫ тѣкъвъ вой противъ този законопроектъ, който, може-би, ще ѝ нанесе смъртенъ ударъ и ще подрони въ осно-

вата нейното съществуване, защото тѣ асѣж и безъ туй е бездѣлна.

Недѣлко Георгиевъ: Вие идете да признаете, че земеделците сѫ създали българските кооперации.

А. Екимовъ: Вие сте ги използвали за партийни цѣли.

Опозицията, даже и пресата не се спрѣха само предъ тѣзи нѣща, но отидоха да викатъ и чужденци на помощ. Това асѣж у насъ е характерно — въ партизанската си злоба и партизанските си сѣби ни край не знаемъ. Ние вѣче имаме такъв примѣръ въ историята — съединението на Сѣверна и Южна-България — защото се нарушилъ уставътъ на тази страна, писало се о нѣкакво заявление до султана да дойде на помощ, да помогне на българи противъ българи. За жалостъ това се срѣща и сега. Вземете да четете цѣлата преса, и ще видите, че се правятъ оплаквания къмъ чуждите банки, които имали ангажирани нѣкакви капитали въ Народната и Земеделската банки, да дойдат да наложатъ своето veto — срѣдствата за борбата не се подбиратъ — да спратъ развитието на това дѣло. Това, г. г. народни представители, сѫ жаление го изпращамъ тукъ, но трябва да се констатира. Щѣли че се нарушатъ договорите. Значи, тѣзи банки сѫ толкова глупави, толкова ахмани, че не знаятъ да си запазятъ интересите, че трябва ние отъ България да имъ се притичаме на помощ: „Елате, че българите ще погледятъ вашите интереси, ще похигятъ вашите капитали“. Това е срамно за българската преса, това е срамно за всички, които си служатъ съ таква срѣдства за борба.

Настоящиятъ законопроектъ цѣли именно да изцѣри отъ тази болестъ кооперациите, която, ако продължава, може-би, ще ги умори. Кооперативното дѣло у насъ се развива, но и неговата болестъ се развива, и въ кѣсо време, може-би, ако продължава тѣй и ако не се взематъ мѣрки отъ партията, която днесъ управлява, да му помогне, то ще се изложи и ще се компрометира. А този законопроектъ не цѣли нищо друго, освѣн да покаже, какъ ще бѣде правилниятъ пътъ, по който трябва да върви кооперацията у насъ. Азъ ви казахъ, г. г. народни представители, когато говорихъ по законопроекта за градопитейната, че почитаемото правителство направи злѣ, дѣто не внесе този законопроектъ по-рано, защото туй щѣше да разясни дебатите по законопроекта за градопитейната, както и по осигуряването на добитѣка. Азъ това изтъкнахъ, не че съмъ противъ законопроекта за Кооперативната банка, но понеже виждахъ, че въ този законопроектъ именно се предвиждатъ работи, които ще помогнатъ на кооперациите, които асѣж ще иматъ за главна задача да се занимаватъ съ осигуровката, както на добитѣка, тѣй и на градопитейната — какъвто принципъ и да се вложи въ вашето рѣшение, да бѣде тя и на свободни начала — че тази именно банка ще бѣде главниятъ лостъ, който ще трябва да се движи, за да се развие тази осигуровка, за да може да вирѣе у насъ. И ако този законопроектъ бѣше внесълъ по-рано, може-би, дебатите по другите два законопроекта щѣха да се улеснятъ.

Говори се за ползата отъ кооперациите. Ами това не трябва и да ви се разяснява. Вземете девиза, който стои върху нашия гербъ: „Съединението прави силата“. Когато хората създадохъ нашата конституция, когато уреждаха държавата следъ освобождението, тѣ сѫ имали това предъ видъ, че България е една страна, дѣто капиталите сѫ разпрѣснати много, дѣто земята е раздробена на много дребни части, и българскиятъ народъ въ всички свои мѣроприятни, икономически, даже и политически, ще може да успѣва, ако се сдружава, ако поставя, както диктуватъ тѣзи кооперации. Това е легнало въ основата на нашия животъ.

Казватъ, защо Кооперативната банка да упражнява такъв голъм контролъ върху кооперациитъ; съ това се посѣгало върху тѣхната автономия. Ще ми позволятъ прѣждеговорившиятъ г. г. оратори да кажа, че държавата не само трѣбва да упражнява контролъ върху кооперациитъ, но днесъ има вече вникъ и въ най-просвѣтениитъ държави, че държавата трѣбва да се намѣси, да упражнява контролъ и върху всички частни кредитни учрѣждения, дѣто се внасятъ капиталитъ на хората. И вие ще видите, че и въ Америка, най-свободолюбивата страна, държавата съ специални закони се е намѣсила въ осигурителнитъ дружества. Не се бойте, г. г. народни прѣдставители, отъ този контролъ; този контролъ ще даде още по-голъмъ тласкъ къмъ напредъкъ, защото той ще внуши по-голъмо довѣрие на населението къмъ тѣзи кооперации и то съ по-голъмо довѣрие ще внася своитъ капиталъ. И единъ денъ можемъ да достигнемъ благоприятния резултатъ, че кооперациитъ да си служатъ сами съ спестенитъ капиталъ на българския народъ и да нѣматъ нужда отъ никаква Българска народна или Българска земеделска банки. Азъ съмъ чувалъ, г. г. народни прѣдставители, отъ членове на много кооперации, които казватъ: „Ако Земеделската банка вдигне своя ревизоръ, ние ще си изтоглимъ паричнитъ до петъ пари, понеже виждаме, че, както се управляватъ тѣзи кооперации, като нѣма никакъвъ контролъ, нѣма никаква сигурностъ за нашитъ капиталъ.“ Значи, съ това законътъ, вмѣсто да принесе вреда, ще принесе полза. Нѣма нужда да ви разяснявамъ, какви злоупотребления сж констатирали въ тѣзи кооперации. И, види се, хората, които иматъ интересъ да злоупотребяватъ, се боятъ отъ свѣтлината и некатъ да живѣятъ въ тъмно. Не се бойте отъ свѣтлината; свѣтлината навѣждъ всѣмъ прогресъ.

Недѣлко Георгиевъ: Вие, които не сте заложили Вашитъ имоти, подѣйте плака за нашитъ.

А. Екимовъ: Подѣйте ме прѣсича, чакайте да свърша.

Г. Димитъръ Христовъ ви каза: „Защо, г. министре, като внасяте законъ за Българска кооперативна банка, не внесете и единъ законъ за измѣнение закона за Българската земеделска банка, който сега сжществува, за да се изчисти отъ нея личниятъ кредитъ“. Азъ вѣрвамъ, че ако кооперативното дѣло у насъ, както ние му благопожелаваме и както сега му туриме основи съ Българската кооперативна банка, се развие до такава степенъ, и безъ никакъвъ даже законъ, и безъ никакво измѣнение на сега сжществующия законъ за Българската земеделска банка, кредитътъ, който се раздава върху лични поръчителства, личниятъ кредитъ въ Земеделската банка, самъ по себе си ще падне, и това перо стъ година на година ще намалява.

Г. Гешовъ ви цитира, че Preussische Central-Genossenschafts-Kasse не работила направо съ кооперациитъ, но посредствомъ тѣхнитъ съюзи. Че у насъ това мислено ли е, когато имаме два съюза, и тѣ сж повечето партизански? Ако единъ денъ кооперативното дѣло се развие тъй, както ние му благопожелаваме и му слагаме основи, и кооперациитъ станатъ съ десетки хиляди, безъ съмнѣние ще се яви належаща нужда да се съставятъ многобройни съюзи. И азъ вѣрвамъ — който отъ насъ бже живъ, ще види — че това ще бже естествениятъ развой на българската кооперация. За да може по-лесно да функционира, тя ще прибѣгне до посредничеството на тѣзи многобройни съюзи.

Г. Гешовъ ви прочете въ книгата на г. Луцати хвалбитъ къмъ Българската земеделска банка, по той пропусна, може-би умишлено, да ви прочете, какво се казва въ пойна връда. Ще ми позволите да ви прочете тѣзи нѣколко реда, за да не останете,

може-би, заблудени. (Чете) „Тоя видъ заемъ, отпускани твърдѣ наипроко, скоро достигнали 63 милиона лева. При всичката си голѣма дѣйностъ поради недостатъци, присѣщи на кредитната организация, банката не е успѣла да изкорени лихварството. Дѣйствиелно, кредитътъ се отпуска въ центроветъ на околнята, дѣто обикновено иматъ сѣдалището си клоповетъ на банката, но много разпрѣснатата, недостатъчно познатата и отдалечена отъ надзора клиентела не позволява да се постигне напълно поставената цѣль. По тѣзи причини сж придобити резултати, противоположни на мечтанитъ, защото въ много случаи заемитъ спомогнаха за увеличаването дълговетъ на земеделцитъ, които бѣха намѣрили лесно сръдство за набавяне на пари.“ Защо г. Гешовъ не ви прочете и това? Самъ този държавонъ мжжъ, г. Луцати, казва, че Земеделската банка не може да изпълни тази функция. Той най-добрь е изучил лопнитъ послѣдствия, които банката е имала, откожко то ние сами ги знаемъ. Значи, г. Гешовъ не искаше да изтъкне това, а искаше само да ви заблуди съ послѣдния насажъ.

Г. г. народни прѣдставители! Азъ намирамъ, че настоящиятъ законопроектъ е едно отъ най-добритъ дѣла на нашето правителство, и ще го подкрѣпя съ всичкитъ си усилия, и това ще бже една най-заслужена работа, която ние ще направимъ — да изкараме именно партизанщината отъ тѣзи кооперации, върху които, може-би, ще се гради икономическото повдигане на цѣлия български народъ.

И понеже вѣрвамъ, че вие сте достатъчно освѣтлени, моги ви да поскажнимъ врѣмето и да прѣкратимъ дебатитъ. (Ржкошѣскане отъ мнозинството)

Прѣдседателятъ: Има записани още трима народни прѣдставители. Говориха повете отъ 10 души, между които има прѣдставители на всички политически групи.

Що туря на гласуване прѣдложенето на г. Екимова, и моля г. г. народнитъ прѣдставители, които приематъ да се прѣкратятъ дебатитъ, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Събрашето приема.

Има думата г. министърътъ на финанситъ.

Министъръ А. Лячевъ: Г. г. народни прѣдставители! Дебатитъ по настоящия законопроектъ заеха много врѣме, но позволете ми да кажа, че много нѣщо не принесохъ по въпроса, който третираме. Тукъ се говори за поминѣка на българския народъ изобщо, за земеделцитъ му специално, за разнитъ видове кредити при земеделцитъ, за всичко онова, което може да бже въ насива на всѣко едно прѣдприятие; но какво цѣли този законопроектъ, по това много малко се каза. Моята задача е много улеснена, защото поне съ цитатитъ, които се привождатъ отъ други мѣста, азъ съмъ силенъ да кажа, че навѣждъ гледатъ коня, а не дочакватъ трѣвата да израсне, трѣбва да му намѣрятъ храна и сж му я намирали. Ще бжда къмъ васъ и къмъ мене внимателенъ, защото сме изморени, та да бжда кратъкъ.

Въпросътъ, г. г. народни прѣдставители, който ни занимава, има и своята малка история въ България, има и своето настояще, и повдига се дума и за неговото бждѣще. Неговата история е тази: законодателството въ нашата страна въ 1907 г. се разшири, като се създаде специаленъ законъ, извънъ търговския, за кооперативнитъ сдружения. Този законъ е основата на нашето кооперативно дѣло, той не е нашъ законъ, той е маджарски, а въ своитъ основни положения той е германски. Въ този законъ се казва, че, когато хората се сдружатъ и отговарятъ съ всичкото си имотно състояние, могатъ да намѣрятъ кредитъ съ устава на своето дружество, който не е нищо друго, освѣнъ единъ договоръ. Затуй този уставъ, по който толковъ невяжествено се говори, че той

трѣбвало да бѣде познатъ отъ ония, които ще даватъ пари, тоя контрактъ ще бѣде познатъ, нищо не може да се измѣни въ този уставъ, въ този контрактъ, докогато онзи, който е далъ пари, нѣма да знае. А толкова се спори тукъ за него! И можехъ ли азъ да се не сърдя? Извинете ме, ако нѣкъдѣ съмъ прѣкачилъ въ сърдята си. Това е недостатъчно — да имате едно такова право да се съюзите, да се задължите да съставите единъ уставъ, който ще бѣде контрактъ; трѣбва да намѣрите единъ контрагентъ, който ще ви даде пари. Въ закона за Земледѣлската банка отъ по-рано бѣше казано — въ похвала на онѣзи, които сж го направили прѣзъ 1894 г. — че тя може да открива текущи смѣтки и на дружества; по далечъ не бѣше опрѣдѣлено, кои и какви дружества. Ъдвамъ въ 1907 г. се опрѣдѣли, а дотогавъ мѣстнитѣ бѣха голѣми, и затуй отъ нея година работата започна силно да се развива.

Каква е цѣлътъ на тѣзи кооперативни сдружения? Тѣхната цѣль, г. г. народни прѣдставители, като обобщимъ всичко, което тѣ могатъ да прѣслѣдватъ, е трояка: първо и най-главно, да се привикнатъ тѣ да спестиватъ и да иматъ нѣщо свое като капиталъ, като пари; второ, да могатъ да създадатъ сигурностъ за своята кредитоспособностъ; трето, да могатъ тази сигурностъ да изкаратъ на паричното тържище, дѣто ще могатъ да взематъ пари, и да удовлетворятъ своитѣ нужди. Тѣзи сж тритѣ цѣли. Какъ се постигатъ тѣ? Днесъ, както стон работата у насъ, тѣ се постигатъ тѣй: кооперативната организация пости съ членски вноски, събира нѣщо и съ нѣкакви печалби, каквито ѝ се удадатъ; едно само учрѣждение има — то е Земледѣлската банка — което, благодарение на закона, отпуска пари на текуща смѣтка. Кооперативнитѣ сдружения растатъ, тѣ иматъ вече 12 милиона лева да взематъ, активъ, 12 милиона лева пари сж раздали на своитѣ членове. Отъ Земледѣлската банка сж взели 7 милиона и нѣщо, свои вноски иматъ 1 милионъ и нѣщо, 2 милиона и нѣщо иматъ чужди влогове въ тѣхъ, че сж добили довѣрие; значи, тѣхнитѣ ресурси засега сж тѣзи три: членски вноски, влоговетѣ, които благодарение на довѣрието къмъ тѣхъ сж дошли, и гипетата на Земледѣлската банка. Но какво сж 500 и толкова земледѣлски кредитни кооперации, защото толкова сж, които се кредитиратъ? Нищо не сж. Какво сж 7—8—10—12 милиона? Нищо не сж. Земледѣлската банка е и ще бѣде всѣки денъ подъ напѣна: „Дайте пари!“ Тукъ почтени оратори викаха: „Срѣщу нѣкакви 7 милиона лева имате 200 милиона лева кредитоспособностъ, ангажирани въ имоти“. Азъ нѣма да упреква Земледѣлската банка, че е дала малко, защото кредитоспособността не се цѣни само по имотитѣ въ кооперативнитѣ кредитни сдружения, по имотитѣ, които вне прѣдставляватъ, че имате, а се цѣни по вашата пестеливостъ, която имате, по честността, по чистотата на вашитѣ операции, по кредитния прогресъ, който вне можете да проявите. И ще бѣде най-пакостна тази политика, която би усилила раздаването на паритѣ. Но, казвамъ, дори като не упреквамъ Земледѣлската банка, че не е дала повече, остава за мене въпросътъ, който е причината на този законопроектъ. Ами утрѣ ще се развиятъ нови кооперации, тѣ ще растатъ, тѣ ще искатъ пари. Дѣ ще ги намѣриме? Отговоръ засега имаме само единъ, г. г. народни прѣдставители — на текуща смѣтка въ Земледѣлската банка. Че тази Земледѣлска банка само на кооперациитѣ ли пари ще раздава, само това ли е нейната работа? Тя има толкова работи! Избройте ги. Най-важното, най-сѣщественото, най-голѣмото по размѣритѣ е и ще бѣде ипотекарниятъ кредитъ. Той не е уреденъ, но, както по мѣроприятията, които прѣлагамъ за него чрѣзъ кадастра, така и по този важенъ въпросъ, онѣзи, които се прѣдставляватъ и сж по сърце най-добри приятели на земледѣлското на-

селение, понеже — ще ме извините — не разбирахъ въпроса, тѣ сж мои противници. Тѣ съглеждатъ единъ мракъ, за тѣхъ е неясно, тѣ съглеждатъ нѣкаква стихия, която ще ги одуши. Напротивъ това е единъ златенъ мостъ, по който ще мине и ще се развива нашето население, прѣдимно земледѣлското, както и другото, занаятчийското и което и да било. Ипотекарния кредитъ, казвамъ, Земледѣлската банка трѣбва да нареди, за да го даде, защото, колкото съмъ пѣтувалъ изъ селата, азъ съмъ слушалъ едно много сериозни възражения: „Г. министре! Земледѣлската банка ни съсипва. Ние имаме имотъ, прѣдлагаме го срѣщу него да ни даде пари; тя не ни отказва, но само срѣщу поржители. Длѣжни сме, за да вземаме пари срѣщу поржители, да станемъ сами поржители, и понеже тя не е бѣрза въ ревизирането на своитѣ земания, ако азъ съмъ станалъ поржителъ на едно честно, на едно добро, на едно щастливо сѣмейство прѣди три години, и днесъ то е нещастно, това нещастие влѣче и мене да стана нещастенъ. Освободете ни отъ тази язва.“ И много основателно. И който знае живота и тази земя, която оцѣниха на два милиарда и толкова, знае, че тя заслужа нѣкакъвъ кредитъ, че тя има нужда отъ него, а ние не можемъ ѝ го да. Нѣма да се впускамъ въ детайли, но прибавямъ: сезирахъ още миналата година и тази година народното прѣдставителство, па и съ законопроекта за прѣхвърлянето на беглика, който съмъ внесълъ, и намирамъ, че срѣдството, основното нѣщо, за да се постигне у насъ ипотекарниятъ кредитъ, е да стане извѣстна собствеността на земята и слѣдъ това да се улесни и другото.

Само този ипотекаренъ кредитъ ли е на Земледѣлската банка; другия кредитъ, личния, можемъ ли го ограничи и трѣбва ли да го ограничимъ? Ами има толкова земледѣлци, които търгуватъ. Трѣбва ли да изключимъ отъ Земледѣлската банка селянина въ село, защото търгува? Напротивъ, трѣбва да му откриемъ и текуща смѣтка, трѣбва на всѣки селянинъ да му отпуснемъ срѣдства срѣщу вараитѣ, срѣщу залогъ на посѣви и пр. и пр.; трѣбва навсѣкъдъ да помогнемъ, а животътъ е много по-разнообразенъ, отколкото ние, съ своитѣ усилия да обобщаваме неговото разнообразие, можемъ си го прѣдстави. Трѣбва, значи, на всѣка нужда да се притекатъ и по възможностъ на нуждата съ специаленъ прѣр. Е добръ, тази Земледѣлска банка, която до 1903 г. не познаваше кооперативния кредитъ, до 1907 г. нѣмаше кооперативно сдружаване, както прилича по закона наредено, тази банка нѣмаше ли работа въ тези земи? И какви още работи! Нѣма ли да има работа за въ бѣдѣще? Много още има. Стигатъ ли ней паритѣ за нуждитѣ извънъ кооперациитѣ? Не. И ако азъ не съмъ направилъ нѣщо, нека не бѣда обвиненъ въ онова, което каза г. Екимовъ. Но това, което правя, азъ съмъ го промислилъ и го правя, и никакви клоки по българскитѣ вѣстници, че това или онова било общано или заложено на нѣкакви банки, нѣматъ значение; защото нѣма да бѣдатъ игнорирани отъ мене тѣзи задължения и, слѣдователно, тѣзи клоки не могатъ да иматъ никакво значение. Обаче, повтарямъ, че Земледѣлската банка вече нѣма нужнитѣ срѣдства за другитѣ нужди, а не само за кооперациитѣ, а кооперациитѣ растатъ и тѣ ще растатъ повече. Тогазъ? Тогазъ, г. г. народни прѣдставители, дайте да видимъ какъ става въ свѣта, нѣма ли нѣкой другъ източникъ, та тѣзи хора да си намѣрятъ своитѣ срѣдства? Земледѣлската банка отпуска само срѣщу текуща смѣтка, а другия източникъ ще намѣримъ въ ония три точки, които азъ изброихъ: въ тѣхното спестяване, въ тѣхната сигурностъ и въ възможността тази сигурностъ да отиде на пазара и да докара паритѣ. Сигурността въ какво се явява? Една кооперация тамъ на село, както я знаете организирана — и нѣма да

се спирамъ — съ всички драконовски строгости, изисквани отъ закона — и непрѣмътно трѣбва да бъдатъ драконовски; най-силниятъ дракониеръ е билъ Райфайзенъ, защото е билъ убѣденъ, че пари се не даватъ, докато нѣма здравина — тази кооперация, казвамъ, тамъ на село, когато бѣде въ всѣко отношение изправна, когато отговаря на всички изисквани условия отъ закона, който вземе 50 л. отъ нея и издаде единъ записъ, че е взелъ 50, и тя събира такива записи за 10.000 л., и има 2.000 л. свои пари да ги покрие, взела тя отъ банката 5.000 л., оставатъ ѝ 3.000 л., нѣма какъ да ги търси, банката не дава, не стигатъ срѣдствата, отъ дѣ ще ги намѣри? Много просто. На друго мѣсто, г. г. народни прѣдставители, тъй сж нагласили работата, щото тѣзи кооперативни дружества сж въ положение да издаватъ сигурни документи, че капиталътъ е производителенъ, и тѣзи документи могатъ да отидатъ вече на голѣмото парнично тържище, изнасятъ се чрѣзъ специаленъ банковъ институтъ. Може-би, погрѣшката въ този законопроектъ е само една, че банката се нарича Кооперативна банка. Тя не е Кооперативна банка; тя е банка на кооперациитѣ, тя е банка за кооперациитѣ, тя е банка, която да бѣде посрѣдникъ между онѣзи, които ще прѣдставятъ тѣзи документи, и да намѣри пазаръ, дѣто да ги сконтира; тя ще има свой капиталъ — много малко — 5—6 милиона и, разбира се, нѣма да го вмѣня въ вина нито на г. Драгиева, нито на г. Александра Димитровъ, че тѣ не могатъ да си обяснятъ, какъ така съ този капиталъ отъ петъ милиона ще могатъ да се платятъ тѣзи 7 милиона лева, а камо-ли пъкъ онова, къмъ което азъ се стремя: че тия петъ милиона лева ще донесатъ 50.000.000 л.

А. Димитровъ: Като заложите имота на хората — ще донесатъ.

Министъръ А. Ляпчевъ: Моля, г. Димитровъ. — Много просто. Това учрѣждение ще вземе тѣзи книжа, тъй солидно провѣрени, съ драконовски надзоръ, и ще ги изкара на пазара. То, като кредитно учрѣждение, ще има добро име, защото добро име иматъ ония, които сж негови членове, понеже има законъ, който гарантира всичко това, понеже има институтъ инспекторски, който е необходимъ съ производникъ на всѣки кооперативенъ кредитъ, който ще бди, щото нийдѣ никакво отклонение отъ изискванията на закона да не ставатъ. Тази банка ще отиде, казвамъ, на тържището съ своя кредитъ, мораленъ и материаленъ, главно мораленъ, ще ресконтира тѣзи книжа по единъ или другъ начинъ, той ще докара златото срѣщу тѣзи книжа. И ние виждаме — какво? Едно чудо, че онзи, който седи на село, въ нѣколъ затѣнтена колиба, ще може да се ползува по този мостъ съ лихвата, която е най-голѣмата борса; той нѣма да бѣде изложенъ на дребния лихваръ, който, колкото и да е необичаенъ отъ насъ, не толкова печели, колкото се казва. Той взема голѣма лихва, 20—30 и 50%; тя е въ съотношение съ здравината, и той има 10.000 л. не, но една сума отъ 200 наполеона — 3.000—4.000 л. и съ тоя нещастенъ капиталъ иска да изкара една сума отъ 1.000—2.000 л., отъ която да прѣживѣе. Значи, тукъ има една болестъ, една неуредица, единъ търнакъ, който трѣбва да се разчисти, и съ този институтъ той се разчиства. Пита се сега: защо Земледѣлската банка да не може да върши тѣзи операции? Тукъ е въпросътъ: защо Земледѣлската банка не може да стане такъвъ единъ институтъ, който, като вземе всичкитѣ тѣзи книжа, да намѣри и паритѣ?

Г. г. народни прѣдставители! За мене е билъ поставенъ този въпросъ. Може и на Земледѣлската банка да се даде туй право, но кое по-рано на Земледѣлската банка? Ами тя ще трѣбва утрѣ, когато ще се намѣри ипотечаренъ кредитъ — защото

за него приказваме — да ресконтира ипотечарнитѣ облигации. Това не стига. Ако на Земледѣлската банка възложимъ туй да върши, какво ще стане запаятиятъ кредитъ? Той ще стои на страна. Но, най-послѣ, да речемъ, че на Земледѣлската банка ще възложимъ да върши това: ще направимъ нужната промѣна въ закона за Земледѣлската банка и ще ѝ допуснемъ да сконтира тѣзи цѣнности и пр. и пр. и да набавя пари. Съгласете се, че съ такова едно измѣнение на закона ние въ Земледѣлската банка нищо друго не създаваме, освѣнъ една нова банка, най-малко едно ново отдѣление съ съвсѣмъ нова работа. Добръ ли е това? Споредъ моето разбиране, специално за България това не е добро, и отъ защо: защото ние имаме нужда, г. г. народни прѣдставители, отъ подготвени хора за работа. Ние не сме нито Англия, нито Германия, нито даже Унгария, дѣто да има толкова заморженъ свѣтъ, който да жертвува толкова усилия безплатно за едно добро дѣло. Идеалисти нмаме, може-би, повече, отколкото тамъ, споредъ силитѣ си, но силитѣ ни сж слаби, и когато тѣзи идеалисти ще се заематъ за една обществена работа, дѣто ще се иска не само идеализъмъ, но и той самъ да живѣе, на втората година, ако не въ първата, попадатъ въ конфликтъ съ себе си по отношение на института, който тѣ искатъ да създадатъ, и виждаме единъ институтъ, който има за задача да се стреми да стане нѣкакъвъ посрѣдникъ между съюзенитѣ кооперации и тържището, се чувствува слабъ; измежду най-добритѣ приятели настѣпватъ такива крамоли и такива врѣви, че за едно секретарско мѣсто сж въ положение да зарѣжатъ всичкия си идеализъмъ. Не оскърбявамъ никого; констатирамъ печалността, въ която се намираме.

Ами дотукъ ли бѣше? Пакъ трѣбва да има хора, които да показватъ, да слѣдятъ. Възможно ли е? „Оставате ги въ Земледѣлската банка — тамъ ще слѣдятъ за всички тѣзи нѣща“. Не, г. г. народни прѣдставители; ако Земледѣлската банка бѣде като отдѣление, г. г. директоритѣ, които съставляватъ административния свѣтъ, които иматъ толкова други въпроси да промисловатъ, не могатъ да жертвуватъ цѣлото си внимание на единъ клонъ. Ето защо азъ казвамъ, че, щомъ ще има ново отдѣление въ Земледѣлската банка, което нѣма да удовлетвори напълно нуждитѣ на цѣлия кооперативенъ кредитъ, който не може да бѣде безъ тежина за другитѣ работи на банката, на който не може да се посвети висшиятъ персоналъ изключително, по-добръ е да има едно отдѣлно, едно ново учрѣждение, както на други мѣста — отдѣлни, специални учрѣждения сж създадени, и това отдѣлно специално учрѣждение ще създаде хора специалисти по самия въпросъ, отъ които ние имаме нужда. Тѣ ще промиславатъ вече много повече, отколкото азъ мога или кой и да е другъ любитель; тѣ ще вникнатъ въ най-мѣлната частъ, не въ съставянето на законопроекта — законопроектътъ е една спекулативна, една умствена работа, която иска съобразителностъ, иска прѣдвидливостъ и пр. — но въ детайлитѣ на приложението на този законопроектъ, дѣто се кове дѣйствително горещото желѣзо. Тамъ вече ще бждатъ онѣзи, които непрѣмътно трѣбва да бждатъ специалисти, а тѣзи специалисти, както казахъ, по е възможно да се създадатъ, когато ще иматъ изключително прѣдъ очъ тази материя, отколкото когато ще бждатъ разсѣяни съ други въпроси. Ето защо, г. г. народни прѣдставители, прѣдпочетохъ, и по примѣра на всички почти други, специаленъ институтъ за една специална цѣль. Но тази специална цѣль азъ, г. г. народни прѣдставители, си позволихъ да разширя, и тамъ виждамъ грамадно значение на този кооперативенъ институтъ, като казахъ: тази бѣдна и малка страна, която се нуждае толкова много отъ взаимността, нека намѣри едно учрѣждение, което ще дава закрила на всички видове прѣдприятия за

взаимност. И не се побоях да сподѣля мнѣшното на г. министра на търговията и земледѣлното, щото почиващитѣ на взаимността институти, които се създават у насъ, като застраховка противъ градушка, застраховка на добитъка отъ моръ и пр., да бѣдатъ тамъ. Този институтъ ще бѣде отъ полза и съмъ дълбоко убѣденъ, че нѣма да мине много врѣме, ще се създаде, по сплата на нѣщата, една застраховка отъ пожаръ — много лесно ще се създаде този институтъ — и ще бѣде една закрила. Той нѣма да бѣде една ламя, които ще заплашва всички.

А. Екимовъ: Да се отървемъ отъ този картелъ на осигурителитѣ.

Министъръ А. Ляпчевъ: И още колко други нѣща! Може-би нѣкой ще каже: вне прѣтоварватъ тази банка.

Г. г. народни прѣдставители! Съвсѣмъ тя не е прѣтоварена, щомъ като служи на единъ принципъ, на принципа на кооператизма. Ако той се разпространява въ всички му ширъ и дължина, той ще си има специалисти по специалността. Това е, което искаме да се създаде въ нашата страна.

Упрецитѣ, които чухъ азъ, кои бѣха? — „Вне искатъ голѣма централизация“.

Г. г. народни прѣдставители! Това е фраза, защото тукъ нѣма централизация; децентрализацията е пълна. Автономна единица, единствено отговорна, е кооперацията на село, на градъ или махала — дѣто и да е, но тя, когато иска да пие вода, ще отиде на извора. Ако този изворъ не ѝ се харесва, този институтъ, казвамъ — Кооперативната банка, азъ не съмъ ѝ запрещамъ другитѣ извори: да зановѣда да ги потърси; тѣ сѫ открити. И каква голѣма положителност бѣше всичката тази вѣрва тукъ, че: „А-а-а, въ Земледѣлската банка сега ние се чувствуваме добръ, ама въ Кооперативната банка — пази Боже — тамъ ще бѣде Сибиръ, ще измръзнемъ!“ Че какво е днесъ Земледѣлската банка? Земледѣлската банка е единъ институтъ по закона *par excellence* държавонъ, въ изключителна зависимостъ, въ кръга на закона, отъ министра, и дава ѝ кредитъ. А Кооперативната банка какъвъ институтъ е? Единъ институтъ държавно-общественъ, го широко, по въ всѣки случай единъ институтъ, дѣто участвуватъ вече и прѣдставители на самитѣ кооператори. Може да ми се възрази: Не е това достатъчно. Разбирамъ такова възражение, но да ми се казва, че азъ тукъ ограничавамъ, а въ Земледѣлската банка не било ограничено — това е безсмислица. Напротивъ, азъ тукъ разширявамъ, давамъ свобода. Но може да ми се възрази, че не е достатъчно. Да, да се спремъ, не е достатъчно, защото седемъ души сѫ прѣдставителитѣ: двама на държавата, двама на държавнитѣ банки и трима на кооператоритѣ. Значи, три гласа срѣщу четири. Азъ се удивлявамъ на това възражение, първо, затуй, защото навсѣкждѣ тѣзи банки иматъ характеръ по-скоро на акционерни, а не на чисто кооперативни; тѣ иматъ характеръ на носители на кооператизма, но сами не прѣдставляватъ кооператизмъ; тѣ сѫ банки, дѣто въ всѣки случай капиталътъ е, който командува, и участвуватъ споредъ капитала. Видѣхте го и у г. Луцати въ Римъ, и въ Пруската централна каса, и въ Нойвидъ, дѣто цете ги търсете — и въ Дармицатъ, и навсѣкждѣ то е тъй. Но да изоставимъ капитала; нека бждемъ щедри и да кажемъ: да дадемъ по-голѣмо участие на кооператоритѣ. Тѣзи кооператори отъ кого ще се боятъ, та да имъ дадемъ по-голѣмо участие? — „Отъ четирмата прѣдставители, отъ които двама на банцитѣ и двама на държавата?“ — сж ли посетили тѣзи хора на нѣкакво лихварско учрѣждение, които искатъ да експлоатиратъ, или сж носители на държавата, като регулаторъ на общественитѣ отношения въ народа? Г. г. народни прѣдста-

вители! Най-послѣ този министъръ на финанситѣ, който ще има този контролъ, е отговоренъ въ края на крайщата прѣдъ васъ. Или вне се бонте въ тази страна, че, като се даватъ такива права вече, тѣ ще останатъ безъ контролъ? Ами вне за какво сте тукъ? Да допуснемъ, че азъ не се рѣшавамъ днесъ да дамъ такова голѣмо участие на кооператоритѣ въ управлението, колкото други мислятъ; да допуснемъ, че мосто е погрѣшно. Болкимъ азъ не съмъ правъ, ако ви заявя: Позволете ми да създамъ единъ институтъ, нека направѣне той, слате вне и го дотъкмето, дайте по-голѣма свобода. По свободата, за да сжествува, и тя има нужда отъ закрила; тя тоже не е само фраза; има нужда отъ закона, има нужда отъ учрѣждения, има нужда отъ традиция — дайте ми това да направя, институтъ да създамъ. И когато азъ тукъ се мъча съ този законопроектъ, какво ми се възразява? — „Намѣса на държавата“. — Дѣ я нѣма? Отговори ми се: „Навсѣкждѣ“. Какъвъ видъ друга намѣса знаете, освѣнъ тази? — Каза ми се, слѣдъ като запитахъ, че въ Франция правителството раздава пари: А-а-а! Азъ желая да обясня този въпросъ, защото тукъ не ни се казва, ако това е лошо, съ какво друго трѣбва да го замѣстимъ; другото се прѣмълчава. Азъ желая да го открия. Запитахъ единго отъ ораторитѣ: „Намirate ли за умно, че френското правителство въ 1899 г., като бѣше разположено за интереситѣ на държавата да възобнови привилегиятъ на *Banque de France*, послека отъ това голѣмо финансово учрѣждение да се дадатъ 40 милиона лева подаръкъ на народа чрѣзъ организиране на кооперации, и че отъ нея дата нататѣкъ по четири милиона лева ще се даватъ на това учрѣждение за сжщата цѣль, но това френско правителство каза: тѣзи пари ще ги получава министърътъ на търговията и той ще раздава помощъ на новосъставенитѣ режонални, районни каси. Питамъ се азъ: ако вне дадѣхте на мене пари — защото това ми се каза — или на моя колега, г. министърътъ на търговията — „Зановѣдайте единъ кредитъ отъ единъ милионъ лева; раздайте на кооперациитѣ пари“ — по-умно ли ще бѣде? Знаете какъ се раздаватъ пари. Въ Франция клерикалитѣ не сж вземали, защото управлението е републиканско-антиклерикално. Въ България кой ще вземе не зная, но ще взематъ сигурно ония, които сж по-близо. Туй духъ на кооператизмъ ли е? Туй редъ ли е? Туй създаване на нѣщо добро ли е, или деморализиране?

Но колко още по слабъ бѣше аргументътъ: „Вне имате единъ инспекторски институтъ, за който харчите 100.000 л. сега, утрѣ чрѣзъ тази банка вне ще харчите 200.000—250.000 л.; по 5% прави единъ капиталъ отъ 5 милиона лева; дайте тия 5 милиона лева да ги дадемъ безлихвено и въпросътъ се свършва“. Тѣй ли е? Ами че вне ще оставите ли тия дружества, на които ще хвърлите тия 5 милиона лева, безъ инспекторатъ? Може ли това тъй да направите? Г. Екимовъ бѣше извънредно силенъ като констатираше дори баналната истина, че днесъ държавата е длѣжна да гарантира не само кооператора, ами и вдовницата, която си влага въ тази кооперация, безъ да бѣде членъ, до 50 л., че тази кооперация, която почива на закона, се контролира отъ държавата. Можете ли отказа вне това? Законътъ за кооперациитѣ у насъ прѣдвижда, че сждилищата ще контролиратъ, ако нѣма друго едно учрѣждение, което да контролира. Въ Германия е сжщото; иначе не може да бѣде. По кой секретъ ще позволи днесъ да се създаде едно учрѣждение въ името на закона и да не бѣде контролирано? А контрола безъ пари ли ще направите, слѣдъ като хвърлите 5 милиона лева? Пакъ ще ги дадете и въ по-голѣмъ размѣръ, защото, прѣди да създадете, сте деморализирали учрѣждението.

Менѣ се говори, че контрола би могли да извършатъ други, които тоже ще платятъ; може да се

извършва чръзъ съюзитѣ, но азъ спъвамъ това, чръзъ този институтъ азъ се стремя да унищожа съюзитѣ. Каква заблуда! И въ това отношение се казва, че азъ имамъ типъ на унгарска банка. Какво непознаване! Централната унгарска банка иска всички да бъдатъ членове на съюза, и чръзъ този съюзъ тя ги инспектира. Нашата прѣдполагаема банка казва: Всѣки, билъ той съюзъ, било едно само сдружение, което отговаря на изискванията на закона за кооперациитѣ, ще намѣри отворени вратата на държавната и обществената помощъ. Има ли нѣщо по-свободно, по-либерално: „всѣки, който отговаря на тия изисквания на кооперациитѣ?“ Къдѣ е тукъ сравнението? Но по-хубаво е да има съюзи. Не съмъ противъ. Азъ имамъ нескромността да ви кажа, че съмъ единъ отъ авторитѣ на устава за главния съюзъ прѣди три-четири години. Но и тогава и сега съмъ казвалъ: не е възможно да се смѣта, че само единъ съюзъ ще има въ една цѣла страна; не могатъ силитѣ да се комбиниратъ; ще има много съюзи. А държавата може ли да се свърже само съ едногo? Не може.

Възрази ми се: Нѣма другъ таквъ типъ банка, дѣто да дава, освѣтъ на съюзитѣ, и на сдруженията потдѣлно. Какво непознаване! Централната пруска държавна каса дава на всички, дава и на частнитѣ сдружения, кооперативни, разбира се. Ако броятъ на сдруженията е почти минимума, причината е, че съюзитѣ сж закрѣпнали или че тия сдружения намиратъ смѣтка да влизатъ въ съюзитѣ. Какво правя азъ? Че азъ давамъ всичкитѣ прѣдимства на съюзитѣ! Казвамъ: За да може едно сдружение да бъде прѣко родовитъ членъ въ банката, трѣбва да плати 200 л. членски вносъ, а за да бъде членъ чръзъ съюза — 100 л. Възрази ми се: да, но тѣзи 100 л. ще бъдатъ въ сжщностъ 200 л., защото трѣбва да даде 100 л. и въ съюзната каса.

Г. г. народни прѣдставители! Имате всичкото мое съдѣйствие. Когато ще дойде законопроектъ въ комисията и когато ще дойде тукъ членъ по членъ, дайте ми резонитѣ, дайте ми възможностъ да видя, че нѣма да направимъ грѣшка, та да можемъ при липнитѣ условия въ България да поощримъ това, което се поощрява за съюзяването на тѣзи сдружения, но безъ да затворимъ вратата на държавната помощъ за никого. Когато ще ми посочите тия пѣтища, че намѣрите отъ моя страна единъ горещъ подпомагач на съюзитѣ.

Азъ ви обѣщахъ, че ще говоря много малко, и смѣтамъ, че отъ казаното досега съмъ допринесълъ много за освѣтленето по въпроса. Колкото пъкъ до въпроситѣ, да пожеланията, да си призная: нѣмамъ нито тази възможностъ, нито време, нито пъкъ имамъ тази нужда да се спирамъ потдѣлно на всички тѣхъ. Азъ ги обобщихъ. Има нѣкои по които ще се спра, когато ще дойде да се разглежда този законопроектъ членъ по членъ. Има едно, обаче, което е много важно и не мога да го отмина. То е за въроятната лихва, съ която ще може банката да дава пари. То е много важно, защото ние казваме, че задачата на това учрѣждение е да стане мостъ между пазара на паритѣ и между кооперацията въ селото. Нужно е, значи, да можемъ ние да дадемъ възможностъ на тия пари отъ пазара да дойдатъ по възможностъ по-скоро до селото. Безспорно. Не мога сега да опрѣделя азъ каква ще бъде тази лихва. Тя ще се мѣнява. Желая съ подкрѣпата на тѣзи кредитни учрѣждения, като Народната банка и като Земледѣлската банка, и по примѣра въ Германия и другаде, па и въ Унгария, тѣй и навсѣкдѣ, тази лихва да бъде по-стабилизирана и да не се движи толкова много отъ дисконта и да бъде, по възможностъ, по-ниска. Мѣрки сж взети. За тия петъ милиона лева, които се даватъ, и другъ единъ милионъ — шестъ милиона — защото ще има единъ

милионъ лева като резервенъ фондъ за облигации — не е казано, както нѣкои отъ почитаемитѣ оратори забѣлѣзаха, че тѣ ще трѣбва да получаватъ лихвата си по 4%. То не е лихва; нарочно е казано въ законопроекта 4% „дивидентъ“, но ако има. Прѣд-вижда се, че тази е една тежка машина, която струва пари. Този инспекторатъ трѣбва да се поддържа — той е необходимъ. Тѣзи инспектори и ръководители трѣбва да съществуватъ. Но желали бихте вие да ми кажете: Оставете ги сами да се създадатъ. Че азъ познавамъ най-големия индивидуалистъ на свѣта — въ кооперативното дѣло — англичанинътъ Анри Волфъ, и той, като се бори съ своя английски индивидуализъмъ, казва: За въ Индия нашето правителство направи много добръ, че прати инспектори по кооператизма! Ние не смо още Индия, но все таки сме малката България. За въ Англия нѣма нужда отъ нѣкаква държавна помощъ, защото въ селата има повече пари и въ кооперациитѣ се намиратъ спестени пари. Така е и въ Франция, а за насъ далечъ не. Значи, не мога да прѣдвидя лихвата, но въ всѣки случай тя ще бъде по-ниска, отколкото ще може да се добне чръзъ института на Земледѣлската банка у насъ, толкова повече, както ви казахъ, че Земледѣлската банка при съществуващитѣ наредби, не е въ положение, па нѣма и да бъде въ положение да удовлетвори нуждитѣ на кооперациитѣ, защото нѣма ония възки, които даваме съ законопроекта на новия институтъ, за да домъкнемъ пари.

Не мога да отмина безъ радостъ единъ фактъ въ нашата държава и въ сжщото време да не обърна вниманието на него. Азъ чета, че въ спестовната пощенска каса е имало 42 милиона лева капиталъ въ края на 31 декември 1909 г. Отдѣ сж прибрали тия пари? То е любопитно. Ако се не лъжа, 16%, най-големиятъ процентъ отъ вложителитѣ сж вдовици-домакини; тѣ най-много иматъ; и слѣдватъ надолу вложители се измежду бѣднотията, повече или по-малко. Отдѣ идватъ тия пари? Безспорно отъ града и безспорно отъ селото. Къдѣ отиватъ тия 42 милиона лева? Въ държавни фондове 20 и толкова милиона, купени сж държавни книжа отъ тази каса и толкова милиона лева сж еди-къдѣ си. Съ радостъ, като финансовъ министъръ, казвамъ: да, държавата има вече единъ източникъ, отдѣто може да черпи пари за свонѣ държавни нужди. Но това ли трѣбва да бъде прѣдначначението на тѣзи спестени пари? Не, ние трѣбва да усвоимъ ползата отъ тѣзи спестени пари отъ бѣднотията у насъ, която не може да ги оползотвори, да ги върнемъ пакъ на бѣднотията, но които може да работи — дайте да подпомогнемъ производителността. Тамъ трѣбва да ги върнемъ. Обаче, пѣтищата, по които трѣбва да ги върнемъ, трѣбва да бъдатъ много сигурни. Единъ отъ тѣзи пѣтища е да създадемъ тия кооперации, за да вдѣхватъ сами довѣрие и да задържатъ тия пари въ самото село, чръзъ влогове въ тѣхъ, а другиятъ пѣтъ ще видимъ кой е. Когато това учрѣждение започне да функционира, то ще търси подкрѣпа въ всичкитѣ държавни финансови учрѣждения и нѣма защо отъ спестовната каса да му бъде отказано.

Съ тѣзи нѣколко бѣлѣжки, г. г. народни прѣдставители, азъ завършвамъ обясненията си по законопроекта, за които ви обѣщахъ, че ще бъдатъ много кратки. Ще се повърна по на обстойно по отдѣлнитѣ въпроси, когато дойде второто четене.

Ако вие смѣтате, че ограничавате свободитѣ на българския народъ, че централизирате силитѣ, за да тирализирате българския народъ, че давате оръжие въ ръцѣтъ на властта, за да злоупотрѣблява съ правителствитѣ на българския народъ, заповѣдайте и отхвърлете този законопроектъ; но азъ ще имамъ удоволствието да кажа, че този законопроектъ е отхвърленъ, защото се явиха хора, които ка-

заха: този законопроектъ е опасенъ, този законопроектъ, ако се въведе, земеделското население, широката — широка маса ще смърта, че държавата е неговъ врагъ, а не е приятелъ; не трѣбва това да се допусне въ България. О-о-о, г. г. народни прѣдставители, 500-годишното робство слѣди е оставило у насъ и ние още на своята държава не можемъ да погледнемъ тъй, както трѣбва! Моята утѣха ще бѣде това, че прѣди 25 или 26 години отъ днесъ, когато подобенъ единъ законъ се създаваше пакъ за държавна — не акционерна, не частна — Народна банка, почти сѣшитѣ възражения се правѣха — и тогава се викаше: дайте етапи, да минемъ прѣзъ всички каменни периоди на развитието. Не, г-да, ние ще вървимъ напредъ, ще откриваме пкитщата, ще стѣпваме здраво, ще създаваме здрави институти, добри обмислени институти, които да приучаватъ българина да работи, да пести, да бѣде честенъ и които ще го приучатъ да се подчинява на законитѣ, да обича своята държава, която е повикана да прави добрини, доколкото това е въ силитѣ ѝ. (Ржкоплѣскане отъ мнозинството)

Прѣдседателъ: Ще туря на гласуване приемането по принципъ на законопроекта за Българската

кооперативна банка. Моля г. г. народнитѣ прѣдставители, които сѣ за приемането по принципъ на законопроекта и за изпращането му въ комисията, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Събранието приема.

Часътъ е осемъ.

Има думата г. министъръ-прѣдседателъ.

Министъръ-прѣдседателъ: А. Малиновъ: Моля г. г. народнитѣ прѣдставители да се съгласятъ за утрѣ да работимъ по сѣщия дневенъ редъ, само че на първо мѣсто да поставимъ: първо четене на законопроекта за военния данѣкъ, а на второ мѣсто: първо четене на законопроекта за постепенното прѣхвърляне на беглика и на данѣка върху сградитѣ въ полза на общинитѣ. Съ тая разлика отъ днешния дневенъ редъ, моля да се вотира дневниятъ редъ за утрѣ.

Прѣдседателъ: Моля г. г. народнитѣ прѣдставители, които приематъ прѣдложения отъ г. министъръ-прѣдседателя дневенъ редъ, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Събранието приема.

Засѣданието се вдига.

(Вдигнато въ 7 ч. 30 м. вечерята)

Прѣдседателъ: Д-ръ П Ораховацъ.

Подпрѣдседателъ: Н. Гимиджийски.

Секретаръ: В. Александровъ.

Началникъ на Стенографското бюро: Т. Гължбовъ.